معارف وزیرلیگی

اۉزبېک تیلی

بېشینچی صنف درسلیک کتابی

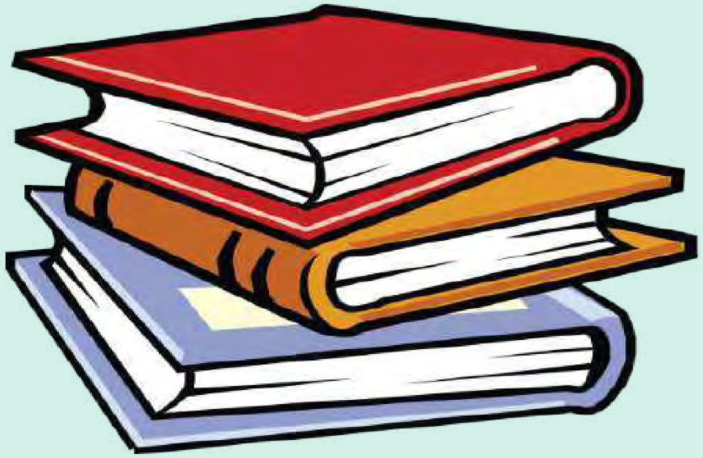

باسیلگن ییلی: ۱۳۹۹

سرود ملی

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی يې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي
پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه يان
دا هېواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

معارف وزیرلیگی

اۉزبېک تیلی

بېشینچی صنف درسلیک کتابی
(۵ - صنف)

باسیلگن ییلی: ۱۳۹۹ هـ . ش.

کتاب مشخصاتی

مضمون: اۉزبېک تیلی درسلیک کتابی

مؤلفلر: تعلیمی نصاب اۉزبېک بۉلیمی درسلیک کتابلر مؤلفلری

تېکشیرووچیلر: تعلیمی نصاب اۉزبېک بۉلیمی درسلیک کتابلر مؤلفلری

صنف: بېشینچی

متن تیلی: اۉزبېکی

یوکسلتیرووچی: درسلیک کتابلر تألیفی و تعلیمی نصابی نینگ یوکسلتیریش عمومی ریاستی

ترقه‌تووچی: معارف وزیرلیگی عامه آگاه‌لیگی و روابط ریاستی

باسیلگن ییلی: هجری شمسی ۱۳۹۹

ایمیل آدرس: curriculum@moe.gov.af

درسلیک کتاب‌لر معارف وزیرلیگی‌گه تېگیشلی بۉلیب، بازارده آلدی- ساتدی‌گه اجازه بېریلمه‌یدی. متخلف‌لر بیلن قانونی معامله بۉله‌دی.

معارف وزیری‌نینگ پیامی

اقرأ باسم ربک

بیزگه حیات بغیشله‌گن و اۉقیش و یازیش بوبوک نعمتی‌گه ایگه قیلگن تینگری تعالی‌دن منتدارمیز و الله‌ﷻ تمانیدن بیرینچی قتله اۉقیش پیامی نازل بۉلگن اینگ سۉنگی رسول حضرت محمد مصطفیﷺگه کۉپ درودلر بۉلسین.

۱۳۹۷نچی ییلی، معارف ییلی نامیگه مسمی بۉلگن‌لیگی برچه‌لرگه معلوم دیر. شونده‌ی بیزنینگ عزیز مملکتی‌میزده تعلم و تربیه تیزیمی‌نینگ اَیریم بۉلیم‌لریده اساسی اۉزگریش‌لر کیلیشی ممکن. اۉقیتووچی، اۉقووچی، کتاب، مکتب، اداره و آته–آنه‌لر کینگش اداره‌لری، افغانستان معارف تیزیمی‌نینگ اساسی و آلتی‌لیک عنصرلریدن حسابلنه‌دی و بولر مملکت تعلیم و تربیه‌سینی رواجلنتیشریشده مهم رول اۉینه‌یدی. بونده‌ی بیر مهم پیتده، افغانستان معارفی‌نینگ بویوک عایله‌سی و باشچیسی، مملکت تعلیم و تربیه‌سی‌نینگ زمانوی تیزیمینی رواجلنتیریشده اساسی اۉزگریشلر یره‌تیش اوچون قرار قبول قیلگن.

شو اوچون، تعلیمی نصاب‌نی اصلاح و رواجلنتیریش، معارف وزیرلیگی‌نینگ مهم بیرینچی درجه‌ده‌گی ایشلریدن سنه‌له‌دی. درسلیک کتابلر کیفیتی، محتواسی و اولرنی مکتب‌لر، مدرسه‌لر و باشقه دولتی و شخصی تعلیمی اداره‌لرده ترقه‌تیش جریانی تۉغریسیده اعتبار قره‌تیش معارف وزیرلیگی‌نینگ دستورلریده بیرینچی اۉرینده دیر. بیزنینگ درسلیک کتابلریمز کیفیتلی بۉلمه‌گن صورتده، مملکتده تعلیمی پایدار هدفلرگه ایریشه‌آلمه‌یمیز.

یوقاریده‌گی ذکر بۉلگن هدفلر و بیر مهم تعلیمی تیزیم‌گه ایریشیش اوچون، مملکت بۉییچه برچه اۉقیتووچیلردن، اولرنی کیله‌جک نسل‌نینگ تربیه‌لووچیلری صفتیده، التماس قیله‌میز که اولر اوشبو کتاب و محتواسینی عزیز باله‌لرگه اۉرگه‌تیش جریانیده هرقنده‌ی سعی و حرکت‌لریدن باش تارتمه‌سین‌لر و دینی، ملی و انتقاد فکرلی بۉلگن فعال و آگاه نسل‌نی تربیه‌لش اوچون کوشش قیلسین‌لر. اۉقیتووچیلر، هرکون ینگی تعهد و مسؤولیت پذیرلیک‌دن تشقری، عزیز اۉقووچیلرنینگ یقین کیله‌جکده افغانستان‌نینگ ثمره‌لی، متمدن و معمار خلقی صفتیده رواجله‌نیشی‌نی نیت قیلیب، درس بیریش‌نی باشله‌سین‌لر.

عزیز اۉقووچیلردن، اولرنی مملکت‌نینگ کیله‌جک اینگ ارزشلی سرمایه‌سی صفتیده، ایسته‌یمن که اولر فرصت‌نی قۉلدن بیرمه‌ی، اۉقیتووچیلرنینگ درسیدن ادب و احترام کمالی بیلن علم اۉرگه‌نیب، اولرنینگ بیلیمیدن تۉغری شکلده فایده‌لنسین‌لر.

آخرده، مملکت برچه تعلیمی ایش بیلرمانلری، تعلیم و تربیت دانشمندلری و اوشبو درسلیک کتاب‌نی تیارلش و ایدیت قیلیش اوچون جدی سعی و حرکت قیلگن تعلیمی نصاب بۉلیمیده‌گی فنی همکارلردن منتدارچیلیک بیلدیریب، اولرگه تینگری تعالی‌دن بو مقدس و انسان‌ساز یۉلده موفقیت‌لیک ایسته‌یمن.

بیر معیاری و رواجلنگن معارف تیزیمی‌گه ایریشیش و آزاد خلق‌لی آباد، آگاه و مرفه افغانستان آرزوسی بیلن.

دکتور محمد میرویس بلخی

معارف وزیری

فهرست

سان	عنوان	بیت
۱	رحملی ذات	۱
۲	نعت	۶
۳	اۉقووچیلر بیلن سۉزلشوو	۱۰
۴	اینگ شیرین و اینگ اچیق نرسه نیمه؟	۱۳
۵	پارلمان	۱۷
۶	کېلینگ موزیم نی کۉره یلیک	۲۲
۷	حضرت عمر فاروق (رضی الله عنه) رعیت پرورلیگی	۲۶
۸	آمو دریا	۳۱
۹	تینچلیک اهمیتی	۳۵
۱۰	آلتین تربوز	۴۰

۱۱	ساغلیک نی سقلش	۴۴
۱۲	باغدارلیک	۴۷
۱۳	لطفی هروی	۵۲
۱۴	واکسین فایده‌لری	۵۷
۱۵	تیلویزیون	۶۱
۱۶	مهمان دۋستیک	۶۶
۱۷	بابر باغی	۷۰
۱۸	لطیفه	۷۵
۱۹	ددیل‌لیک	۷۸
۲۰	کوره‌ش	۸۱
۲۱	سبزمن (سوزوان)	۸۵
۲۲	قیش فصلی	۸۸
۲۳	شعر	۹۲
۲۴	کشته‌چیلیک	۹۵
۲۵	نادم قیصاری	۹۸
۲۶	بیلیم	۱۰۲
۲۷	قۋشنی‌لر حقی	۱۰۵
۲۸	تریاک ضررلری	۱۰۸
۲۹	لغتلر	۱۱۴

بیرینچی درس

هدفلر:

۱- الله(جل جلاله) نینگ اَیریم صفتلری، همده یره‌تگن نرسه‌لری حقیده معلومات‌گه اېگه بؤلیش.

۲- درک گپ‌لردن سؤراق گپ و اونینگ تېسکری‌سینی توزیش.

سؤراقلر:

۱- الله(جل جلاله) صفت‌لریدن بیر نېچته‌سینی اَیتینگ!

۲- یېر، کؤک و برچه مخلوقات‌نی کیم یره‌تگن؟

رحملی ذات

اویدن چیقیب، استه- سېکین درختلر تمان قدم قؤیدیم. کؤم-کؤک درختلرنینگ یپراقلری هیلپیرر ایدی.

درخت‌لردن بیری نینگ یانیده چیرایلی بیر گل‌نی کؤریب، اونگه: «قنده‌ی گؤزه‌ل و چیرایلی گل سن!» دېدیم. گل تبسم قیلیب: «مېن چیرایلی و گؤزه‌ل من، لېکن مېنی یره‌تگن ذات نهایت گؤزه‌ل و چیرایلی دیر» دېدی.

تانگ یېلی گل‌لر ایپارینی هر تمانگه سېپیب، گل یپراق‌لرینی محبت قؤلی بیلن سِیلب اؤتر ایدی. «یېل، قنچه‌لر مهربان سن!» دېدیم، اونگه.

ییل، گل‌لر ایپاری بیلن یوزیمنی سیلب: «مېن مهربان‌من، لېکن مېنی یره‌تگن ذات نهایت مهربان و رحملی دیر» دېدی.

بیردنیگه آسمانده بولوت کؤریندی. بولوتلر بیر- بیریگه قؤشیلیب، یاغمیر یاغه باشله‌دی. اگر دان و درختلرگه یاغمیر یاغمسه، اولر سووسب؛ اریقلر، دریالر و بولاقلر سووی قوریب قالر. شونده انسان، حیوان و اؤسیملیک‌لر تیریک قاله آلمس.

شوچاغده بولوتلر گولدیره‌ب: «الله(جل جلاله) انسان و برچه یره‌تگن نرسه‌لرینی یخشی کؤره‌دی و اولرگه مهربان دیر. اگر الله(جل جلاله) نینگ لطف و مهربانلیگی بؤلمسه، بیز بولوتلر، یاغمیر و قارنی یاغدیرالمس ایدیک» دېدی.

اویگه قیتیب کېلدیم. آته–آنه‌م بیر کتابنی اؤقیب، مضمونی حقیده سؤزلشیب اؤلتیرگن ایکن‌لر.

اولرگه: «سیزلرگه رحمت! برچه نرسه‌لرنی بیله‌سیزلر» دېب، ایتدیم.

شونده، آته‌م مهربانلیک بیلن: «باله جانیم! همه نرسه نی بیله‌دیگن الله(جل جلاله) دیر. او، یخشیراق تورموش‌نی خواهله‌یدیگن کیشینی یخشی کؤره‌دی» دېدیلر.

اساسی توشونچه:

الله(جل جلاله) حقیده معلومات تاپماقچی بؤلگن باله، گل، تانگ یېلی و بولوتلر بیلن سؤزلشه‌دی. اولر، باله‌گه الله(جل جلاله) نینگ چیرایلیگی، مهربانلیگی و مخلوقلرینی یخشی کؤریشی حقیده معلومات بېره‌دیلر. سؤنگره او، آته- آنه‌سیدن الله(جل جلاله) حقیده سؤره‌یدی. آته- آنه‌سی اونگه الله(جل جلاله) نینگ برچه نرسه‌لرنی بیلیشی و الله(جل جلاله) نی قه‌ییرلردن تاپیب آلیش ممکن‌لیگی حقیده معلومات بېره‌دیلر.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی تاووش چیقرمسدن اۉقیب، سۉنگی پاراگراف نینگ مفهومینی اَیتیب بېرینگ!

۲- الله(جل جلاله) یره تگن نرسه لرنینگ اۉنته سی آتینی یازیب، سۉنگره باشقه لرگه ایتیب بېرینگ!

۳- قوییده گی سۉزلر معناسینی سۉزلیک دن تاپیب، مناسب جمله لرده ایشله تینگ:
پیراق، تبسم، ایپار، بیردنیگه، کۉرستگیچ برماق

۴- متندن ایسته گن جمله نگیزنی تنلب یازینگ؛ یازگن جمله نگیزنی باشقه لرگه اۉقیب بېرینگ و تنلشینگیز دلیلی نی هم اَیتینگ!

اوی تاپشیریغی:

درس متنیدن کۉنگلینگیز خواهله گن ایکّی پراگرافنی کتابچه لرینگیزگه چیرایلی خط بیلن کۉچیریب، سۉنگره مفهومینی یازینگ!

گرامر قاعده‌لری:

۱- اویدن چیقیب، استه- سېکین درختلر تمان قدم قۉیدیم.
قه‌یېردن چیقیب، استه- سېکین درختلرتمان قدم قۉیدیم؟
۲- گل، تبسم قیلیب: «مېن، چیرایلی و گۉزه‌ل من» دېدی.
گل، تبسم قیلیب، نیمه دېدی؟
۳- یېل، گل‌لر ایپاری بیلن یوزیمنی سِیلب: «مېن مهربان‌من، لېکن الله(جل جلاله) نهایت مهربان دیر» دېدی.
کیم، گل‌لر ایپاری بیلن یوزیمنی سیلب، کیم نهایت مهربان دیر، دېدی؟
۴- آته- آنه‌م بیر کتاب اۉقیب، مضمونی حقیده سۉزلشیب تورگن اېکن‌لر.
کیم‌لر بیر کتابنی اۉقیب، مضمونی حقیده سۉزلشیب اۉلتیرگن اېکّن‌لر؟
یوقاریده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ! بیرینچی جمله «قه‌یېردن؟» ایکّینچی جمله «نیمه؟»، اوچینچی و تۉرتینچی جمله‌لر «کیم؟» سۉزلری آرقه‌لی سۉراق گپ‌گه اۉزگرگن دیر.
شونده‌ی درک گپ‌لرنی «کیم؟، نیمه؟، قنده‌ی؟، قه‌یېرده؟، قیسی؟، قچان؟، قنچه؟...» کبی سۉزلر بیلن سۉراق گپلرگه اۉزگرتیریش ممکن.

سۉزلشوو:

اۉقووچیلر ایکّی گروپ‌گه بۉلینیب، الله(جل جلاله) صفتلری حقیده اۉز ارا سۉزلشسین‌لر. هر گروپ الله(جل جلاله) صفتلریدن نېچیته‌سینی یازسین، سۉنگره هر گروپدن بیر کیشی، یازگن‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اۉقیتووچی استه- سېکین اۉقیسین. اۉقووچیلر دقت بیلن اېشیتیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرسین‌لر:
* باله، کیم نینگ حقیده همه نرسه‌نی بیلماقچی ایدی؟
* اویدن چیقیب، درختلر تمانگه قنده‌ی قدم قۉیدیم؟
* تانگ یېلی نیمه‌لرنی هرتمانگه سپیب، نیمه‌لرنی محبت قۉلی بیلن سیلب اۉتر ایدی؟
* کیم گل‌لر ایپاری بیلن یوزیمنی سیلب، «مېن مهربان من لېکن الله(جل جلاله) نهایت مهربان دیر» دېدی؟
* بیردنیگه آسمانده نیمه کۉریندی؟ سۉنگره نیمه بۉلدی؟

* بولوتلر گولدیره‌ب، نیمه دېدی؟
* اویده آته- آنه‌سی نیمه حقده سۉزلشیب اۉلتیرگن ایدیلر؟
* او، آته‌سیدن کیم حقیده سۉره‌دی؟
* آته‌سی اونگه نیمه دېب، جواب بېردی؟
۲- درس متنیدن بیرنېچه جمله‌نی تنلب یازینگ، سۉنگره یازگن جمله‌لرینگیزدن سۉراق گپلر توزینگ!
۳- تۉرتته سۉراق جمله یازینگ، سۉنگره اولردن درک جمله توزینگ!
۴- قوییده‌گی جمله‌نی (کیم، قچان، قنده‌ی، قه‌یېرگه، نیمه قیله‌دی) سۉراق سۉزلر بیلن جمله‌لرگه اۉگیرینگ:
آلتونساچ هرکون شوق- ذوق بیلن مکتب گه باره‌دی.

اوی تاپشیریغی:
قوییده‌گی جمله‌لرنی (قیسی؟، نیمه؟، قنده‌ی؟، کیم؟) سۉراق سۉزلری یاردمیده سۉراق گپلرگه اۉزگرتیریب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ:
۱- بهار فصلیده هوا ملایم و یاقیملی بۉله‌دی.
۲- بهار فصلیده گل‌لر آچیلیب، بلبل‌لر سیره‌ی باشله‌یدیلر.
۳- مین، الله(جل جلاله) نی جوده سیوه‌من.

ایکّینچی درس

هدف:

۱- حضرت محمد(صلی‌الله‌علیه‌وسلم) حقیده قیسقه چه معلومات‌گه اېگه بۉلیش.

۲- قره‌مه- قرشی، شکلداش و معناداش سۉزلر تۉغریسیده معلومات‌گه اېگه بۉلیش.

سۉراقلر:

۱- یوقاریده‌گی عکس حقیده سۉزلنگ!

۲- حضرت محمد(صلی‌الله‌علیه‌وسلم) نینگ آته- آنه‌لری کیم‌لر بۉلگن؟

۳- حضرت محمد(صلی‌الله‌علیه‌وسلم) نېچه یاشلریده پیغمبرلیک مقامیگه اېریشدیلر؟

نعت

سېن اېرورسن محبوب حق، اي نبی لر سروری
اي که نورینگ دیر مقدم، هم مؤخر خلقتینگ
یېمریلدی کاخ کسری، اۉچدی گبرنینگ اۉتی
گپ گه کیردی میده تاشلر حقنی اظهار ایله دی
سېنینگ مدحینگ اۉزکلامیده بیان اېتتی خدا
شرک و ظلم و فسق دنیانی باسیب آلگن اېدی
اۉتدی عمریم اي تمنا، جهل و نادانلیک بیلن

صاحب معراج «اوادنی»، خلایق رهبری
عظمتینگ گه برچه‌حیران انس و جن، دیو و پری
اول زمان دنیاگه کېلدینگ چرخ و چنبر اختری
چین یوره ک بیرله ایشانینگ بیلمه نگیزلر سرسری
مېن نېچوک وصفینگ بیان ایلب قیله‌ی روشنگری؟
برچه دن بیردینگ نجات آخرزمان پیغمبری
یا شفیع المذنبین، قوتقز بلالردن بری

رضوانقل تمنا

اساسی توشونچه:

حضرت محمد(صلی الله علیه وسلم) محبوب و صاحب معراج دیرلر، آنه‌دن دنیاگه کېلگن‌لریده کسری نینگ قصری ییقیلیب، گبرلرنینگ اۉتخانه‌سی اۉچدی. او کیشی‌نینگ حقلیگی‌گه میده تاشلر گواهلیک بېرگن. او کیشی‌نینگ صفتینی الله(جل جلاله) اۉزی نینگ مقدس کلامیده بیان قیلگن. حضرت محمد(صلی‌الله‌علیه‌وسلم) شرک، ظلم و فسق- فسادگه قرشی چیقیب، اولرنینگ برچه‌سینی محو و یۉق قیلدیلر.

فعالیتلر:

۱- هر بیرینگیز نوبت بیلن بیر بیتنی بلند تاووش بیلن اۉقینگ و یان صنفداشینگیز اۉشه بیت نینگ معناسینی ایتیب بېرسین.

۲- قوییده‌گی لغت‌لرنینگ معناسینی تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

نبی، معراج، ادنی، مقدم، مؤخر، کسری قصری، گبر، شفیع المُذنِبین، اۉت، اۉتخانه

۳- هر بیرینگیز توزگن بیر جمله‌نگیزنی صنفداشلرینگیزگه اۉقیب بېرینگ!

اوی تاپشیریغی:

نعت شریفنی اۉگیریب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قویبده‌گی جمله‌لرنینگ خط چیزیلگن سۉزلری‌گه دقت قیلینگ:

۱- دانا دشمن دین نفع امکانی بار و نادان دۉست دین ضرر امکانی کۉپراق.

(نوایی: محبوب القلوب)

۲- فلک‌دن، آسمان‌دن، کۉک‌دن آشگای فخر اېتیب باشیم،

صداقت‌لی، قدردان، آشنا و دۉست و یاریم بار.

(حبیبی)

۳- اي پری وش گل یوزینگدن پرده آل!

کیم غمینگدین کۉزده یاشیم بۉلدی آل!

یار بۉلگای‌لر سېنگا محشر کونی،

احمد مختار ایله اصحاب و آل.

(فضلی)

* یوقاریده‌گی بیرینچی جمله ده ایشله‌تیلگن دانا- نادان، دشمن- دوست، نفع- ضرر، قرمه- قرشی سۉزلر دېیله‌دی.

قرمه- قرشی سۉزلر:

شکل و معناسی بیر- بیریگه اۉخشه‌مس و ضد بۉلگن سۉزلر قرمه- قرشی (متضاد) سۉزلر دیر.

* یوقاریده‌گی ایکّینچی مثالده ایشله‌تیلگن (فلک، آسمان، کۉک) و (قدردان، آشنا، دۉست، یار) سۉزلری معناداش سۉزلر دیر.

معناداش سۉزلر:

شکلی هر خېل و معناسی بیر- بیریگه یقین و اۉخشش بۉلگن سۉزلر معناداش (مترادف) سۉزلر دیر.

* فضلی قلمی‌گه منسوب تویوقده‌گی، (آل= آلماق، آلیب تشله‌ماق، آل= قیزیل، قیزرگن، آل= قوم، اېل، خاندان) سۉزلری شکلداش سۉزلر دیر.

شکلداش سۉزلر:

تلفظی و یازیلیشی بیر خېل، اما معناسی هر خېل بۉلگن سۉزلر شکلداش (مشابه) سۉزلر دیر.

فعالیتلر:

۱- اۉقووچیلر ایکّی گروپ‌گه بۉلینیب، بیرینچی گروپدن بیرکیشی، بیرینچی بیت‌نی اۉقیسین و ایکّینچی گروپدن بیرکیشی اونینگ معناسینی ایتیب بېرسین، سۉنگره بونینگ عکسی تکرار اېتیلسین.

۲- قوییده‌گی بیت‌لرنینگ بۉش جایلرینی تۉلدیرینگ:

* سېن اېرورسن محبوب حق ......   صاحب معراج او ادنی، ......
* ای که نورینگ دیر مقدم ....   عظمتینگ گه برچه حیران .....

۳- قوییده‌گی سۉزلرنینگ قرمه- قرشی (متضاد) سینی یازینگ:

* کېچه- ....، آق- .... ایسّیق- ....، خام- ....، اچّیق- ....، یېنگیل- ....

قوییده‌گی سۉزلرنینگ شکلداشی (متشابه) نی تاپیب، معنالرینی یازینگ:

اۉت- ....، آت- ....، قاش- .... سۉز- ....

قوییده‌گی سۉزلرنینگ معناداش (مترادف) سۉزلرینی یازینگ:

ظلم- ....، تېز- ....، کاخ- ....، ایلگری- ....

اوی تاپشیریغی:

قرمه- قرشی، شکلداش و معناداش سۉزلردن بیر نېچته‌نی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ!

اوچینچی درس

هدفلر:

۱- ینگی اۇقوو ییلی حقیده توشونچه تاپیش.

۲- سۉز تورکوم‌لریدن فعل حقیده معلومات‌گه ایگه بۉلیش.

سۉراقلر:

۱- ینگی اۇقوو ییلینی قنده‌ی قرشیله‌دینگیز؟

۲- اۉتگن اۇقوو ییلیده نیمه‌لرنی اۉرگندینگیز؟

اۇقووچیلر بیلن سۉزلشو

عزیز اۇقووچیلر، ینگی اۇقوو ییلی‌گه خوش کېلیب‌سیز! تۉرتینچی صنف‌نی بیتتیریب، بېشینچی صنف نی باشله گن لرینگیز اوچون سیزلرگه اولکن موفقیتلر تیله یمن. بېشینچی صنف ده اۉقیله‌دیگن درسلر ینه‌ده قیزیقراق و مهم‌راق دیر، شونینگ اوچون وقت نینگ هرلحظه‌سینی غنیمت بیلیب، بیلیم اۉرگنیش‌گه حرکت قیلیش‌لرینگیز کېره‌ک دیر. بیلیم، توگنمس بایلیک دیر. وقت‌دن اونوملی فایده‌لنگن اۇقووچی، کتاب اۉقیش‌گه هم، اوی تاپشیریق‌لرینی بجریش‌گه هم، آته- آنه‌سیگه یاردم بېریش‌گه هم اولگوره‌دی.

فعالیتلر:

* متن‌دن، آستیگه خط چیزیلگن سۉزلرنی کۉچیریب یازینگ!

* متننی اۉقینگ؛ آستیگه خط چیزیلگن سۉزلرنینگ قیسی سۉز تورکومیگه کیرگنینی اَیتینگ!

گرامر قاعده‌سی:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، خط چیزیلگن سۉزلریگه دقت قیلینگ:

یخشی اۉقووچی مکتب گه کېچیکیب کېلمه یدی. یخشیلردن اۉرنک آلینگ و بیر- بیرینگیز بیلن اۉرتاق بۉلینگ! سېوینچ درس‌گه تیارلنیب کېلدی. او، اوی تاپشیریق‌لرینی بجره‌دی. اۉقیتووچی، سېوینچ‌گه یخشی بها بېردی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده چیزیق بیلن کۉرسه‌تیلگن سۉزلر فعل دیر.

فعل:

ایش، حرکت، حالت و حادثه یوز بېرگنینی معین بیر زمانده بیلدیروچی سۉز، فعل سۉزی دیر.

مثال:

باره‌من، کېله‌دی، یازه‌دی، اۉقیدی، ایشله ماقده، بېرگن ایدیلر، کۉرماقچی‌سیز، آلیب کېلسه، باشلنگ

سۉراقلر:

۱- ایش، حرکت، حالت و حادثه یوز بېرگنینی معین زمانده بیلدیروچی سۉزلر قیسی سۉز تورکوملریگه کیره‌دی؟

۲- حاضر اۉقووچیلر نیمه قیلماقده‌لر؟

فعالیتلر:

الف- قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقینگ و تورلی فعل‌لر بیلن شونگه اۉخشش جمله‌لر توزینگ:

ینگی اۉقوو ییلی باشلندی. بېشینچی صنف‌ده قیرق ایکّی اۉقووچی درس اۉقییدی. اولر، حاضر املاء یازماقده. بېشینچی صنف اۉقووچیلری افاده‌لی اۉقیش و روان یازیشنی بیله‌دیلر.

ب- کۉچیرینگ؛ فعل‌لردن، باشقه جمله‌لر توزینگ:

بیلیم، توگنمس خزینه دیر. مېن اېرته‌لب ساعت آلتی‌ده توره‌من. ساعت اۉن ایکّی‌ده درسیمیز توگه‌یدی. هرکونی اویده ایکّی ساعت درس تیارله‌یمن. مېن بدیعی کتابلرنی هم اۉقیمن.

ج- سۉراقلرگه رد جواب بېرینگ:

اۉرنک:

- سیز کابل‌گه بارگن‌می‌سیز؟
- یۉق، مېن هېچ قچان کابل‌گه بارمه‌گنمن.
- صنف داشینگیز هرکونی مکتب‌گه کېچیکیب کېله‌دی‌می؟
- . . . .
- سیز اۉزبېک تیلیده یازیشنی بیلمه‌یسیزمی؟
- . . . .
- بابر درسگه یخشی تیارلنمه‌یدیمی؟
- . . . .

قوییده‌گی بۉشلیک‌لرنی تۉلدیرینگ:

اۉرنک:

کیم،	نیمه	قیلدی؟
تیمور	کتاب	اۉقیدی
	رسم	چیزدی
	سپورت	قیلدی
	موسیقی	ایشیتدی
	خطا	یازدی

کیم،	نیمه	قیلماقده؟
باتور	بیمک	بیماقده
	______	
	______	
	______	
	______	

کیم،	نیمه	قیلماقچی؟
گۉزل	مکتب‌گه	کېتماقچی
	______	
	______	
	______	
	______	

اوی تاپشیریغی:

۱- مکتب‌ده‌گی بیرکونلیک فعالیتینگیز حقیده کمیده بېش سطر کونده‌لیک انشاء یازیب، فعل‌لرنینگ آستیگه چیزیق چیزیب کېلینگ!

۲- فعل تعریفینی یادلب کېلینگ!

تۉرتینچی درس

هدفلر:

۱– سۉز اهمیتی‌نی بیلیش و باشقه‌لر بیلن یخشی مناسبت اۉرنته‌آلیش.
۲– اۉتگن زمان فعلینی اۉرگنیش، جمله و متن‌لرده ایشلته آلیش.

***

سۉراقلر:

۱– شیرین سۉز یا که اچیق سۉز دېگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟
۲– اۉتگن زمان فعلی‌دن بیرار مثال بیلسنگیز، ایتینگ!

اېنگ شیرین و اېنگ اچّیق نرسه، نیمه؟

کونلردن بیر کون، لقمان حکیم‌نی خۉجه‌یینی اۉز آلدیگه چارلب:

– «مېنگه اېنگ شیرین نرسه‌نی پیشیریب کېلتیر» دېبدی.

لقمان حکیم باریب، تیل پیشیریب کېلتیریبدی.

باشقه بیر کون خۉجه‌یین ینه لقمان حکیم‌نی چارلب:

– «مېنگه اېنگ اچّیق نرسه‌نی پیشیریب کېلتیر» دېبدی.

لقمان حکیم بو قتله هم تیل پیشیریب کېلتیریبدی.

لقمان نینگ بو قیلگن ایشیدن حیرتلنگن خۉجه‌یین، اوندن:

– «اې لقمان، بو نیمه قیلگه نینگ؟ شیرین نرسه دېسم هم، اچّیق نرسه دېسم هم، سېن فقط تیل پیشیریب کېلتیردینگ» دېب سۉره‌بدی.

– «اې خۉجه‌م، تیل دنیاده‌گی اېنگ شیرین نرسه دیر، چون که او بیلن انسانلر جوده شیرین و یاقیملی سۉزلر ایته‌دیلر. شیرین سۉز، کیشی‌لر کۉنگلی‌گه محبت و قوونچ تاپتیره‌دی و انسانلر اره‌سیده دۉستلیک و ایلیق مناسبتلرنی ایجاد قیله‌دی.

عکسینچه، تیل اېنگ اچّیق نرسه هم دیر، چونکه تیلدن چیققن اچّیق سۉزلر، آدملر یوره‌گینی آغریتیب، رنجیته‌دی و حتی که دۉستلرنی دشمنلرگه ایلنتیره‌دی.

هه، عزیز اۉقووچیلر! انسانلرنی بیر– بیری بیلن دۉست و ایناق قیله‌دیگن هم، یاو و یمان قیله‌دیگن هم تیل دیر.

امیر علیشېر نوایی هم شو حقده شونده‌ی دېگن:

هر کۉنگول که تیل سنانیدین جراحت دور، هم یومشاق سۉز و شیرین تیل اونگه مرهم و راحت دور.

اساسی توشونچه:

تیل بیلن هم شیرین و هم اچّیق سؤز ایتیش ممکن. یومشاق و شیرین سؤز انسانلرنی بیر- بیریگه یقین و دؤست قیله‌دی. اچّیق و قؤپال سؤز یوره‌ک‌لرنی آغریته‌دی. کېلینگ، شیرین تیل و معقول سؤز بیلن دؤستلیک و اِیناقلیک یره‌ته‌یلیک!

فعالیتلر:

۱- صنفداشینگیز درس متنینی اؤقی یاتگنده دقت بیلن اېشیتینگ!

۲- لقمان حکیم نیمه اوچون هم اچیق و هم شیرین یېمک اَیتیلگنده، فقط تیل پیشیریب آلیب باردی؟

۳- شیرین سؤز طفیلی بیرارکیشی بیلن دؤست‌لشگن یا که بیرار جنجالدن قوتیلگن بؤلسنگیز، باشقه‌لرگه حکایه قیلیب بېرینگ!

۴- اچیق سؤز طفیلی بیرار کیشی‌دن خفه بؤلیب قالگن بؤلسنگیز، صنف‌داشلرینگیزگه ایتیب بېرینگ!

۵- سؤزلیکدن فایده‌لنیب قوییده‌گی سؤزلرنی معنی قیلینگ:
حکیم، خؤجه‌یین، چارلب (چارلماق)، یاقیملی، ایناق، سنان، جراحت، یومشاق، ایلیق، قتله

۶- یوقاریده‌گی سؤزلردن اوچته‌سینی تنلب، مناسب جمله توزینگ!

۷- هرقطاردن بیرکیشی نوبت بیلن توریب، توزگن جمله‌سینی اؤقیسین.

۸- بیرنېچه اؤقووچی، نوبت بیلن اؤقیلگن جمله‌لرنینگ تؤغری یا که ناتؤغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین.

۹- قیزیققن یا ایسته‌گن ایکّی اؤقووچی لقمان و خوجه‌یین نقشینی اؤینه‌سین و دیالوگ نی تمثیل شکلیده اَیتسین.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقینگ:

– لقمان باریب، تیل پیشیریب کېلتیردی.

– لقمان شونده‌ی جواب بېردی.

– امیرعلیشېرنوایی بو حقده شونده‌ی دېگن.

– لقمان ایتدی.

– آته‌م توناکون سفردن کېلدیلر.

– اونی بیر نېچه دقیقه آلدین کۉردیم.

یوقاریده‌گی جمله لرده کېلتیردی، بېردی، دېگن، ایتدی، کېلدیلر و کۉردیم سۉزلری اۉتگن زمان فعللری دیر. بو فعللرنینگ برچه‌سی اۉتگن زمانگه تېگیشلی بۉلگنی اوچون اولر اۉتگن زمان فعل‌لری دېیله‌دی.

اۉتگن زمان فعلی:

ایش– حرکت‌نی سۉزلش پیتیدن آلدین بجریلگن یا که بجریلمه‌گنینی بیلدیره‌دی؛

اۉرنک:

آلدیلر، اوردی، قره مه دیک، قازدینگ، کویله دی، ییقیلدیم، کۉرمه دیم، بارمه دی و باشقه‌لر.

فعالیتلر:

الف: قوییده‌گی جمله‌لرنینگ قه‌ی بیریده اۉتگن زمان فعلی ایشله‌تیلگن:

۱– مېن بازارگه کېته‌من.

۲– او، بازاردن کېلدی.

۳– آیدین، کون بۉیی جاکت تۉقیدی.

۴– اوکه‌م تېلویزیون کۉره‌دی.

ب: یانمه–یان اۉلتیرگن اۉقووچیلر، بیرگه‌لشیب اۉتگن زمان فعلی بیلن ایکّیته جمله توزسین لر. بو جمله لرنینگ بیری مثبت یعنی بجریلیش و باشقه سی منفی یعنی بجریلمسلیکنی انگلتسین.

ج: هرقطاردن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌سینی اۉقیسین و باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین‌لر.

د: قوییده‌گی جمله‌لرنی مناسب سۉزلر بیلن تۉلدیرینگ:

– آته‌م سفردن اۉتگن کون . . . .

– مېن اوی تاپشیریغینی . . .، کېین بو بیرگه کېلدیم.

– قوشلر درختدن . . . .

هـ: قوییده‌گی ترتیب‌سیز یازیلگن سۉزلردن، تۉغری بیر جمله توزینگ:
بوگون، کېلدیلر، تانگده، ایکّی مهمان، کیشی
و: قوییده گی جمله‌لرده تینیش بېلگی‌لری قۉییلمه گن. بېلگی‌لرنی مناسب یېرلرگه قۉیینگ:
– آهای بېکتاش
قۉی ایچکی و هۉکیزلرنی هیده‌ب کېل
نېگه مونچه سېکین یوره‌سن تېزراق یوریب کېلسنگ بۉلمه‌یدیمی
مېن دوگانه‌لریم بیلن بیرگه درس اۉقیب اوی تاپشیریغینی بجردیم، کېین چق–چقلشیب صحبت قوردیک

اوی تاپشیریغی:

بېشینچی درس

هدفلر:

۱- پارلمان و اونینگ اهمیتی حقیده معلوماتگه اېگه بۉلیش.

۲- حاضرگی زمان فعلی‌نینگ تعریفینی اۉرگنیش و جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراق:

۱- عزیز اۉلکه‌میز افغانستانده نېچیته جرگه بار و اولر قیسی جرگه‌لردن عبارت؟

پارلمان

پارلمان سۉزی بیر فرانسوی سۉز بۉلیب، گپیریش و سۉزلش معناسینی انگلته‌دی. اۉتمیشده مذاکره، مباحثه و مناظره قیلیش اوچون توزه‌تیلگن مجلس‌لر و ییغین‌لرنی پارلمان دېگن‌لر.

بوگونگی کونده پارلمان دېگنده، ملی شورا و سنا مجلسی توشونیله‌دی. افغانستانده بو مجلس‌لرنی اولسی جرگه و مشرانو جرگه دېیدیلر، دېمک، پارلمان ایکّی مجلس، یعنی ملت وکیل‌لری مجلسی(اولسی جرگه) و سنا مجلسی (مشرانو جرگه) دن عبارت بۉله‌دی.

پارلمان بوگونگی دموکراتیک دولت‌لرنینگ بیر بۉلیمی‌نی تشکیل اېته‌دی. پارلمان‌نی اولوس اویی هم دېیدیلر، چونکه بو یېرده ملت سَیله‌گن وکیل‌لر و اېل آره‌سیده حرمتگه سزاوار بۉلگن

یاش اولوغلر ایش آلیب باره‌دیلر.

پارلمان نینگ اساسی ایشی قانونلرنی تصویب قیلیش دیر، شونینگ اوچون اونی قانون چیقرووچی کوچ هم دیب‌دیلر.

پارلمان اعضالری اېل (خلق) تمانیدن سیلنه‌دی. اولسی جرگه یا ملی شورا دولت نینگ عملگه آشیره دیگن ایشلرینی کوزه‌تیب باره‌دی؛ نظارت اېته‌دی و دولت بودجه سینی تصویب قیله‌دی. ملت وکیل‌لری نینگ سانی مملکت اهالیسی سانیگه قره‌ب بېلگی‌لنه‌دی. حاضرگی اولسی جرگه اعضالری ۲۴۹ کیشی دیر.

مشرانو جرگه یاکه سنامجلسی اېسه، ملی شورا تمانیدن تصویب اېتیلگن ایشلر و قانونلر تۉغریسیده مشوره و مصلحت بېره‌دی. مشرانو جرگه اعضالری نینگ بیر قسمی سَیلنه‌دی و باشقه بیر قسمی اېسه، دولت باشلیغی تمانیدن تعیین‌لنه‌دی. افغانستان سنا مجلسی نینگ اعضالری ۱۰۲ کیشی دن عبارت دیر.

اساسی توشونچه:

پارلمان فرانسوی سۉز بۉلیب، گپیریش و سۉزلش معناسینی انگلته‌دی. پارلمان ایکّی مجلس: اولسی جرگه و مشرانو جرگه دن تشکیل تاپگن. پارلمان نی قانون چیقروچی کوچ هم دېب اته‌یدیلر. پارلمان نینگ اساسی ایشی قانونلرنی تصویب قیلیش و بودجه و حکومت ایشینی نظارت اېتیش دن عبارت دیر.

فعالیتلر:

الف: درس متنینی دقت بیلن اۉقینگ و قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

۱- پارلمانده نېچه مجلس بار؟

۲- پارلمان مجلس‌لری قیسی‌لر دیر؟

۳- پارلمان نینگ اساسی ایشی نیمه‌لردن عبارت دیر؟

۴- پارلمان قنده‌ی کوچ دېب اتله‌دی؟

۵- پارلمان‌نی نیمه اوچون خلق اویی دېیدیلر؟

۶- پارلمان اعضالری قنده‌ی سَیلنه‌دی؟

۷- سنامجلسی قنده‌ی ایش‌لر تۉغریسیده مصلحت بېره‌دی؟

ب: تۆرت گروپ گه بۆلینیب، پارلمان تۆغریسیده سۆز یوریتینگ؛ هرگروپ دن بیر کیشی صنفداشلرینگیزگه اۆز گروپینگیز فکرینی ایتیب بېرسین.

ج: قوییده‌گی ینگی سۆزلرنی سۆزلیک‌دن تاپیب، معناسینی کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ:

اۆتمیش، مذاکره، مباحثه، مناظره

اوی تاپشیریغی:

گرامر قاعده‌لری:

الف: قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقینگ:

۱- نیمه اۉقییاپسیز؟ (نیمه اۉقی یاتّیز؟)

۲- قرآنکریم اۉقییاپمن. (قرآن کریم اۉقی یاتدیم.)

۳- باله‌لر مکتبده توپ اۉینشه‌یاپدی. (باله‌لر مکتبده توب اۉینه‌شاتدی.)

۴- قۉیاش چیقماقده.

۵- بابر مکتب گه کېتماقده.

۶- باله لر قیشنی اۉز قیشلاقلریده اۉتکزه یاپتیلر. (باله لر قیشنی اۉز قیشلاقلریده اۉتکزاتدیلر.)

یوقاریده گی جمله لرده گی، اۉقییاپسیز، اۉقییاپمن، اۉینشه یاپدی، چیقماقده، کېتماقده اۉتکزه‌یاپتیلر سۉزلری حاضرگی زمان فعللرینی انگلته‌دی.

حاضرگی زمان فعلی:

حاضرگی زمان (حال) فعلی ایش- حرکت و حالت نینگ سۉزلش پیتیده بجریلیشی و دوام ایتیشی‌نی بیلدیره‌دی.

اۉرنک:

- گۉزه‌ل، دوگانه‌سی بیلن ایشله‌یاپدی.
- توران، بازارگه کېتماقده.
- ایکّینچی، قۉش هیده‌یاپتی.

فعالیتلر:

الف: قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقیب، حاضرگی زمان فعللرینی کۉرسه‌تینگ:

۱- مرال باقچه بارماقده.

۲- جیران خط یازه‌دی.

۳- سالار فوتبال اۉینه‌دی.

۴- باغبان، باغ نی سوغاره‌یاپدی.

۵- آی نور شعر اۉقیماقچی.

۶- نازلی، گل تېرماقده.

۷- دهقان، خرمن نی ینچه‌یاپتی.

ب: برچه یانمه–یان اۉلتیرگن اۉقووچیلر، حاضرگی زمان فعلی بیلن اوچ– اوچ جمله توزسینلر.

ج: هر چوکیدن فقط بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌لردن بیرینی اۉقیب بېرسین.

د: قوییده‌گی جمله‌لرنی حاضرگی زمان مناسب فعللری بیلن تۉلدیرینگ؛

بیز مکتب . . . . . . ، قیزلر باغچه‌ده . . . . ، دهقانلر قۉش . . . . ، تورسون آت . . . . ، آته م بازار . . . .

هـ: قوییده‌گی ترتیب‌سیز جمله‌لرنی ترتیب گه سالینگ:

دکانیده/ ساتووچی / ماقده / پول / سنه

یاپدی / ییلاق / قه / باره / تورغون

اوی تاپشیریغی:

آلتینچی درس

هدفلر:

۱- موزیم نیمه‌لیگی و اونینگ علمی و تاریخی اهمیتینی بیلیش و تاریخیمیزگه قیزیقیش.

۲- کېله‌سی زمان فعلی‌نی بیلیش و متن‌لرده ایشلته آلیش.

***

سۋراقلر:

۱- موزیم‌نی کۋرگن‌می‌سیز؟

۲- شهرینگیزده موزیم بارمی؟

کېلینگ، موزیم‌نی کۋره‌یلیک!

بیرکونی آته‌م، مېن و اوکه‌م باتورگه: «سیزلرنی کېله‌سی جمعه کونی موزیم‌گه آلیب باره‌من»، دېدیلر. بیز جوده قووانیب: «موزیم قنده‌ی یېر؟» دېب سۋره‌دیک.

- «موزیم بیر مخصوص عمارت (بنا) بۋلیب، اونده قدیمی و تاریخی بویوم‌لر و نرسه‌لر سقلنه‌دی و نمایشگه قۋییله‌دی» دېدیلر، آته‌م.

شونده، اوکه‌م: «آته جان! اولکه‌میزنینگ قیسی شهرلریده موزیم بار؟» دېب سۋره‌دی، آته‌م دن.

آته‌م اونگه: «کابل، هرات، مزارشریف، قندهار و ینه بیر نېچه کتّه شهرلرده موزیم بار، لېکن اولکه‌میزده‌گی اېنگ کتّه و بای موزیم، کابل موزیمی دیر» دېدیلر.

مېن و اوکه‌م اۋته شوق بیلن جمعه کونینی کوتیب توردیک. جمعه کونی اېرته‌لب آته‌م‌دن: «قچان موزیم گه کېته‌میز؟» دېب سۋره‌دیم.

آته‌م مېنگه: «قیزیم، ساعت اۋن‌لرده کېته‌میز» دېدیلر.

بیز، موزیم‌گه باردیک. جوده کتّه و چیرایلی بنا اېکن. آته‌م بیز بیلن بیرگه یوریب، هر بۋلیمینی بیرمه- بیر بیزگه کۋرستدیلر. او یېرده اېنگ قدیمگی خطلر، کتابلر، ایدیشلر، کییم‌لر، قورال‌لر، اوی اسباب- انجام‌لرینی کۋردیک. بو نرسه‌لر تاش، یاغاچ، تېمیر، آلتین، کوموش، تېری، قوماش (تکه) و باشقه نرسه‌لردن یسلگن اېدی.

موزیم‌نی تماشا قیلر اېکن‌میز، آته‌م بیزگه: «موزیم‌لر هر بیر اولکه و اولوس نینگ تاریخی کۋزگوسی و ملت‌لر بایلیگی دیر. اونینگ هر بیر بویومی بیزگه اوزاق تاریخدن حکایه قیله‌دی،

شونینگ اوچون، اولر نسل‌دن- نسل‌گه سقله‌نیب کېله‌دی»: دېب معلومات بېردیلر.

موزیم‌ده‌گی نرسه‌لر اۉلکه‌میزنینگ تورلی قوم‌لریگه تېگیشلی ایدی. او یېرده‌گی تورلی مجسمه‌لر، کشته‌چیلیک بویوم‌لری، قدیمگی خطلر نمونه‌لری و جواهر ایشلنگن تاقینچاقلر مېنگه جوده یاقدی.

اۉشه کونی بیز اوچون خاطره‌لی و قووانچلی کون بۉلدی. خدا خواهلەسه، مېن موزیم حقیده کۉرگن- بیلگن‌لریم‌نی اېسده‌لیک شکلیده یازیب، اونی اۉقیتووچیم و صنفداشلریم‌گه اۉقیب بېره‌من، دېب نیت قیلدیم.

اساسی توشونچه:

موزیم، قدیمگی تاریخی یادگارلیکلرنی اسره‌یدیگن عمارت دیر. موزیم‌لرده اجدادلریمیز یسه‌گن بویوم‌لر، اولرنینگ هنرمندچیلیگی و مهارتلرینی کۉره‌میز. موزیم‌ده‌گی بویوم‌لر بیزنینگ اۉتمیش تاریخ و مدنیتیمیزنی ایتیب بېره‌دی.

فعالیتلر:

الف- قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

۱- اۉلکه‌میز نینگ قیسی شهرلریده موزیم بار؟

۲- سیز قیسی موزیم‌لرنی کۉرگن‌سیز؟

۳- موزیم‌ده سقلنه‌دیگن قنده‌ی بویوم‌لرنی بیله‌سیز؟

ب- سیزلردن بیرارته‌نگیز بوندن ایلگری موزیم‌نی کۉرگن بۉلسنگیز، باشقه‌لرگه سۉزلب بېرینگ!

ج- اوچ گروپ‌گه بۉلینیب، موزیم نینگ اهمیتی حقیده بحث‌لشینگ.

د- هرگروپدن بیر کیشی اۉز گروپی‌نینگ فکر- ملاحظه‌لرینی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

ح- قوییده‌گی سۉزلرنی سۉزلیک‌دن فایده‌لنیب، معنا قیلینگ:

موزیم، کېله‌سی، بویوم، قورال، کېله‌جک، تاقینچاق، اېسده‌لیک، قوماش.

و- یوقاریده‌گی سۉزلردن اوچته‌سیگه مناسب جمله تورینگ!

اوی تاپشیریغی:

!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی سۉزلرنی دقت بیلن اۉقینگ:

باره‌دی، قۉییله‌دی، کېته‌میز، سقلنه‌دی، یازماقچی‌من، اۉقییمن.

یوقاریده‌گی فعل‌لرنینگ برچه‌سی کېله‌سی زمانگه تېگیشلی بۉلیب، اولرنینگ بیرارته‌سی هم اۉتگن زمان یا که حاضرگی زمان فعل‌لری ایمس. بونده‌ی فعل‌لرگه «کېله‌سی زمان فعلی» دېییله‌دی.

کېله‌سی زمان فعلی:

سۉزلب تورگن پیتدن کېین بجریله‌دیگن یا بجریلمه‌یدیگن ایش- حرکت و حالتنی بیلدیره دی: مثاللر: کېله دی، یازه دیلر، بارماقچی، کېته من، کېلمه یدی، یازمه ی سیز، کېتمه‌یمیز و باشقه‌لر.

فعالیتلر:

الف- قوییده‌گی جمله‌لرده کېله‌سی زمان فعلینی بېلگی‌لنگ:

۱- بوگون صنفداشیم بیلن اوچره‌شه‌من.

۲- آته‌م سفردن کېلدیلر.

۳- هوا بولوت، یاغمیر یاغه‌دی.

۴- کېلسنگ، یخشی بۉله‌دی.

۵- مېن آته‌م‌گه خط یازدیم.

ب- کېله‌سی زمان فعلی بیلن ایکّی جمله توزینگ!

ج- هرقطاردن بیر کیشی، توزگن جمله‌سینی تخته‌گه یازسین.

د- قوییده‌گی جمله‌لرده‌گی بۉش اۉرین‌لرنی مناسب فعللر بیلن تۉلدیرینگ:

۱- ایرته‌گه مهمانلر . . . .

۲- اۉتگن کونی بازاردن سودا . . . .

۳- وعده قیلیب . . . .

۴- سېن بوگون سفرگه . . . . می؟

ح- قوییده‌گی جمله‌لرده قیسی زمان فعللری بارلیگینی اَیتیب بېرینگ:

۱- مېن مکتب گه کېته‌من، سېن هم کېته‌سن‌می؟

۲- کېل، اولوغ بېککه یاردم بېره‌یلیک!

۳- کېچه، اوی تاپشیریغینی بجردیم، صنفده سېنگه کۉرسته‌من.

و- قوییده‌گی متندن اۏتگن زمان و کېله‌سی زمان فعل‌لرینی اجره‌تیب یازینگ:

«فرصت اۏتدی، ایشلر توگه‌مه‌ی قالدی. اېندی نیمه قیله‌میز؟ یخشی‌سی بابرنینگ قاشی‌گه باره‌یلیک. او یاردم بېرماقچی اېدی. خدا خواهله‌سه، ایکّی‌میز همت قیلسک، ایش بجریله‌دی».

اوی تاپشیریغی:

ییتینچی درس

هدفلر:

۱- حضرت عمر(رضی‌الله‌عنه) سیرتلری حقیده معلوماتگه ایگه بؤلیش و یخشی سیرتلریدن اؤرنک آلیش.

۲- فعل نینگ میل‌لرینی اؤرگنیش و جمله‌لرده تؤغری ایشلته آلیش.

۳- فعل نینگ انیقلیک میلی (اخباری) نی اؤرگنیش و تؤغری ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱- حضرت عمر فاروق(رضی‌الله‌عنه) اسلام نینگ نیچینچی خلیفه‌سی ایدی؟

۲- حضرت عمر فاروق(رضی‌الله‌عنه) قنده‌ی بیر خلیفه ایدی؟

حضرت عمر فاروق(رضی‌الله‌عنه) رعیت‌پرورلیگی

بیر کیچه حضرت عمرفاروق(رضی الله عنه) رعیت نینگ احوالیدن خبر آلیش مقصدیده اویدن تشقریگه چیقدیلر. هوا یاقیملی و آی هر تمانگه یاروغ‌لیک ساچیب، قرانغولیکنی محو ایتیب تورر ایدی. عمرفاروق تیگره‌ک- اطرافگه یورر ایکن‌لر، کؤزلری اوزاقده‌گی بیر چادر (خیمه) گه توشدی. اؤشه تمان یوره باشله‌دیلر. چادر آلدیده بیر غریب کیشی اؤلتیرگن و چادر ایچیدن بیر عیال کیشی‌نینگ آه و ناله‌سی ایشیتیلردی.

حضرت عمر(رضی‌الله‌عنه) او کیشیدن: «سیز کیم‌سیز؟»- دیب، سؤره‌دیلر.

غریب: «مېن بیر کۆچمنچی فقیرمن. صحرالرده یشه‌یمن. یاردم سۆره‌گنی امیرالمؤمنین یانلریگه کېلدیم» دېدی.
حضرت عمر(رضی‌الله‌عنه) آه و ناله نینگ سببینی سۆره‌دیلر.
فقیر کۆچمنچی: «مېنینگ عیالیم بۆله‌دی. اونی توغوروق دردی توته یاپتی»، دېدی.
حضرت عمر(رضی‌الله‌عنه): «عیالینگ یانیده، بیرار کیشی بارمی؟» دېب، سۆره‌دیلر.
– «یۆق» دېدی، کۆچمنچی.
حضرت عمر فاروق(رضی الله عنه) کۆپ شاشیلینچ حالده اویلریگه قیتیب کېلدیلر. ام گلثوم آتلی خاتینلریگه: (اُم گلثوم حضرت علی کرم الله وجهه قیزی بۆلگن)
– الله(جل جلاله) اجر و ثوابینی آلیشنی ایسته‌ی‌سن‌می؟» دېب ایتدیلر.
اُم گلثوم (رضی‌الله‌عنها): «البته، اما قنده‌ی اجر و ثواب؟» دېب سۆره‌دیلر.
حضرت عمر فاروق(رضی‌الله‌عنه): «بیر غریب خاتین نی توغوروق دردی توتیب توریبدی، لېکن اونینگ آلدیده اونگه یاردم بېره‌دیگن هېچ کیم یۆق» دېدیلر.
ام گلثوم: «اېسته‌سنگیز حاضر سیز بیلن بیرگه باره‌من» دېب، ایتدیلر.
اولر، بیرآز اون، یاغ و بیرته قزانچه آلیب، کۆچمنچی کیشی نینگ چادری تمانگه یۆل آلدیلر. چادرگه بارگچ، ام‌گلثوم خاتین گه یاردم بېریش و حضرت عمر(رضی الله عنه) یېمک پیشیریشگه کیریشدیلر.
آره دن کۆپ اۆتمه‌ی، ام‌گلثوم نینگ چادردن «اې امیرالمؤمنین، سویونچی بېرینگ!» دېگن تاووشی اېشیتیلدی. الله تعالی بو کۆچمنچی عایله‌گه اۆغیل باله بېردی.
کۆچمنچی کیشی حضرت‌عمر(رضی‌الله‌عنه) نی تانیب: «اې امیرالمؤمنین! مېنی کېچیرینگ. سیزنی تانیمب‌من. سیز امیرالمؤمنین بۆله توریب، یاغ، اون و قزانچه کېلتیریب، یېمک پیشیردینگیز. حرمتلی عیالینگیز خاتینیم‌گه یاردم بېردی. سیزلرگه قنده‌ی منتدارچیلیک بیلدیریشنی بیلمه‌یمن. خدا سیزگه اجر– ثوابینی بېرسین» دېدی.
حضرت عمر(رضی‌الله‌عنه): «اې اینیم! کیم که الله(جل جلاله) بنده‌لری نینگ مسؤولیتینی اۆز ذمه‌سیگه آلگن، اولرنینگ کتّه– کیچیک قیین‌چیلیک‌لریدن خبردار بۆلیشی کېره‌ک.
مسلمانلرگه باشلیق بۆلگن کیشی اولرنینگ قیین‌چیلیکلریدن خبردار بۆلمسه، دنیا و آخرتده ضرر کۆریب، قیامت کونی شرمنده بۆلیب، اویاتگه قاله‌دی» دېب تأکیدله‌دیلر.

اساسی توشونچه:

حضرت عمر(رضی‌الله‌عنه) رعیت نینگ حالینی سؤره‌ش اوچون اویلریدن چیقیب، بیر چادرگه باردیلر. چادرده یشه‌یاتگن کؤچمنچی ایر- خاتین گه حضرت عمر و عیال‌لری یاردم بېردیلر. حضرت عمر(رضی‌الله‌عنه) محتاج کیشی‌لردن خبر آلیش کېره‌ک‌لیگینی تأکیدله‌دیلر.

فعالیتلر:

الف: متن‌نی دقت بیلن اؤقینگ. مسلمانلر باشلیغی قنده‌ی بؤلیشی تؤغریسیده سؤزلنگ!

ب: حضرت عمر(رضی‌الله‌عنه) نینگ حکایه‌لریدن بیلسنگیز، ایتیب بېرینگ!

ج: قوییده‌گی سؤراقلرگه اؤتگن زمان فعلینی ایشله‌تیب جواب بېرینگ:

۱- بیر کېچه حضرت عمر فاروق(رضی‌الله‌عنه) نیمه اوچون اویلریدن تشقریگه چیقدیلر؟

۲- حضرت عمر(رضی‌الله‌عنه) قنده‌ی بیر کیشیگه یاردم بېردیلر؟

۳- چادرده یشه‌یاتگن عایله نینگ قنده‌ی قیین‌چیلیک‌لری بار ایدی؟

۴- حضرت عمر(رضی‌الله‌عنه) اویلریگه قیتیب کېلیب، عیال‌لریگه نیمه دېدیلر؟

۵- حضرت ام‌گلثوم(رضی‌الله‌عنها)، کیم ایدی؟

۶- حضرت ام‌گلثوم، حضرت عمر(رضی‌الله‌عنه) سؤراقلریگه نیمه دېب جواب بېردیلر؟

۷- حضرت ام‌گلثوم، حضرت‌عمر(رضی‌الله‌عنه) بیلن بیرگه کؤچمنچی‌گه نیمه‌لر آلیب باردیلر؟

۸- حضرت عمرفاورق(رضی‌الله‌عنه) کؤچمنچی‌نینگ چادریگه باریب، نیمه ایش قیلدیلر؟

۹- حضرت ام‌گلثوم(رضی‌الله‌عنها) نینگ چادردن نیمه دېگن تاووشلری اېشیتیلدی؟

۱۰- کؤچمنچی، حضرت عمر(رضی‌الله‌عنه) گه نیمه دېدی؟

۱۱- حضرت عمر(رضی‌الله‌عنه)، کؤچمنچی‌گه نیمه دېدیلر؟

د: قوییده‌گی ینگی لغتلرنی معنا قیلیب، کمیده تؤرتته‌سینی مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

رعیت، یاروغلیک، محو، کؤچمنچی، غریب، فقیر، عیال، شاشیلینچ، تېگره‌ک، چادر، توغروق، اؤغیل، اویات.

هـ: اؤقیتووچینگیز یاردمیده اوچته نگیز (کؤچمنچی ایرکک، حضرت عمر فاروق و اُم کلثوم) نقشینی اؤینب، تمثیل قیلینگ.

و: بوحکایه‌نی قیسقرتیریب یازینگ و هرقطاردن بیرکیشی قیسقرتیریلگن شکلینی اؤقیسین.

اوی تاپشیریغی:

گرامر قاعده‌لری:

* قوییده‌گی جمله‌لرنینگ آستیگه چیزیلگن سۉزلریگه دقت قیلینگ:

۱- بیر کیچه حضرت عمرفاروق(رضی‌الله‌عنه) رعیت‌نینگ احوالیدن خبر آلیش مقصدیده اویدن تشقریگه چیقدیلر.

۲- عمرفاروق(رضی‌الله‌عنه) تیگره‌ک- اطرافگه یورر ایکن‌لر، کۉزلری اوزاقده‌گی بیر چادرگه توشدی.

۳- حضرت عمر(رضی‌الله‌عنه) ییمک پیشیریش گه کیریشدیلر.

۴- ام‌گلثوم نینگ چادردن: «سویونچی بیرینگ» دیگن تاووشی ایشیتیلدی.

* یوقاریده گی جمله لرده ایشله تیلگن: چیقدیلر، توشدی، کیریشدیلر و ایشیتیلدی سۉزلری فعل نینگ انیق لیک میلینی کۉرسته دی. فعل نینگ میل لری (وجوه فعل اوچته: انیق‌لیک میلی (وجه اخباری) بویروق میلی (وجه امری)، شرط - ایستک میلی (وجه التزامی وشرطی)

انیق‌لیک میل:

ایش، حرکت یا حالت نینگ بجرماغینی خبر بیریش یا انیق‌لیک کیریتیش اوچون بیان قیلینه‌دی و همه زمانلرده (اۉتگن، حاضرگی و کیله‌جک) بیردیک کیله‌دی. اۉرنک: مین ایش قیلدیم؛ او، ایش قیله‌یاپتی؛ سیز ایش قیله‌سیز؛ بیز ایش قیلگن ایدیک؛ اولر ایش قیلماقده؛ سین ایش قیلر ایدینگ.

* قوییده‌گی سۉراق جمله‌لرنی انیق میلی‌گه اۉگیرینگ:

۱- بیز ایرته‌گه مکتب‌گه باره‌میزمی؟

۲- مین سینگه کتابیم‌نی بیرگن ایدیم‌می؟

۳- او، درسلرینی اۉقی یاپتی‌می؟

۴- سین، درسنی اۉرگنماقچی‌سن‌می؟

۵- سیز، کابل‌نی کۉریب سیزمی؟

۶- اولر، حکایه‌نی تمثیل قیله آلدیلرمی؟

قوییده‌گی انیق میل‌نی، سؤراق جمله‌لرنینگ منفی حالتیگه اؤگیرینگ:

۱- مېن درس اؤقیب، اؤخله‌دیم.

۲- سېن یخشی ایشلر قیلماقچی ایدینگ.

۳- او، سؤنگی وقتلر فوتبال اؤینه‌یاپتی.

۴- بیز هرکون وقت‌راق اویغانه‌میز.

۵- سیز حسن خطنی یخشی اؤرگنه آلدیز.

۶- اولر بیرگه‌لیکده مشق قیلگن‌لر.

اوی تاپشیریغی:

.

سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- وطن (اۉلکه، یورت) نی سېویش و اونگه کۉنگول باغلش.

۲- کېله‌سی زمان مقصد و گمان فعللرینی اۉرگنیش.

سۉراقلر:

۱- آمو دریا نی کۉرگن‌می‌سیز؟ یورتیمیزنینگ قَیسی تمانیده آقه‌دی؟

۲- آمو دریا نینگ باشقه آتی نیمه؟

آمو دریا

آمــو دریـــا، اې جۉشقیـن اولــوغ دریـــا
اې عظـمت دریـــا، اې قـــوتـلـــوغ دریـــا
عصـــرلــردن بېری تیـنمه‌ی آقه‌ســن
چۉللـر تامـان حســرت بیــلن باقه‌ســن
قویاش سېنینگ آته‌نگ، دېنگیز دور آنه‌نگ
«هـریـرود» و «هلـمند» ایـکّی ایـنـاغه‌نگ
«میکونگ» هر کون سېنگه یوبارر سـلام
«نیــل» قلبیـــده ســـقلر سېنگه احتـرام
ســېنی «سیــر دریـــا» بیــله‌دی قریندَاش
«والـــگا» حســابله‌یدی اۉزیـــگه یـــۉلداش
یورتیــم کۉز بۉلســه، سېن اوزون کیپریگی
تینچلیک چېگره سی، دۉستلیک کۉپریگی
سېـن شـــرق اولکه‌سینینگ اۉلمس غـروری
اۉرتــه آســـــیاده حیــــات تامـــوری

سـبن پامیـر، هندوکش مجسـم جانی
سـبنده آقـر ینگی تیـریکلیـک قـانی
سـبن اولـوغـوار تاریخچی سـن، اي دریا
اۉتمیـش‌دن بیـزگه ایلچی سـن، اي دریا

دکتور شرعی جوزجانی

اساسی توشونچه:

آمو دریا، وطنیمیزنینگ سبر سوو، کېنگ و اینگ اوزون دریالریدن بیری. بو دریا خلقیمیزنینگ اوزاق و پارلاق اۉتمیشینی کۉرگن و یورتیمیزنینگ یشنه‌شی و فراوانلیگی گه خذمت قیلگن. بیز بو دریانینگ عظمتیدن اولکه میز و خلقیمیز بویوک لیگینی انگله‌ی آله‌میز.

فعالیتلر:

الف- شعرنی هرقطاردن بیر اۉقووچی دکلمه شکلیده اۉقیسین.

ب- قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

۱- آمو دریا نینگ آته- آنه و ایناغه‌لری بارمی؟ اولر نینگ آتینی اَیتینگ!

۲- آمو دریا قیسی دریا نینگ قریینداشی؟

۳- آمو دریا، نېگه تینچلیک چېگره‌سی دېب اَیتیلگن؟

۴- نېگه آمو دریا اۉرته آسیا نینگ حیات تامیری دېیلگن؟

۵- یورتنی اگر کۉز تصور قیلسک، آمو دریا بوکوز نینگ نیمه‌سی دیر؟

۶- بو شعرنینگ قیسی بیتی سیزگه کوپراق یاقتی؟ نیگه؟ دلیلینی اَیتینگ!

ج- ایکّی گروپ گه بۉلینیب، بیر گروپ آمو دریا نینگ فایده‌لری، ایکّینچی گروپ سوو نینگ قدری و دریالرنی قنده‌ی پاک اسره‌ش باره‌سیده اۉز ارا کېنگاشیب، هر گروپدن بیر کیشی اۉز گروپی فکرینی ایتیب، بېرسین. اوچینچی گروپ، اَیتیلگن فکرلرگه قۉشیمچه قیلسین.

اوی تاپشیریغی:

پلینگ!

گرامر:

قوییده‌گی سۆزلرگه دقت قیلینگ:

۱- مېن مکتب گه بارماقچی‌من.

۲- سېن بازارگه بارماقچی‌سن.

۳- سیز ایشخانه گه بارماقچی سیز.

یوقاریده‌گی «بارماقچی‌من»، «بارماقچی‌سن» و «بارماقچی‌سیز» سۆزلری کېله‌سی زمان مقصد فعللری دیر. تعریفی قوییده‌گیچه:

کېله‌سی زمان مقصد فعلی:

سۆزلب تورگن پیتده ایش- حرکت و حالت نینگ بجریلیشی مقصد قیلیب قۆیېله‌دی و اساساً «ماقچی» قۆشیمچه‌سی بیلن حاصل قیلینه‌دی.

قوییده‌گی مثاللرگه دقت قیلینگ:

۱-مېن بازارگه باررمن.

۲-تۆلقون مکتب گه بارر.

۳-اۆقووچیلر سپورت میدانی گه باررلر.

یوقاریده‌گی مثاللرده «باررمن»، «بارر» و «باررلر» سۆزلری کېله‌سی زمان گمان فعللری دیر. تعریفی شونده‌ی:

کېله‌سی زمان گمان فعلی:

سۆزلب تورگن پیت دن سۆنگ ایش- حرکت نینگ بجریلیشی یا که بجریلمس‌لیگی تخمین قیلینه‌دی و اساساً «ر» قۆشیمچه‌سی یاردمیده یسه‌له‌دی.

فعالیتلر:

الف- قوییده‌گی فعللر آره‌سیدن کېله‌سی زمان مقصد فعلی و گمان فعلینی اجره‌تیب، یازینگ:

یاغمیر یاغماقچی؛ ایشلر یخشی بۆلر؛ کۆزگوگه کولسنگ کولر، ییغله سنگ ییغلر؛ درسیم‌نی اۆقیرمن؛ آیدین سېنی کۆرماقچی؛ آتیلا بیلن گپیرماقچی‌من.

ب- قوییده‌گی سۆزلرنی معنا قیلیب، کېله‌سی زمان فعلی بیلن کمیده اوچته‌سیگه جمله توزینگ:

جۆشقین، چۆل، دېنگیز، عظمت، حسرت، یۆلداش، قوتلوغ، اولوغوار، کیپریک، اولوغ، اۆتمیش، چېگره، عصرلر، ایلچی، تامور (تامیر)، تینمه‌ی آقماق، باقماق

ج- شعرنینگ قیسی سطرلریده کېله سی زمان گمان فعلی بار؟ اونی تاپیب علیحده کتابچه‌نگیزگه یازینگ!

اوی تاپشیریغی:

تۆقّیزینچی درس

هدفلر:

۱- تینچلیک‌نی سېویش، قدرلش و اسره‌ش و شونینگدېک اۆرنی حقیده معلوماتگه اېگه بۆلیش.

۲- فعل نینگ «بویروق میلی» باره‌سیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته بیلیش.

سۆراق:

۱- اگر عایله‌نگیزده تینچیلیک بۆلمسه، قنده‌ی حیات کېچیریشینگیز ممکن؟

تینچلیک اهمیتی

دنیاده برچه نرسه تینچلیک (صلح) طفیلی اۆنیب اۆسه‌دی و رواجلنه‌دی. تینچلیک انسان اوچون سوو کبی ضرور و هوا کبی کېره‌کلی دیر. انسان تینچ بۆلسه، آسوده یشه‌شی ممکن.

اگر انسان اۆز تیریکچیلیگیده تینچ و آرام بۆلمسه، هېچ قنده‌ی ایشنی یخشی بجره آلمه‌یدی. تینچلیک بۆلمه‌گن جامعه‌ده بخت‌سیزلیک، تورلی کسل‌لیکلر، قیین‌چیلیکلر، بوزغون‌چیلیکلر، ترتیب‌سیزلیک‌لر، امیدسیزلیک‌لر، آچلیک، قحط‌چیلیک، قیمت‌چیلیک، اتفاق‌سیزلیک کبی تورلی علت‌لر یوزه‌گه کېله‌دی، عکسینچه، تینچلیک بۆلگن یېرده ترقیات بۆله‌دی؛ خلق آسایشته

یشه‌یدی؛ تیریکچیلیک سویه‌سی یوکسه‌له‌دی؛ کسل‌لیکلر آزه‌یه‌دی؛ تعلیم- تربیه رواجلنه‌دی؛ ترتیب- انتظام یوزه‌گه کېله‌دی و یشش اوچون قوله‌ی شرایط یره‌تیله‌دی.

انسان، طبیعتیگه کۉره تینچ سیزلیکنی یاقتیرمه یدی، چونکه تینچ سیزلیک کۉپ بلا و مصیبتلرگه سبب بۉله‌دی.

بیر جامعه ده تینچلیک برقرار بۉلیشی اوچون همه دن آلدینراق اۉشه جامعه اعضالری اۉرته‌سیده ایناقلیک نینگ وجودگه کېلیشی ضرور. بوندن تشقری، بیر جامعه ده تینچلیکنی اۉرنه‌تیلیشی حقیقتده الله(جل جلاله) دن قۉرقیش و اونینگ بویروغلرینی بجریش، همده ایمان و تقوی نینگ بېلگیسی دیر. الله(جل جلاله) قرآن کریم ده، تینچلیک، خیر و برکت الله(جل جلاله) نینگ رحمتی دیر، دېب بویوره‌دی. مادامی که شونده‌ی اېکن، بو خیرلی ایشنی حیاتیمیزده مستحکم‌لش اوچون هاریمه‌ی- تالیمه‌ی، کېچه-کوندوز تلاشیشیمیز کېره‌ک.

اساسی توشونچه:

هر قنده ی جامعه ده تینچلیک بۉلگن تقدیرده-گینه ترقیات بۉله دی؛ خلق آسایشده یشه‌یدی؛ تیریکچیلیک سویه سی یوکسه‌له‌دی؛ همه بۉلیم‌لرده ترتیب- انتظام اۉرنه‌تیلیب، ایشلر یخشی یۉلگه قۉییله‌دی و حیات اوچون قوله‌ی شرایط وجودگه کېله‌دی. عکس حالده، بوتون ساحه‌لرنی مصیبت قمره‌ب آله دی؛ جمعیتده ترقیات و رواجلنیش تۉختب قاله دی. تینچلیک الله(جل جلاله) نینگ رحمتی دیر، بناءً اونی اسره‌ش کېره‌ک.

فعالیتلر:

الف: درس متنینی اۉقینگ و قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

۱- اگر بیر جامعه‌ده تینچلیک حکم سورسه، نیمه‌لرگه اېریشیش ممکن؟

۲- اگر بیر جامعه ده تینچ‌سیزلیک بۉلسه، نیمه‌لر یوز بېره‌دی؟

۳- تینچلیکنی اۉرنه‌تیش اوچون نیمه‌لر قیلیش کېره‌ک؟

۴- قرآن کریم‌ده تینچلیک حقیده نیمه دېیلگن؟

ب: قوییده‌گی ینگی سۉزلرنینگ معنالرینی سۉزلیکدن تاپینگ؛ ینگی سۉزلرنی ایشله‌تیب، مناسب جمله‌لر توزینگ و توزگن جمله‌لرینگیزنی صنفداش‌لرینگیزگه اۉقیب بېرینگ:

تینچلیک، اۉنیب- اۉسیش، تیریکچیلیک، یوکسه‌لیش، تۉغری، تورلی، آلدین، آچلیک، ایناقلیک، هارمه‌ی- تالمه‌ی، اۉرنتماق، انتظام، یاقتیرماق، تقوی

ج: قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۉش ییرلرینی مناسب سۉزلر بیلن تۉلدیریب، کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ:

١– دنیاده برچه نرسه .... طفیلی .... و رواجلنه‌دی.

٢– بیر جامعه ده .... بۉلیشی اوچون .... اۉشه جامعه اعضاءلری اۉرته‌سیده .... بۉلیش ضرور.

٣– تینچلیک بۉلمه‌گن جامعه‌ده ....، ....، .... تورلی .... یوزه‌گه کیله‌دی.

٤– انسانلر طبیعتی گه کۉره .... یاقتیرمه‌یدی.

٥– الله(جل جلاله) قرآن کریم‌ده تینچلیک .... و .... و الله(جل جلاله) نینگ .... دیر دیب بویوره‌دی.

د: تۉرت گروپ گه بۉلینیب، تینچلیک و تینچسیزلیک حقیده صحبت لشینگ. صنفداش لرینگیزگه تینچلیک فایده لری و تینچسیزلیک ضررلری تۉغریسیده اۉز فکر– ملاحظه‌نگیزنی ایتیب بیرینگ.

اوی تاپشیریغی:

گرامر:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- احمد اوی تاپشیریق‌لرینی بجره‌دی.

۲- احمد، اوی تاپشیریق‌لرینگنی بجر!

۳- احمد، اوی تاپشیریق‌لرینگنی بجرمسدن، اۋینه‌مه!

بیرینچی جمله‌ده ایش بجریشی‌دن خبر بیریلسه، ایکینچی جمله‌ده بجریش گه و اوچینچی جمله ده اۋینه مس لیککه بویروق بیریله دی. دیمک، ۲-نچی و ۳-نچی جمله لر بویروق فعللر دیر.

بویروق فعل:

بویروق فعل ایش‌نینگ بجریشی یا بجرمس‌لیگیگه تاپشیریق بیریش یا امر قیلیش‌نی بیلدیره‌دی. بویروق فعل، اوزه‌ک فعل‌نینگ اۋزیدن یسلگن و بویروق فعل‌نینگ بجرمس‌لیک حالتی اوزه‌ک که (مه) قۉشیمچه‌سی قۉشیلیشی‌دن یسه‌له‌دی. عربچه و فارسچه‌ده بویروق فعل‌نینگ بجریش حالتینی (امر) و بجرمس‌لیک حالتینی (نهی) دییدیلر.

اۋرنک:

امر	نهی
قیل	قیلمه
کۉر	کۉرمه
یاز	یازمه

فعالیتلر:

الف: قوییده‌گی جمله‌لرنی بویروق فعل (امر و نهی) گه اۋزگرتیرینگ:

۱- احمد درسلرینی اۋقیدی.

۲- گۉزه‌ل انشاء یازه‌دی.

۳- تیمور شعرنی یادله‌دی.

۴- نازلی و آیلین مکتب گه بارماقچیلر.

۵- ایل بیک و ایلیار فوتبال اۋینه یدیلر.

ب: قوییده‌گی اۋتگن زمان فعلینی بویروق فعلی (امر و نهی) گه اۋگیرینگ:

کۉردی، کۉردیلر، ایشله‌دینگ، ایشله‌دینگیز، اوخله‌دی، اوخله‌دیلر، چاپدینگ، چاپدینگیز

ج: قوییده‌گی بویروق فعللرنینگ بجرمس‌لیک حالتی (نهی) نی یازینگ:
۱- والیبال اۇینه!
۲- شعرنی دکلمه قیل!
۳- اۇزینگدن کتّه‌راقلرگه احترام قیل!
۴- وقتلی‌راق اویگه قیت!
۵- هرکون سپورت‌گه وقت اجره‌ت!

اوی تاپشیریغی:

اۉنینچی درس

هدفلر:

۱- متل (ایرتک) لردن یخشیلیک و تۉغریلیک نی اۉرگنیش.

۲- گرامرنی چوقورراق اۉرگنیش.

سۉراقلر:

الف) قنده‌ی متل‌لرنی ایشیتگن سیز؟

ب) سیزگه کیم‌لر کۉپراق متل اَیتیب بیرگنلر؟

آلتین تربوز

قدیم زمانلرده بیر کمبغل دهقان‌نینگ آزگینه یېری بار ایکن. دهقان شو یېرده کېچه-کوندوز تینمه‌ی ایشلب، کون کۉرر ایکن. بهار کېلیبدی. دهقان یېرنی یخشی هیده‌ب، کېین سای نینگ بۉییده هاردیق چیقه‌ریب اۉلتیریبدی. شونده اوچیب کېته‌یاتگن بیر لک‌لک یېرگه ییقیلیب توشیبدی. دهقان قره‌سه، لک‌لک قناتی سینگن ایکن.

دهقان، بېچاره لک‌لک‌نی دراو اویی‌گه آلیب باریبدی. او، لک‌لک‌نینگ سینیق قناتینی دوالب تخته‌چه قۉییب باغلبدی و بیر قنچه وقت باقیبدی. لک‌لک ساغه‌ییب، اوچیب کېتیبدی.

کونلر اۉتیب بیر کون دهقان چیگیت ایکیب یورسه، لک‌لک قویی‌راق اوچیب اۉتیبدی. دهقان چیگیت ایکیش نی دوام ایتتیریبدی. بیراق، لک‌لک ینه پستراق اوچیب اۉتیبدی. شو اۉتیشده، اوچ دانه تربوز اوروغینی تشلب کېتیبدی.

بیر نېچه کوندن کېین چیگیت بیلن برابر تربوز اوروغی هم اۉنیب چیقیبدی. دهقان، ایکینی‌گه یخشی قره‌ب، اونی سوغاریب باریبدی. شونده‌ی قیلیب، حاصل ییغه‌دیگن پیت هم یېتیب کېلیبدی. بیر کونی تربوزدن اوچته‌سی‌نی اوزیب، اویی‌گه آلیب باریبدی. دهقان قوم- قرینداشلری و اۉرتاق‌لرینی مهمان قیلیبدی. او، مهمانلری اوچون تربوزلردن بیرینی سۉیماقچی بۉلیب، پیچاق سنچیبدی، بیراق پیچاق هېچ باتمبدی. اونی قۉییب، ایکّینچی‌سینی سۉیماقچی بۉلیبدی، پیچاق باتمبدی. اوچینچیسی هم شونده‌ی بۉلیبدی.

شونده، برچه مهمانلر، همده دهقان نینگ اۉزی هم حیران بۉلیب، بیرته تربوز نی ییرگه اوریب قره‌سه‌لر، ایچی تۉله آلتین ایمیش. قالگن ایکیته‌سینی هم یاریب کۉرسه‌لر، اولرنینگ ایچی هم طلا ایمیش. دهقان خرسند بۉلیب، آلتین‌لرنی مهمانلر بیلن بۉلیب آلیبدی. مهمانلر خرسند بۉلیب کېتیبدیلر. تربوزنینگ هر بیر پلگی اۉنته‌دن تربوز سالگن ایکن. شونده‌ی قیلیب، دهقان برچه آلتین‌لرنی آلیب، بای بۉلیب کېتیبدی.

کمبغل دهقان‌نینگ بیر بای دهقان قۉشنی‌سی بار ایکن. او، بو واقعه‌دن خبر بۉلیب، آلتین طمع‌سیده دله‌گه باریبدی و بیر چېتده پایلب اۉلتیریبدی. شونده، بیر لک‌لک‌نی کۉریبدی. او، سېکین- سېکین باریب، لک‌لک‌نی کلتک بیلن اوریب، ایاغینی سیندیریبدی. بېچاره لک‌لک اوچالمه‌ی قالیبدی. بای، دراو اونی توتیب، اویی‌گه آلیب کېلیبدی. لک‌لک‌نینگ ایاغی‌گه دارو و تخته‌چه قۉییب باغلبدی. بیر نېچه کوندن کېین، لک‌لک توزه‌لیب، اوچیب کېتیبدی.

بای هر کونی دله‌گه باریب، لک‌لک‌نی کوتیب توریبدی. کونلردن بیر کون تانیش لک‌لک اوچیب کېلیب، ایکّی دانه اوروغ تشلبدی. اوروغ کۉکریب، تربوز سالیبدی. تربوز پیشیشی بیلن، بای دهقان برچه قریندا‌ش- دۉستلرینی مهمان قیلیبدی. تربوزگه پیچاق اورگن زمانی ایچیدن کتّه-کتّه اری (زنبور) لر چیقیب، اۉلتیرگن‌لرنی تله‌ی باشلبدی. بای، اری‌لرنی هیده ماقچی بۉلیبدی، اما اری‌لر اونینگ باشی، کۉزی و بدنینی چاقیبدی. کۉپ اۉتمه‌ی باشی، بورنی و لبلری شیشیب کېتیبدی. او، اری‌لردن قاچیب، اۉزینی کتّه بیر دریا گه تشلب، چۉکیب کېتیبدی.

اساسی توشونچه:

حیاتده، حلال‌لیک و تۉغریلیک انسانگه شرف و راحت کېلتیره‌دی. حرام‌خۉرلیک و قینغیرلیک انسان‌نی کلفت و اویات‌گه قۉیه‌دی.

فعالیتلر:

الف: اۉقیتووچینگیز متل (ایرتک) متنینی اۉقی یاتگنده، انیق ایشیتینگ و سۉراقلرگه قیسقه جواب بېرینگ:

۱- اېرتک‌نینگ باش قهرمانی کیم؟

۲- اېرتک واقعه‌لریدن قیسی بیرینی یمان دېب اۉیله‌یسیز؟ نېگه؟

۳- اېرتک قهرمانلریدن قه‌ی بیری سیزگه یاقدی؟ نېگه؟

۴- بای دهقان آخرده نیمه بۉلدی؟

۵- غله موسلیک و حرص عاقبتی نیمه ایکن؟

۶- لک‌لک‌نی کۉرگن‌می‌سیز؟ قنده‌ی قوش؟ اونینگ حقیده معلومات بېرینگ!

ب: متل (اېرتک) متنیده گی یخشی لیککه عاید جمله لرنی بېلگیلب، کتابچه نگیزگه یازینگ!

ج: هر قطاردن بیرینگیز نوبت بیلن توریب، تنله‌گن جمله‌نگیزنی اؤقینگ!

د: تؤرت گروپ‌گه بؤلینیب، متل‌نینگ مضمونی حقیده بحث‌لشینگ!

هـ: هر گروپ دن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، اؤز گروپینگیز فکرینی اَیتینگ!

اوی تاپشیریغی:

!

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی سۉزلرنی سۉزلیک یاردمیده معنا قیلینگ:
سای، هاردیق، اوروغ، اۉنماق (اۉنیب)، چیت، کوتماق (کوتیب).

۲- یوقاریده‌گی سۉزلرنینگ اوچته‌سیگه مناسب جمله توزینگ.

۳- متل متنیدن بیش ته اۉتگن زمان فعلی‌نی بېلگیلب، کتابچه‌نگیزگه یازینگ!

۴- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، کتابچه‌نگیزگه یازگن اۉتگن زمان فعلینی اۉقینگ. صنف‌داش‌لرینگیز فکر بیلدیرسین لر.

۵- قوییده‌گی ترتیب سیز جمله‌لرنی ترتیب‌گه سالینگ:
- یخشی قره‌ب / دهقان / ایکینی / سوغاردی / گه.
- پیچاق / بیراق / باتمبدی / هیچ.
- شونده / لک‌لک / بیر / نی / کۉریبدی.
- بای / هیده‌ماقچی / ارای / بۉلیبدی / لرنی.
- اۉزینی / تشلب / بیر / دریا / گه / کېتیبدی / چۉکیب.

۶- قوییده‌گی جمله‌لرنی حاضرگی زمان فعلی‌گه اۉزگرتیرینگ:
- لک‌لک نی کوتیب توریبدی.
- پیچاق تربوز گه باتمبدی.
- بهار کېلیبدی.
- ارای‌لر، مهمانلرنی تله‌ی باشلبدی.
- تربوزلرنینگ ایچی تۉله آلتین ایکن.

۷- هر قطاردن بیر کیشی اویده یازیب کېلگن ینگی اېرتگی نی اۉقیسین!

۸- باشقه لر دقت بیلن تینگلب، بیر قطارده گی لر، اېشیتتیریلگن اېرتکدن سۉراقلر سۉره‌سین‌لر و ایکینچی قطارده‌گیلر جواب بېرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

اۋن بیرینچی درس

هدفلر:

۱- ساغلام یشش اوچون ساغلیقنی سقلش قاعده‌لرینی بیلیش و رعایت قیلیش.

۲- ساده فعل‌نی اۋرگنیش و جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱- ساغلام یشش اوچون نیمه قیلیش کېره‌ک؟

۲- مېوه‌لرنی یوومه‌ی یېسک، نیمه بۆله‌دی؟

ساغلیک نی سقلش

ساغلام یشش هر بیر انسانگه اېنگ کېره‌کلی نرسه سنه‌له‌دی، شونینگ اوچون برچه‌میز ساغلیگیمیزنی یخشی اسره‌شیمیز کېره‌ک. اوییمیزدن باشلب، شهرلریمیز، کۆی-کۆچه‌لریمیز، مکتبیمیز، ایشخانه‌میز و یان- اطرافیمیزنی پاک اسره‌شیمیز لازم. چیقیندیلرنی بیر چېتگه یا اخلت سالینه‌دیگن ایدیشلرگه تشلش هر خیل مکروبلر، چیبین و پشه‌لر تاپیلیشی آلدینی آله‌دی. مېوه‌لر و کۆکتلر، جمله‌دن: شفتالو، المه، زردآلو، اوزوم، توت، قیزیلچه (آلبالو)، گیلاس، کۆک سلطان، کاهو، مولیچه، گندنه، گشنیز، کرم، تازه سوغان (نوش پیاز یا بره پیاز)، تره تېزه‌ک کبی‌لرنی یوویب یېماق، بیزنی کۆپ یوقیملی کسللیک‌لردن امان سقله‌یدی. پاکیزه‌لیک و آزاده‌لیککه یخشی اعتبار بېرمه‌گن کیشی‌لر دایم تورلی کسللیک‌لرگه یۆلیقه‌دیلر، شونینگ اوچون برچه‌میز ساغلیقنی سقلش مسأله‌سیگه جدی اعتبار بېریشیمیز کېره‌ک.

اساسی توشونچه:

ساغلیک و ساغلام یشش همه‌میزگه کېره‌کلی نعمت‌لردن دیر. ساغلام یشش اوچون یشه یدیگن جایلریمیز، کییه‌دیگن کییم‌لریمیز و یییه‌دیگن ییمک‌لریمیزنینگ برچه‌سینی پاکیزه و صحی سقله‌شیمیز کېره‌ک، اینیقسه مېوه‌لر و کۆکت‌لرنی پتاسلی یا کلورین‌لی یا توزلی سوو بیلن یوویب ییماق لازم.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی سۆزلرنی معنا قیلیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

سلامت‌لیک، ساغلام، اسره‌ماق، یوقیملی، چیقیندی، کۆکت، یۆلیقماق، سوغان

۲- قوییده‌گی سۆراقلرگه یازمه جواب بېرینگ:

- چیقیندیلر و اخلت‌لرنی قه‌ییرگه تشلش کېره‌ک؟
- ساغلیکنی سقلش قاعده‌لریگه اعتبار بېرمه‌گن کیشی‌لر عاقبتی نیمه بۆله‌دی؟
- مېوه و کۆکت‌لرنی ییېش‌دن آلدین نیمه قیلیش کېره‌ک؟

۳- درسنی جیم اۇقیب، قوییده‌گی جمله‌لرنی تۆلدیرینگ:

الف- مېوه‌لرنی ییېش‌دن آلدین یخشی‌لب . . . .

ب- انسانلر کسل بۆلمس‌لیک‌لری اوچون . . . . پاکیزه سقلش‌لری کېره‌ک.

ج- کۆکت‌لرنی . . . . و . . . . بیلن یوویش لازم.

۴- درس نیمه حقیده حکایه قیلیشینی توشونتیریب بېرینگ!

۵- درسده‌گیدن تشقری، کمیده بېش- بېش مېوه‌لر و کۆکت‌لر آتینی اَیتینگ و یازینگ!

۶- ایکّی گرووپگه بۆلینیب، بیر گرووپ کسل‌لیک قنده‌ی تاپیلیشی و باشقه گرووپ کسل‌لیک آلدینی قنده‌ی آلیش باره‌سیده اۆز ارا کېنگاشیب، نتیجه‌نی بحث‌گه قۆیسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقینگ، تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

مېن کتاب اۉقیدیم   سېن مکتب گه بار!   او یخشی ایشلماقده

بیز اوی تاپشیریغینی بجره‌میز   سیز بو مشقنی بجرینگ   اولر فوتبال اۉینه‌دیلر

یوقاریده‌گی آستیگه خط چیزیلگن سۉزلر ساده فعللر دیر.

ساده فعل:

فقط بیر اوزه‌ک (ریشه) دن یسلگن فعل، ساده فعل دېیله‌دی.

اۉرنک:

اۉقیماق، ایشله‌ماق، کۉرماق، بارماق، کېلماق، یېماق، ایچماق ...

فعالیتلر:

الف: درس نینگ قوییده‌گی سۉزلری‌نینگ معناداش، شکلداش و قره‌مه- قرشی‌سینی یازینگ:

۱- ساغ
۲- یان
۳- سنه
۴- کۉک
۵- سوغان

ب: «یاز» فعلینی آلتی کیشی (مېن، سېن، او، بیز، سیز، اولر) گه گردان قیلینگ!

ج: اۉرنکده بۉلمه‌گن کمیده آلتیته ساده فعلنی یازینگ!

د: هرقطاردن بیر- بیر کیشی یازگن ایکّیته ساده فعلینی اۉقیسین!

اوی تاپشیریغی:

گردان !

اۉن ایکّینچی درس

هدفلر:

۱- باغدارلیک حقیده قیسقه‌چه معلومات‌گه ایگه بۉلیش.

۲- قۉشمه فعل حقیده معلومات‌گه ایگه بۉلیش.

سۉراقلر:

۱- باغده اساساً قنده‌ی میوه درختلری بۉله‌دی؟

۲- ایـنگ یخشی باغ حقیده نیمه‌لر دیـیه آله‌سیز؟

باغدارلیک

سالارنینگ ایکّی جریب یېری بار ایدی. اونینگ بیر جریبی‌نی باغ توزه‌تماقچی بۉلدی، شونینگ اوچون زراعت مامورلری نینگ آلدیگه باریب، اولر دن یاردم سۉره‌دی. زراعت مامورلری بیر- بیری بیلن مصلحت‌لشیب، احمدفهیم دیگن مامورنی سالار گه قۉشیب، اۉشه یېرگه ییباردیلر. احمد فهیم او یېرگه باریب، باغ اوچون بېلگی‌لنگن یېرنی کۉردی. یېرنینگ توپراغینی هم کۉزدن کېچیردی و بو یېر، باغ‌گه اَیلنتیریش اوچون جوده مناسب ایکن‌لیگینی ایتدی.

احمد فهیم باغدارلیک حقیده قوییده‌گی معلوماتلرنی بېردی:
«حاضر، باغدارلیک فقط یېرگه باغله‌نیب قالگن اېمس. اېندی، تورلی اۉغیتلر، یخشی سوغاریش و یخشی اوروغ‌دن فایده‌لنیش یۉلی بیلن هرقنده‌ی یېرنی هم باغ و بۉستان قیلیش یا یخشی حاصل بېره‌دیگن اېکین زارگه اَیلنتیریش ممکن.
باغدارلیک، تورلی مېوه‌لر و کۉکت‌لر خاصیتی، اېکیش و سوغاریش وقتینی بیلیش، قنده‌ی اسره‌ش و حاصلنی قنده‌ی ییغیب، ساتووگه تیارلش مهارتلریدن عبارت دیر.
اولکه‌میز مېوه‌لری، هۉل و قوروق شکل‌ده تشقی اولکه‌لرگه صادر اېتیله‌دی. بو اېسه، اولکه نینگ اقتصادی ترقیاتیده کتّه اۉرین توته‌دی.»
احمدفهیم، گپ‌لرینی دوام اېتتیریب، سالارنی باغ یره‌تیش‌گه ینه– ده قیزیقتیریب ایتدی:
«اگر یېرینگیزنی باغ‌گه ایلنتیریش‌نی ایسته‌سنگیز، بیرینچی‌دن، یېرنی یخشی‌لب بۉشه‌تیب، کېسک‌لرینی میده‌لب، تېکیس قیلینگ. تاش، خشت و باشقه کېره‌ک‌سیز اۉت‌لرنی ییغیشتیریب، سۉنگره بیر پرچه یېرنی قۉریه‌گه اییریب، اونی جۉیه– جۉیه قیلینگ، جۉیه‌لر کېنگ‌لیگی ۷۰ سانتی متر و پُشته‌لری ۵۰ سانتی متر بۉلیشی کېره‌ک. جۉیه‌لرنینگ قیرغاغیگه اوروغلرنی ۱۰ – ۱۵ سانتی متر مسافه‌ده و آلمه درختی تخمینی ۵ – ۱۰ سانتی متر مسافه‌ده اېکینگ.
جۉیه‌لرنی سوغاریب، اېکیلگن دان‌لر اوستیگه بیرآز قُم سېپینگ. بو اېسه، دان‌لر کۉکه‌ریشیگه کتّه یاردم اېته‌دی. قۉریه‌ده‌گی نهال یا کۉچتلرنی اساسی یېرگه اېکینگ.»
احمدفهیم سۉزلری سۉنگیده ایتدی:
«کۉچت (نهال) لرینی اسره‌ش یۉللری:
۱– کۉچت‌لردن دایم خبردار بۉلیب توریش.
۲– یاوایی اۉتلرنی اولردن اجره‌تیش.
۳– DAP اۉغیت (کود) دن اوروغنی اېکیش وقتیده و یوریا اۉغیت (کود) دن اۉستیریش پیتیده فایده‌لنیش.
۴– کۉچت‌لرنی آفت‌لر و کسل‌لیک‌لردن اسره‌ش.»

سالار، احمدفهیم ایتگن یۉل– یوروقلرنی کۉزگه توتیب، ایشگه باشله‌دی.
بیرنچه کوندن سۉنگ، اوروغلر کۉکردی. وقت اۉتیشی بیلن کۉچت‌لر اۉنیب اۉسدی. ایکّینچی ییلدن سۉنگ، احمدفهیم رهنمالیگی بیلن کۉچت‌لرگه پیوند سالدی. آره‌دن تۉرت ییل اۉتگچ، کۉچت‌لر، درختلرگه ایله‌نیب، حاصل بیره باشله‌دی. حاضر، سالار نینگ باغی جوده چیرایلی و سېرحاصل بۉلگن و سالار، باغی‌نینگ مېوه‌لرینی بازارگه ساتیب، اوندن فایده آلماقده.

اساسی توشونچه:
سالار بیر یېری نی باققه اَیلنتیرماقچی بۉلدی. زراعت مأمورلریدن بیری اونگه بو ساحه‌ده یاردم بېردی. سالار زراعت مأموری‌نینگ یۉل– یوریغی بیلن اۉز یېرینی جوده چیرایلی و سېرحاصل باققه ایلنتیردی و باغدارلیک‌دن فایده‌لر کۉردی.

فعالیتلر:
۱– درس متنینی دقت بیلن جیم اۉقیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه تېزلیک بیلن جواب بېرینگ:
* سالارنینگ قنچه یېری بار ایدی؟
* سالار، باغ توزه‌تیش اوچون کیم‌لردن مصلحت سۉره‌دی؟
* زراعت مأموری احمدفهیم، نیمه ایش قیلدی؟
* احمدفهیم، سالارگه نیمه دېدی؟
* اۉلکه‌میزنینگ هۉل و قوروق مېوه‌لری قه‌ییرلرگه صادر ایتیله‌دی؟
* کۉچتلرنی اسره‌ش یۉللری حقیده نیمه‌لر دېیه‌اله‌سیز؟
* سالار، احمدفهیم‌نینگ کۉرستمه‌لرینی کۉزگه توتیب، قنده‌ی ایش قیلدی؟
* سالارنینگ باغی نېچه ییلدن سۉنگ حاصل بېره‌باشله‌دی؟
* سالار مېوه‌لرینی نیمه قیلدی؟
۲– درس متنیدن فایده‌لنیب، قۉریه باره‌سیده قیسقه‌چه معلومات بېرینگ!
۳– قوییده‌گی ینگی لغت‌لرنینگ معناسینی تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:
کېسک، تېگیس، قۉریه، چېت، جۉیه، بۉشه تیش، قیرغاق، سوغاریش، اۉغیت، اۉنیب اۉسیش، کۉچت

اوی تاپشیریغی:

!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* سالارنینگ ایکّی جریب یېری بار ایدی. اونینگ بیر جریبینی باغ توزه‌تماقچی بۆلدی، شونینگ اوچون سالار، زراعت مأمورلری آلدیگه باریب، اولردن یاردم سۉره‌دی.

* زراعت مأموری یېر توپراغینی کۉزدن کېچیردی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده «بار ایدی، توزه تماقچی بۆلدی، یاردم سۉره‌دی؛ کۉزدن کېچیردی» سۉزلر قۉشمه فعل لر دیر.

قۉشمه فعل (مرکب):

بیر فعل و بیر یا کۉپراق یاردمچی یا قۉشیمچه‌دن یسلگن فعل، قۉشمه فعل دېیله‌دی.

مثاللر: قیله آلیش، یاردم بېریش، اوچیب کېتیش، یېتیب باریش، امضاء چېکیش، آلغه باریش

فعالیتلر:

الف– قوییده‌گی بۉش جایلرنی مناسب سۉزلر بیلن تۉلدیرینگ:

* سالار نی ایکّی جریب .... اونینگ .... باغ توزه‌تماقچی بۆلدی.

* احمدفهیم .... ایشگه باشله‌دی.

* اۉلکه‌میز میوه‌لری، .... حالده تشقی اولکه‌لرگه صادر اېتیله‌دی.

بو اېسه .... اۉرین توته‌دی.

ب– متن‌دن ساده و قۉشمه فعل‌لرنی بېلگی‌لب کۉرسه‌تینگ!

ج– قوییده‌گی فعللردن ساده و قۉشمه فعللرنی اجره‌تیب، یازینگ:

یازیش، آلغه باریش، چیقیش، امضاء چېکیش، یېتیب باریش، کۉریش، اۉلتیریش، ساتیب آلیش، بېریش، یوز بېریش، نظرسالماق، کۉز تیکماق، یاد آلماق، اسره ماق، ساتماق

د- قوییده‌گی جدول‌نی تؤلدیرینگ:

۱- مینیش و یوک تاشیش اوچون ایشله‌تیله‌دیگن حیوان.

۲- بیرینچی انسان، ابوالبشر.

۳- ادب نینگ کؤپلیگی.

۴- آرزو.

۵- آق رنگ گه ایلنماق.

۶- هماهنگ، اویغون.

۷- یاروغلیک، آی نوری بیلن یاروتیلگن‌لیک.

۸- دعا قیلماق.

	آ								
۱	آ								
۲	آ								
۳	آ		ا						
۴	آ		م						
۵	آ		ر		ا				
۶	آ		ن		د				
۷	آ				ن			ک	
۸	آ		ق		ش				ق

اؤن اوچینچی درس

هدفلر:

۱- لطفی هروی‌نینگ حیاتی و ایجادی حقیده معلومات‌گه ایگه بؤلیش.

۲- اؤتیملی (متعدی) و اؤتیمسیز (لازمی) فعللرنی اؤرگنیش، همده متن‌لرده اولرنی ایشلته‌آلیش.

سؤراقلر:

۱- لطفی هروی قیسی عصرده یشه‌گن؟

۲- لطفی‌نی نیمه اوچون هروی دېیدیلر؟

لطفی هروی

لطفی هروی، بویوک شاعرلریمیز جمله‌سیدن دیر. او، هجری تؤقّیزینچی عصرده هرات شهری یقینیده‌گی «ده کنار» قشلاغیده توغیلگن. مشهد و هرات مدرسه‌لریده علم اؤرگنیب، عمرینی کؤپراق بیلیمدانلر، شاعرلر، هنرمندلر بیلن اؤتکزدی.

لطفی هروی شاهرخ میرزا، اولوغ بېک میرزا و بایسنقر میرزالر خدمتیده بؤلدی.

بو اولوغ انسان کېینچه‌لیک، سلطان حسین میرزا بایقرا سرایی‌گه یؤل تاپه‌دی. سلطان حسین میرزا کؤپ لطف و مرحمت بیلن اونی اؤز خدمتیگه آلیب، اونگه نهایت مهربانلیک کؤرسته‌دی.

بو اتاقلی شاعر اؤزبېک و دری تیل‌لریده شعرلر یازگن، شونینگ اوچون اونی ذواللسانین شاعر دېیدیلر. شعرلری نینگ سویه‌سی یوقاریلیگی اوچون نوایی اونگه ملک الکلام یا سؤز سلطانی لقبی‌نی بېرگن.

لطفی، مولانا عبدالرحمن جامی بیلن کؤپ یقین دؤست بؤلگن. اولر ینگی یره‌تگن شعرلرینی گاهیده بیر- بیرلریگه اؤقیب بېرر ایکن‌لر.

لطفی‌نینگ یلغوز ترکچه دېوانی قؤلیمیزده موجود. اونینگ بو تورکچه دېوانی اېل ایچیده کؤپ مشهور دیر. شاعرنینگ تورکی تیلیده‌گی شعرلری مثل‌سیز و دری تیلیده‌گی شعرلریگه هم انچه شاعرلر جواب قیتره آلمه‌گن.

لطفی‌نینگ تورکچه شعرلری بوتون تورک‌لر آره‌سیده سېویلیب اؤقیله‌دی. یازگن اثرلری نینگ کؤپی اؤز عصریده‌گی اوروشلرده یؤقالگن. دری تیلیده‌گی دېوانی ایسه، هنوزگچه بیزگه انیق ایمس.

لطفی هروی تۉقسان تۉقّیز یاشده هراتده وفات ایتدی.
منه، اونینگ شعرلریدن ایکّی رباعینی اۉرنک صفتیده کیلتیره‌میز:

رباعی

سین ملاحت مسندی نینگ خانی سن،
سین مسیحا دم، کۉنگوللر جانی سن
حسن‌ملکی‌دیک خوش ایرماس کشوری،
ای‌خوش اول کشور که سین سلطانی سن

سین وفا اقلیمی نینگ سلطانی سن،
سین معانی و ظرافت کانی سن
دنیاده سین‌دیک تاپیلماس آدمی،
سین مگر فردوس نینگ رضوانی سن؟

اساسی توشونچه:

لطفی هروی، ملک الکلام و ذواللسانین شاعرلر جمله سیدن دیر. شاهرخ میرزا، اولوغ بیک میرزا، بایسنقُر میرزا و سلطان حسین میرزا بایقرا دربارلریده یشه‌گن. نوایی و جامی بیلن جوده یقین مناسبت ده بۉلگن. اۉزبیک و دری تیل‌لریده شعرلر یازگن. اونینگ تورکچه دیوانی ایل ایچیده مشهور و مثل‌سیز دیر. دری تیلیده هم جوابسیز شعرلری بار.

فعالیتلر:

۱–متننی بیش دقیقه‌ده جیم اۉقیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بیرینگ:
– لطفی قه‌یرده توغیلدی؟
– لطفی قیسی شهرلر مدرسه‌لریده علم اۉرگندی؟
– لطفی قیسی تیموری شاهلر و شهزاده‌لر درباریده یشردی؟
– نوایی، لطفی‌گه نیمه لقب بیردی؟
– لطفی‌نی نیمه اوچون ذواللسانین شاعر دییدیلر؟
– لطفی‌نینگ قیسی دیوانی ایل ایچیده مشهور دیر؟
– لطفی نیچه ییل عمر کۉردی و قه‌یرده وفات ایتدی؟
۲– اۉقیتووچینگیز دیکته قیله‌دیگن متننی یازینگ و تینیش بیلگی‌لرینی قۉیینگ.
۳– هرگروپدن بیر کیشی توریب، لطفی‌نینگ رباعیلریدن بیرته‌سینی اۉقیسین. باشقه اۉقووچیلر اونینگ تۉغری و ناتۉغری اۉقیگنی حقیده اۉز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۴– قوییده‌گی سۋزلر معناسینی سۋزلیک‌دن تاپیب، اۋز کتابچه‌نگیزگه کۋچیرینگ، سۋنگره اوچ– تۋرته‌سیدن جمله توزینگ:

مدرسه، بیلیمدان، کمال، سرای، متفکر، ذواللسانین، ملک الکلام، اېل، انیق، ملاحت، مسند، مسیحا، سلطان، اقلیم، معانی، ظرافت، فردوس، رضوان

۵– هرگروپ‌دن بیرینگیز توریب، یازگن جمله‌لرینگیزنی باشقه اۋرتاق‌لرینگیزگه اۋقیب بېرینگ، اولر تۋغری و ناتۋغری‌لیگی حقیده اۋز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقینگ:

نور آی کتابنی اۉقیدی. توران مکتبگه باره‌دی.

آی میلی یوگوره‌دی. الپ ایر بوغداینی سپه‌دی.

تگین نهالنی ایکه‌دی. آی سره کورسدن قیتدی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده نور آی، توران، آی میلی، الپ ایر، تگین و آی سره‌گه؛ اۉقیدی، باره‌دی، یوگوره‌دی، سپه‌دی، ایکه‌دی و قیتدی فعل‌لر دیر.

اما کورگنینگیزدیک، بو فعللرنینگ بعضی بیرلری ایگه (فاعل) بیلن توگه‌گن و بعضی بیرلریده، فاعلدن تشقری مفعول هم کېره‌ک بۉلگن. بو ایکّی تور فعللرنی لازمی و متعدی یا اۉتیمسیز و اۉتیملی فعل دیبیدیلر.

اۉتیمسیز فعل (لازمی):

فقط فاعل یا ایگه بیلن ایش، حرکت یا حالت توگه‌گن بۉلسه، اۉتیمسیز یا لازمی فعل دیبیله‌دی. بو فعللرنینگ نشانه‌سی، فعلدن آلدین (گه، دن، ده) کېلیشیکلری نینگ کېلیشی دیر.

اۉرنک:

مکتب‌گه باردی، بازاردن کېلدی، شهرده یشه‌یدی.

اۉتیملی فعل (متعدی):

ایش، حرکت و حالت فقط فاعل یا ایگه بیلن توگه‌مه‌ی، مفعول گه هم ضرورت تاپگن فعل، اۉتیملی یا متعدی فعل دیبیله‌دی. اوتیملی فعل نینگ نشانه‌سی فعلدن آلدین (نی) کېلیشیگی نینگ کېلیشی دیر.

اۉرنک:

کتابنی اۉقیدی، آلمه‌نی تېره‌دی، خطنی یازدی. گاهیده (نی) کېلیشیگی قۉللنمه‌یدی، اما بارلیگی سېزیله‌دی، مثال:

نور آی کتاب اۉقیدی= نور آی کتاب نی اۉقیدی.

تگین نهال ایکه‌دی = تگین نهال نی ایکه‌دی.

فعالیتلر:

۱– قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۋقیب، اۋتیملی و اۋتیمسیز فعل‌لرنی انیقلنگ:

تویغو، کشته نی تیکدی. گۋزه‌ل سیگیرنی ساغه‌دی.

تمنا، اوخله‌دی. توران اوزوم نی تېره‌دی.

تگینه، توت قاقه‌دی. ایلتای آته‌سیگه یاردم‌لشه‌دی.

۲– تۋرت گروپگه بۋلینیب، اۋتیملی و اۋتیمسیز فعللرنی ایشله‌تیب، اوچ–تۋرت‌ته جمله توزینگ!

۳– هرگروپدن بیر کیشی توریب، توزه‌تگن جمله‌لرنی باشقه‌لرگه اۋقیب بېرسین.

۴– قوییده‌گی جمله‌لرنی مناسب اۋتیملی و اۋتیمسیز فعللر بیلن تۋلدیرینگ:

آته‌م بازارگه . . . . ، آنه‌م قاوون نی . . . . ،

مرال گل . . . .، اولوغ بېک اوی دن . . . .،

باغبان باغ نی . . . . ، ایرکه درس . . . . ،

۵– قوییده‌گی ترتیب‌سیز جمله‌لرنی ترتیب‌گه سالینگ:

دی / قور / اوی / ایرکین / نی.

ایپک / کېتتی / گه / کابل.

چۋلپان / یازدی / نی / حکایه / شعر / و.

تېره‌دی / آچیلگن / باغده / میرآی / گل / نی / لر.

مېن / دن / ساعت / هرکون / بېش / اویقو / اویغانه من / ده.

اوی تاپشیریغی:

!

ئۆن تۆرتینچی درس

هدفلر:

۱- واکسین (اېملش) فایدەلرینی بیلیش.

۲- آرتتیرمه نسبت‌نی اۆرگنیش و جمله‌لرده قۆللش.

سۆراقلر:

۱- واکسین دېگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲- واکسین‌نینگ فایده‌سی نیمه‌ده؟

واکسین (اېملش) فایده‌لری

واکسین (Vaccine) فرانسوی سۆز بۆلیب، اېملش، پیچکاری قیلیش و خال قازیش دېگن معنالرنی انگلەته‌دی. واکسین قیلیش، انسانلر ساغلیگی اوچون کېره‌کلی دیر. حقیقتده واکسین بۆلگن کیشی یوقوملی کسل‌لیک‌لرگه دوچ کېلمه‌ی، هر دایم ساغلام حیات کېچیره‌دی. چقه‌لاقلر و کیچیک باله‌لر کۆپراق کسل‌لیککه چلینیش امکانیگه ابگه دیرلر، شونینگ اوچون همه‌دن کۆپراق اولرنی واکسین قیلدیریش کېره‌کلی دیر. قیزه‌موغ، چېچک، ملاریا، فلج، کۆک یۆتل و شونگه اۆخشش اَیریم یوقوملی کسل‌لیک‌لرنینگ آلدینی آلیش اوچون واکسین قیلینه‌دی.

خیریه جمغرمه‌لر و دولت کسل‌خانه‌لری تمانیـدن تشکیل اېتیلگن گروپ‌لر، باله‌لرنی تورلی

کسل لیک لرگه قرشی واکسین اېته دیلر، شو باعث اوشبو ساغلیک نی سقلش گروپلریگه یاردم بېریشیمیز کېره ک. اۉز اوکه- سینگیل لریمیزنی اۉز وقتیده واکسین قیلدیریش اوچون کلینیک لرگه آلیب باریشیمیز و اولرنینگ ساغلیگی اوچون محیطیمیزنی پاک اسره‌شیمیز لازم.

اساسی توشونچه:

عایله‌ده‌گی باللرنینگ ساغلیگینی اسرشیمیز اوچون اولرنی اۉز وقتیده واکسین قیلدیریشیمیز کېره‌ک. واکسین باله‌لرنی تورلی یوقوملی کسل‌لیک‌لر، جمله‌دن: چېچک، ملاریا، قیزه موغ، کۉک‌یۉتل و فلجگه یۉلیقیش‌دن سقلب قاله‌دی. واکسین اېتیش اوچون تورلی موسسه و کلینیکلر اولکه‌میزنینگ هر بیر ولایت، اولوسوال‌لیک، قریه و قیشلاق‌لریده فعالیت آلیب باره‌دی.

فعالیتلر:

الف: قوییده‌گی ینگی سۉزلرنینگ معنالرینی تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

۱- واکسین: ۲- عملگه آشیریش: ۳- اَیریم:

۴- ساغلام: ۵- قوتقه‌زیش: ۶- ایملش:

ب: قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

۱- باله‌لرنی قنده‌ی قیلیب یوقوملی کسل‌لیک‌لردن اسره‌ب قالیش ممکن؟

۲- واکسین دېگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۳- واکسین اۉزبېک تیلی‌ده نیمه دیېله‌دی؟

۴- واکسین بیلن تداوی اۉرته‌سیده قنده‌ی فرق بار؟

۵- واکسین قیسی کسل‌لیک‌لر آلدینی آله‌دی؟

۶- ینه قیسی یوقوملی کسل‌لیکلرنی بیله‌سیز؟ آتینی اَیتینگ!

ج: درس حقیده گروپ‌لرگه بۉلینیب، سۉزلشینگ!

د: هر گروپدن بیرینگیز توریب، درس حقیده سۉزلب بېرینگ!

هـ: ایکّیته‌نگیز توریب، درس متنی‌نی اۉقینگ!

ح: قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۆش جای‌لرینی درس متنیدن یا اۆز مناسب و معنالی عبارتلرینگیز بیلن تۆلدیرینگ:

۱- واکسین قیلیش. . . . . کېره‌کلی دیر.

۲- قیزه‌موغ، . . . . آلدینی آلیش اوچون واکسین قیلینه‌دی.

۳- کېچیک باله‌لرنی . . . . کسل‌لیکلردن ایلگری واکسین قیلدیریش کېره‌ک.

۴- آته- آنه‌لر . . . . یقین کسل‌خانه‌لرگه آلیب باریب واکسین قیلدیریش‌لری کېره‌ک.

۵- واکسین . . . . سۆز بۆلیب . . . . دېگن معنالرنی انگلته‌دی.

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۆز کتابچه‌لرینگیزگه کۆچیریب یازینگ:

۱- واکسین اَیریم کسل‌لیک‌لرنینگ آلدینی آلیش اوچون کېره‌کلی دیر.

۲- واکسین قیزه موغ، فلج و کۆک یۆتل کبی یوقوملی کسل‌لیک‌لر آلدینی آله‌دی.

۳- عایله‌لر، باله‌لرینی قیزه موغ، کۆک یۆتل و فلج کسل‌لیک‌لریگه یۆلیقمس‌لیگی اوچون اولرنی واکسین اېتتیریش‌لری کېره‌ک.

۴- اۆزیمیز و عزیزلریمیز ساغلیگینی سقلش اوچون محیطیمیزنی پاکیزه اسره شیمیز کېره‌ک.

۵- واکسین قیله‌دیگن کلینیک و مؤسسه‌لرگه هرقنده‌ی یاردم کۆرسه‌تیشیمیز کېره‌ک.

اوی تاپشیریغی:

!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

نور آی اوکه‌سینی اوخلتدی. نور آی اوکه سینی اوخلتتیردی.

ایلتای، اونی کۉپ ایشلتدی. ایلتای اونی کۉپ ایشلتتیردی.

جیران همه‌نی کولدیردی. جَیران همه نی کولدیرتیردی.

کۉرگنینگیز دیک، اۉنگ قطارده‌گی جمله‌لرده ایش و حالت فاعل یا ایگه نینگ اۉزی تماندین بۉلگن، اما سۉل (چپ) تمانده‌گی جمله‌لرده، فاعل یا ایگه ایشنی باشقه بیر فاعل یا ایگه آرقه‌لی بجرگن. بونده‌ی فعللرنی آرتتیرمه نسبتلی فعل دییدیلر.

آرتتیرمه نسبت:

بیر شخص‌نینگ حرکتی باشقه بیر شخص‌نینگ تاثیری نتیجه‌سیده بجریلسه، اۉشه فعل آرتتیرمه نسبتلی فعل دییله‌دی.

آرتتیرمه نسبت، فعل اوزه‌گی یا نیگیزیگه قوییده‌گی قۉشیمچه‌لرنی قۉشیش آرقه‌لی یسه‌له‌دی:

- «ت»: اوشلت، ایسلت
- «تیر» یا (دیر): ایتتیر، بیتتیر، قوردیر، یازدیر
- «غیز»، «گیز» «قیز»، «کیز»: تورغیز، کیتکیز، اۉتقیز، یورگیز
- «ست»: کۉرست
- «یز»: آقیز، یاتقیز

فعالیتلر:

الف– قوییده‌گی فعللرنی آرتتیرمه نسبتلی فعللرگه اۉگیرینگ:

یاز، اۉقی، یات، تور، یوو، تکرارله، یادله، آل، قاچ، یی

ب– قوییده‌گی فعللرنی آرتتیرمه نسبت‌نی قۉللـه‌گن حالده جمله گه ایشله‌تینگ:

سات، باق، ایشلت، کیی، کۉر

ج– قوییده‌گی آرتتیرمه نسبتلی فعللرنی آرتتیرمه نسبت سیز فعلگه اۉگیرینگ:

- تکرارلتدیم، یازدیردی، چاپتیردی، قازدیردیک، اۉلتیر

اوی تاپشیریغی:

!

اۋن بېشینچی درس

هدفلر:

۱– تیلویزیون حقیده قیسقه‌چه معلوماتگه ایگه بۆلیش.

۲– انیق (معلوم فعل) نی اۆرگنیش و جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۆراقلر:

۱– اۆلکه‌میزده فعالیت کۆرسته‌یاتگن نېچه تلویزیون‌نی بیله‌سیز؟

۲– ملی تیلویزیون حقیده نیمه‌لرنی بیله‌سیز؟

تیلویزیون

تیلویزیون سۆزی یونانچه، تیل (Tele) اوزاق و ویزیون (Vision) کۆریش سۆزلریدن تشکیل تاپگن بۆلیب، «اوزاقدن کۆریش» معناسینی انگله‌ته‌دی.

تیلویزیون اۆزیگه خاص بویوملردن بۆلیب، او بیلن تصویری کۆرسه‌توولرنی تماشا قیلیش ممکن.

تیلویزیون ایکّی دستگاه‌دن تشکیل تاپگن.

۱– ترقه‌تووچی دستگاه ۲– قبول قیلووچی دستگاه.

۱– ترقه تووچی دستگاه تصویر و سېسنی هوا تۆلقونلریگه ترقه تیش اوچون خدمت قیله‌دی.

قبول قیله‌دیگن دستگاه اېسه، اختیاریمیزده بۆلگن تیلویزیونلردن عبارت. بو دستگاه هواگه ترقلگن تصویر و تاووشلرنی قبول قیلیب، کۆرسه‌تیش امکانیگه اېگه دیر.

اۉلکه میزده تیلویزیون بیرینچی مرتبه هجری شمسی ۱۳۵۳نچی ییلده فعالیت کۉرسته باشله دی و اۉشندن بویان تورلی پروگراملرنی ترقه‌تیب کېلماقده، اینقسه هجری‌شمسی ۱۳۸۱نچی ییلدن باشلب دولتگه قره‌شلی ملی‌تیلویزیون دن تشقری بیر قنچه خصوصی تیلویزیون ترماقلری هم‌قوریلدی. بو تیلویزیون ترماقلری ینگی‌لیکلر، علمی، فرهنگی، هنری و دینی پروگراملرنی ترقه تیب کېلماقده. تیلویزیون ترماقلری اۉزی نینگ ایجابی فعالیتلری آرقه‌لی اۉلکه ترقیاتیگه کتّه حصه قۉشه‌دی.

حددن کۉپراق تیلویزیون‌گه قره‌ش انسان سلامت‌لیگیگه ضرر یېتکیزه‌دی. کتّه‌لر، اینیقسه آته– آنه‌لر، باله‌لریگه یخشی اۉرگتووچی و تربیه‌لاوچی پروگراملر و برنامه‌لرنی تماشا قیلیشلرینی توصیه اېتیشلری ضرور.

اساسی توشونچه:

تیلویزیون ترقه‌تووچی و قبول قیلووچی ایکّی دستگاه‌دن عبارت دیر. ترقه‌تووچی دستگاه، تصویر و تاووشلرنی هواگه ترقه‌ته دی و قبول قیلووچی دستگاه اونی آلیب کۉرسه‌ته دی. افغانستان ده تیلویزیون بیرینچی مرتبه هجری شمسی ۱۳۵۳–نچی ییلده فعالیتگه باشله‌دی.

حاضر دولتگه قره‌شلی تیلویزیوندن تشقری، خصوصی تیلویزیون ترماقلری هم فعالیت کۉرسته‌دی.

فعالیتلر:

الف– قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

۱– تیلویزیون سۉزی نېچه سۉزدن تشکیل تاپگن و اولرنینگ معنالری نیمه؟

۲– تیلویزیون دېگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۳– تیلویزیون نېچه دستگاه‌دن تشکیل تاپگن و اولر قنده‌ی وظیفه‌لرنی بجره‌دی؟

۴– اۉلکه‌میزده بیرینچی مرته تیلویزیون قچان فعالیتگه باشله‌گن؟

۵– خصوصی تیلویزیونلر قیسی ییلدن باشلب فعالیت کۉرسته باشله‌گن؟

۶– تیلویزیونلر اۉلکه ترقیاتیگه قنده‌ی حصه قۉشیشی ممکن؟

۷– آته–آنه‌لر، باله‌لریگه قنده‌ی پروگرام و برنامه‌لرنی کۉریش‌نی توصیه قیله‌دیلر؟

۸– نېچه خصوصی تیلویزیون آتینی بیله‌سیز؟ آت توتینگ!

۹– قیسی تیلویزیونلرده اۉزبېک تیلیگه کۉرسه‌توولر ترقه‌له‌دی؟ آت توتینگ!

۱۰- قیسی اۉزبېکچه کۉرسه‌توولرنی کۉرگن‌سیز یا دایم کۉریب توره‌سیز؟ آت توتینگ!

ب- ایکّی گروپ گه بۉلینیب، تیلویزیون نینگ فایده و ضررلری حقیده بحث‌لشینگ!

ج- قوییده‌گی لغتلرنینگ معناســـــینی کتاب ســـــۉزلیگیدن تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

پروگرام، ترقه‌تیش، تۉلقون، ترماق، خصوصی، قره‌شلی، ایجابی

اوی تاپشیریغی:

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقینگ:

۱- تیلویزیون نینگ ترقه‌ته‌دیگن دستگاه‌سی تصویر و سپسنی هواگه ترقته‌دی.

۲- تیلویزیون اۉلکه‌میزده بیرینچی مرتبه ۱۳۵۳-نچی ییلده فعالیتگه باشله‌دی.

۳- مین فقط خبرلر و باله‌لر کۉرسه توولرینی تیلویزیوندن کۉره‌من.

۴- آته- آنه‌لر، باله‌لریگه یخشی برنامه‌لرنی کۉریشنی توصیه قیلدیلر.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده ایشله‌تیلگن ترقته‌دی، باشله‌دی، کۉره‌من و قیلدیلر فعل‌لریگه انیق (معلوم فعل) دیپیله‌دی.

انیق فعل:

انیق یا معلوم فعل ده ایش، حرکت و حالت، ایگه (فاعل) تمانیدن بجَریله دی، یعنی جمله‌ده ایش، حرکت و حالت نی قیلگن کیشی یا نرسه معلوم و انیق دیر.

مثال‌لر:

کۉردی، قیله‌من، یازماقچی

فعالیتلر:

الف- درس متنینی دقت بیلن اۉقینگ و معلوم یا انیق فعل ایشله‌تیلگن تۉرت جمله‌نی علیحده قیلیب یازینگ!

ب- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۉش جایلرینی تۉلدیرینگ:

۱- افغانستان ده بیرینچی بار تیلویزیون . . . . ییلده فعالیت کۉرسته . . . .

۲- تیلویزیون ایکّی دستگاه‌دن . . . . I- . . . . II- . . . .

۳- افغانستانده ۱۳۸۱- ییلدن سۉنگ . . . . . تیلویزیون . . . . . کۉرسته باشله‌دی.

۴- حددن کۉپراق تیلویزیون . . . . ضرر یېتکیزه‌دی.

۵- مین تلویزیوندن کۉره کۉپراق . . . . اۉقیشنی یاقتیره‌من.

ج- بیر نیچه انیق جمله یازینگ و اولرده انیق فعل‌نی کۉرسه‌تینگ!

د- قوییده‌گی جمله‌لردن انیق فعللرنی علیحده یازینگ:

* درختلر ییقیلدی

* اۉرمانچی، قوروق درختلرنی ارّه‌لب ییقیتدی.

* مېن اۋرمانده سَير قيليشني ياقتيرەمن.
* تيلويزيون استيشني اۋلكەميزده قوريلدی.
* اۋرتاغيم تيلويزيون نينگ مسابقه كۋرسەتوولريگه قتنەشەدی.
* بوگون اۋقيتووچيميز ينگی درس بېردی.

اوی تاپشيريغی:

اۉن آلتینچی درس

هدفلر:

۱– مهمان دۉست‌لیک حقیده معلومات‌گه ایگه بۉلیش.

۲– نا انیق (مجهول فعل) نی اۉرگنیش و ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱– مهمانلیککه بارگن سیزمی؟ سیزگه مهمانلیککه باریش یاقه‌دیمی یا مهمانلیککه چقیریش؟

۲– اوییڠگیزگه مهمان کېلسه، قنده‌ی کوتیب آله‌سیز؟

مهمان‌دۉست‌لیک

مهماندۉستلیک، اېل– اولوسیمیزگه خاص شرقانه آداب و فضیلت‌لردن بیری سنه‌له‌دی. مهمان‌نی آچیق یوز بیلن صمیمی کوتیب آلیش، عزت– حرمت قیلیش اېلیمیزنینگ قدیمی عنعنه‌لریدن بیری دیر. اېلیمیزنینگ عادتی‌گه کۉره، مهمان کېلگن اویده عایله اعضاءلری بیر– بیری بیلن جنجال‌لشمه‌یدی، شاوقین– سوران کۉترمه‌یدی، کېسه‌تیب گپیرمه‌یدی

و حتی که اوی اېگه‌سی باله‌لریگه هم قتّیق گیپرمس‌لیککه حرکت قیله‌دی. مهمان کېله‌دیگن اوینی تازه‌لب ترتیبگه سالیب قۉییش و پاکیزه کییم‌لرنی کییش، تاتلی ییمک- ایچمکلرنی چیرایلی ایدیش- تباقلرگه تارتیش، مهمان دۉستلیک آدابیدن حسابلنه‌دی.

اېلیمیزده مهمان و مهمان دۉستلیک حقیده «مهمان کېلر اېشیکدن، رزقی کېلر تېشیکدن» یاکه «مهمان، آته‌نگدن اولوغ» یا که «مهمان، خدا نینگ عزیزی دیر» یا که «مهمان آلدیده موشوک‌نی پیش دیمه» دېگن حکمتلی مقال‌لر بار.

اساسی توشونچه:

مهمان دۉست‌لیک اېلیمیزگه خاص فضیلت‌لردن بیری دیر. مهمان‌نی آچیق یوز بیلن کوتیب آلیش و اونی عزت و حرمت قیلیش، یخشی آدابدن سنه‌له‌دی، شونینگ اوچون هم مهمان کېلگن اویده مهمان نینگ ایسته‌گیگه قره‌ب ایش قیلینه‌دی.

فعالیتلر:

الف- درس متنینی جیم اۉقینگ و قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

۱- مهماندۉستلیک کیم‌گه خاص فضیلت؟

۲- مهمان کېلگنده، قنده‌ی کوتیب آله‌سیز؟

۳- مهمان آلدیده جنجال قیلیش یخشی‌می یا یمان؟ دلیلینی اَیتینگ!

۴- بو درسده نېچه مقال کېلتیریلگن؟

۵- مهمان کېلسه قووانه‌سیزمی؟ نېگه؟

ب- قوییده‌گی بۉش جایلرنی مناسب سۉزلر بیلن تولدیرینگ:

۱- مهمان‌نی ..... کوتیب آلیش ..... اېلیمیزنینگ .... دیر.

۲- مهمان کېلگن ..... لشمه‌یدی.

۳- حتی که اوی اېگه‌سی ...... حرکت قیله‌دی.

ج- قوییده‌گی مقاللرنینگ قالگن قسمینی چقّان اَیتینگ و کېین کتابچه‌نگیزگه کۉچیریب، تۉلدیرینگ.

۱- مهمان کېلر اېشیکدن ....

۲- مهمان آته نگ دن ....

۳- مهمان خدا نینگ ....

۴- مهمان آلدیده موشوک نی ....

د- قوییده‌گی سۆزلرنی معنا و اوچته‌سینی جمله‌لرگه استعمال قیلینگ:

شرقانه، آچیق یوز، صمیمی، کوتیب آلیش، شاوقین- سوران، کېستماق، حکمتلی، موشوک، رزق

اوی تاپشیریغی:

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

اېشیک آچیلدی، کیر بۆلگن کییم لر ییوویله دی؛ اوی تاپشیریقلری بجریلدی؛ کتاب آلیندی؛ ایش قیلیندی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده ایش و حرکت نینگ بجرووچیسی انیق اېمس. بونده‌ی فعللرنی ناانیق یا مجهول فعل دېیدیلر.

ناانیق (مجهول) فعل:

بو فعل ده ایش– حرکت نینگ کیم تامانیدن بجریلگنی ناانیق بۆله دی. یعنی فاعل معلوم اېمس. بو فعللر، اوزه ک فعلگه (یل) و (ین) قۆشیمچه سی قۆشیلیشی بیلن یسه‌له‌دی. مثال:

قیل (اوزه ک) + ین (ناانیق فعل قۆشیمچه سی) + (دی اۆتگن زمان فعلی قۆشیمچه سی) = قیلیندی؛ آچ + یل + ه + دی = آچیله‌دی.

فعالیتلر:

الف– صنفده اۆز ارا گپ‌لشیب، ناانیق (مجهول) فعلنی ایشله‌تینگ.

ب– قوییده‌گی انیق فعللرنی اۆرنککه قره‌ب ناانیق (مجهول) فعللرگه اۆگیرینگ:

اۆرنک:

مېن مهمانگه آش آلیب باردیم. (انیق فعل) مهمانگه آش آلیب باریلدی. ناانیق (فعل)

۱– اوکتم درس اۆقیدی. ۲– آنه‌م، مهمانگه آش پیشیردی. ۳– او صنفده، فعالیتلرنی بجره‌دی. ۴– یازده تعطیل گه کېته‌دی. ۵– باغبان کۆکلم ده باغ‌لرگه گل‌لر اېکه‌دی. ۶– کتابخانه دن کتابلرنی آلیب اۆقیمیز. ۷– سېوینچ آنه‌سیگه ساوغه بېره‌دی. ۸– اوکه‌م مشق یازدی. ۹– اۆرتاغیم یازیش اوچون مېندن قلم سۆره‌دی.

اوی تاپشیریغی:

اۉن بېشّینچی درس

هدفلر:

۱- بابر و بابرباغی حقیده معلومات گه ایگه بۉلیش.
۲- یاردمچی فعللرنی اۉرگنیب، سۉز و یازوو ده توزوک ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- بابر حقیده نیمه‌لرنی بیله‌سیز؟
۲- بابر باغی قه‌یېرده جایلشگن؟

بابر باغی

افغانستان، اۉرته آسیا، هند و پاکستان امپراتوری ظهیرالدین محمد بابر، امیرتېمور کۉرگان نینگ نبیره‌لریدن بیری دیر. او، هجری تۉقّیزینچی عصرده کابل‌ده پادشاهلیک قیلگن. بابر امپراتورلیک، شاهلیک، شاعرلیک و یازوچیلیک‌دن تشقری گۉزه‌ل‌لیککه شیدا، کۉنگلی یومشاق، هنری دید ایگه‌سی و جوده سینجکاو امپراتور بۉلگن.

بابر اۉز امپراتورلیگی دوریده کۉپ چیرایلی باغلر، سۉلیم تفریحگاهلر و حشمتلی قصرلر قورگن.

مثال اوچون، او یلغوز کابل ده اؤنلب ینگی باغ‌لر یره‌تدی. آهوخانه باغی، اؤرته باغ، باغ کلان، چهار باغ، دلکشاباغی، صورت خانه باغی، خلوت باغی، مهتاب باغی، بنفشه باغی، جلو خانه باغی، استالف باغینی تیکلش و آبادان قیلیش و باشقه‌لر انه‌شولر جمله‌سیدن دیر.

ننگرهارده «صفا» و «وفا» باغلرینی قوردی. پروان ولایتیده «خواجه سیاران» بولاغینی قیته‌قوردی. قندهار ولایـتی‌ده تاغ بغریده «چهل زینه» نی توزه‌تدی.

«بابر باغی» هجری تؤقیزینچی عصرده اونینگ کابل‌نینگ گذرگاه منطقه‌سی شرقیده‌گی شیردروازه تاغی اېته گیده خوش منظره یېرده برپا اېتیلدی. باققه تورلی مېوه‌لی و مېوه‌سیز درختلر، گل‌لر و گل‌بوته‌لر اېکیلدی. باغ‌نینگ اؤرته‌سیدن کتّه بیر اریغ اؤتکزیلدی و قوییراغیده بیر حوض یسلدی.

بابرباغی اؤن ییتی قتلمدن عبارت بؤلیب، بابر مقبره‌سی اؤن آلتینچی قتلمده جایلشگن. اؤن بېشینچی قتلمده اېسه، بیر مرمر مسجد قوریلگن.

بو گؤزه‌ل باققه کابل خلقی کؤکلم، یاز و کوز فصل‌لریده هاردیق چیقه‌ریش و دم آلیش اوچون باره‌دیلر. بوباغ، کابل‌نینگ اېنگ چیرایلی باغلریدن حسابلنه‌دی. حاضر بو باغ کابل نینگ اېنگ گؤزه‌ل و حتی که یگانه (بیره‌گه‌ی) سیرگاه‌لریدن دیر.

بابر هندوستانده وفات اېتگن‌دن سؤنگ، آگره شهریده‌گی زرافشان باغیگه دفن اېتیلدی، اما اونینگ وصیتی بؤییچه، کېینچه‌لیک جسدینی کابل گه کېلتیریب، بوگونگی بابر باغیگه کؤمدیلر.

اساسی توشونچه:

ظهیرالدن محمدبابر امیرتېمور کؤرگان‌نینگ نبیره‌لریدن بؤلیب، هجری تؤقیزینچی عصرده افغانستان، هند، پاکستان و اؤرته آسیاده امپراتورلیک قوردی. امپراتورلیگی دوریده کؤپگینه باغلر یره‌تدی. بابر باغی، کابل ده‌گی انه شو باغلر جمله‌سیدن دیر. بابر باغی شیر دروازه تاغی نینگ بغریده جایلشگن. بابر باغی، کابل‌لیک‌لر و پایتخت مهمان‌لری اوچون اېنگ سؤلیم دم آلیش مکانی سنه‌له‌دی.

فعالیتلر:

الف: درس متنی‌نی قونت بیلن بېش دقیقه‌ده جیم اؤقینگ و قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

۱- بابر قیسی عصرده یشه‌گن؟

۲- بابر کیم‌نینگ نبیره‌سی دیر؟

۳- بابر قنده‌ی بیر امپراتور بؤلگن؟

۴- بابر قیسی مملکت‌لرده امپراتورلیک قیلگن؟
۵- بابر کابل ده قیسی باغلرنی یره‌تگن؟
۶- چهل زینه‌نی کیم، قه‌یرده توزه‌تگن؟
۷- بابر لغمان‌ده قیسی باغ‌لرنی یره‌تگن؟
۸- بابر باغی نېچه قتلم‌دن عبارت؟
۹- بابر مقبره‌سی قه‌یرده جایلشگن؟
۱۰- بابر جسدینی قه‌یردن کابل‌گه کېلتیریب، دفن اېتدیلر؟
ب- قوییده‌گی ینگی سؤزلرنی سؤزلیکدن تاپیب، معنالرینی کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ:
کؤرگان، امپراتور، گؤزه‌ل‌لیک، تفریحگاه، دلکشا، اریغ، قتلم، هاردیق.
ج- یوقاریده‌گی ینگی سؤزلردن کمیده ایکّی جمله توزینگ!
د- بابر باغینی اؤز کؤزی بیلن یا تیلویزیون و فلم‌دن کؤرگن‌لر نوبت بیلن توریب، صنفداشلریگه معلومات بېرسین. باشقه‌لر سؤراق بېریب، فعال قتنشسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

گرامر قاعده‌لری:

۱- او، بابر باغینی کۉریب چیقدی.
۲- بابر، اۉزبېکچه شعرلر یازیب قالدیرگن.
۳- بابر آسیاده امپراتورلیک قوریب آلدی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده‌گی چیقدی، قالدیرگن و آلدی سۉزلری یاردمچی یا کمکچی فعللر دیر و کۉریب، یازیب، قوریب فعللری معناسینی تۉلدیریش گه یاردم بېره‌دیلر.

یاردمچی فعل‌لر:

یېتکچی یا اساسی فعلگه تورلی معنالر بېره‌دی و اساسی فعلدن کېین کېله‌دی و اونینگ بېلگیسی اساسی فعل بیلن (ب، ه، یب) قۉشیمچه‌لری نینگ کېلیشی دیر.

مثال:

اۉقیب تورماق، اۉقیب بېرماق، اۉقیب بۉلماق، قره‌ب توریش، کۉره آلیش، سنب بېریش، سینب کۉریش، سېویب قالماق، سېوینیب یوریش

یوقاریده‌گی فعل‌لرده، اۉقیب، قره‌ب، کۉره، سنب، سینب، سېویب، سېوینیب سۉزلری یېتکچی فعل و تورماق، بېرماق، بۉلماق، توریش، آلیش، بیریش، کۉریش، قالماق، یوریش سۉزلری یاردمچی یا کمکچی فعل‌لر دیر.

فعالیتلر:

الف: قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقینگ و یاردمچی فعللرنینگ آستیگه خط چیزینگ:

یۉلداش، پاده‌نی هیده‌ب کېلدی. خدیجه، نان پیشیریب آلدی. آنه‌م کییم‌لرنی یوویب قۉیدی. آته‌م نماز اۉقیب بۉلدی. اوکه‌م درسلرینی تکرار اېته‌باشله‌دی، مېن تلویزیون تماشا قیله باشله‌دیم. سینگلیم، رادیونی اېشیتیب توریبدی.

ب: تۉرت گروپ گه بۉلینیب، کمکچی فعل‌لر بیلن ایکّی- اوچ جمله توزینگ!

ج: توزگن جمله‌لرینگیزنی باشقه صنفداش‌لرینگیزگه اۉقیب بېرینگ!

د: قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉرینلی سۉزلر بیلن تۉلدیرینگ:

دهقان . . . . . نی هیده‌یدی. آنه‌م . . . . . . نی ساغدی. اکه‌م . . . . نی کېلتیردی.
سېنگلیم . . . . . قَیتدی.

هـ: تۆلدیرگن جمله‌لرینگیزگه یاردمچی فعل‌لر قۆشیب یازینگ و باشقه‌لرگه نوبت بیلن اۆقیب بېرینگ!

و: قوییده‌گی ترتیب سیز جمله‌لرنی ترتیب‌گه سالینگ:

١- کتاب / بېک / اولوغ / نی / اۆقیب / کۆردی.

٢- نی / آی نور / باشله‌دی / یازه / اوی تاپشیریغی.

٣- چراغ / اۆتکیر / نی / یاقیب / قۆیىبدی.

اوی تاپشیریغی:

!

اۉن سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- لطیفه‌نینگ خصوصیتی‌نی بیلیش و لطیفه ایتیش قابلیتی‌گه ایگه بۉلیش.

۲- گرامرنی چوقورراق اۉرگنیش.

سۉراق:

۱- بیرار وقت بیرار اَیتیلگن گپگه کولگن‌می‌سیز؟ شو حقده سۉزلب بېرینگ!

لطیفه

لطیفه دېیلگنده کولگو اوچون اَیتیلگن یا یازیلگن کیچیک ادبی پارچه توشونیله‌دی. لطیفه نی «فکاهی» و «کولگولی سۉز» هم دېیدیلر.

لطیفه‌نینگ مهم خصوصیتی کولگی دیر. شو بیلن بیرگه لطیفه، عبرت آلیش اوچون هم اَیتیله‌دی. لطیفه اَیتیش، کیشی‌دن خاص مهارت و استعداد تیله‌یدی.

بیرینچی لطیفه

بیر کېچه، ایکّیته اۉغری افندی نینگ اوییگه توشیب، اونینگ اویینی تله‌ماقچی بۉلیبدی. افندی خاتینی بیلن اویده اوخلب یاتگن ایکن. بیر پیت افندی نینگ خاتینی اویغانیب قره‌سه، اۉغریلر اوینی تیتکیلب، اختره‌یاتگن ایمیش. شونده افندی‌نی اویغاتیب:

- «آی افندی! تورینگ، اوییمیزگه اۉغری توشیبدی. همه نرسه لرنی تیتکیله یاپتی؛ بار- یۉقیمیزنی آلیب کېتماقچی، چاغی!» دېبدی.

افندی اېسه خاتینی گه:

- «اې خاتین! قنده‌ی ساده سن. اوییمیز ده نیمه هم بار ایدی؟ بیز کوندوز کونی هېچ نرسه تاپالمه‌گن اویدن، اولر کېچه‌سی نیمه هم تاپردی؟ بې‌ملال اوخله‌ی بېرسنگ-چی؟!» دېب، جواب قیتریپدی.

ایکّینچی لطیفه

سیچقان‌لر بیر غله‌موس موشوک نینگ قۉلیدن جوده قیینه‌لیبدیلر؛ چون‌که موشوک هرکونی بیرته- ایکّیته سیچقان‌نی توتیب یېیر ایکن.

آخری سیچقان‌لر بو عذابدن قوتیلیش اوچون کېنگاشیبدیلر. کېنگاشده سیچقان‌لر:

«موشوک نینگ کېلیشیدن خبردار بۉلیش اوچون اونینگ بۉیینی گه بیر قۉنغیراق تاقیب قۉییشیمیز کېره ک» دېگن قرارنی چیقریبدیلر.

شونده بیر سیچقانچه:

«فیصله‌لرینگیز جوده هم یخشی، بیراق قۉنغیراق‌نی موشوک‌نینگ بۉیینیگه تاقه‌دیگن باتیر بارمی، اۉزی؟»- دېب، سۉره‌بدی.

اساسی توشونچه:

لطیفه، کولیش و عبرت آلیش اوچون ایتیله‌دیگن ادبی پرچه دیر. بیرینچی لطیفه‌ده افندی نینگ کم‌بغل‌لیگی و اۉغری نینگ بیهوده حرکت و اورینیشی کۉرسه‌تیلگن بۉلسه، ایکّینچی لطیفه‌ده عملگه آشیریلیشی قیین یا که ناممکن بۉلگن تصمیم عکس اېتتیریلگن.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی بېش دقیقه‌ده دقت بیلن جیم‌گینه اۉقینگ!

۲- لطیفه‌نینگ اېنگ مهم بېلگی‌سینی ایتینگ!

۳- لطیفه‌نینگ اساسی مضمونی نیمه‌دن عبارت بۉله‌دی؟

۴- ایکّینچی لطیفه‌ده قنده‌ی مهم مطلب کۉزده توتیلگن؟

۵- بیرینچی لطیفه مضمونی‌نی صنفداشلرینگیزگه ایتیب بېرینگ!

۶- هرقطاردن بیر کیشی توریب، بیر لطیفه ایتیب بېرسین. لطیفه مضمونی حقیده نوبت بیلن فکر بیلدیرینگ.

اوی تاپشیریغی:

مشق:

۱- درس متنینی اۏقینگ و کېله‌سی زمان فعلی‌نی بېلگیلب کۏرسه‌تینگ!

۲- درس متنیدن اۏتگن زمان فعلی‌نینگ آستی‌گه چیزیق چیزینگ.

۳- هرقطاردن بیر- بیرکیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، بېلگی‌لنگن زمانلرنی یازینگ!

۴- یازیلگن فعل زمانلری‌نینگ تۏغری یاکه ناتۏغریلیگی حقیده فکر بیلدیرینگ!

۵- سۏزلیک‌دن فایده‌لنیب، قوییده‌گی سۏزلرنینگ معناسینی تاپینگ:

پیت، چاغ، بېملال، کېنگاش، غله موس.

۶- یوقاریده‌گی سۏزلرنینگ کمیده ایکّیته‌سیگه جمله توزینگ. جمله‌ده کېله‌سی و اۏتگن زمان فعل‌لرینی ایشله‌تینگ!

۷- قوییده‌گی جمله‌لرده‌گی بۏشلیق‌لرنی مناسب سۏزلر بیلن تۏلدیرینگ:

- سیز، بیزگه بیرار .... ایتینگ، بیز کوله‌یلیک!

- مېن گه لطیفه ..... هم یاقه‌دی.

- لطیفه دېگنده .... پرچه توشونیله‌دی.

- لطیفه لردن .... آلیش هم ممکن.

- لطیفه ایتیشده علیحده ..... و ...... کېره‌ک.

۸- صنفداش‌لر ایکّی گروه‌گه بۏلینیب، لطیفه ایتیشده بېللشین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

.

اۉن تۉقّیزینچی درس

هدفلر:

۱- داو یوره‌ک‌لیک نی وطن و اولوس اوچون اورگنیش.

۲- صفت‌نی بیلیش و جمله‌لرده ایشلته آلیش.

ددیل‌لیک

ددیل‌لیک، اېنگ یخشی فضیلت دیر. ددیل کیشی، داو یوره‌ک، قۉرقوونی بیلمه‌یدیگن، جسارتلی و غیرتلی بۉله‌دی. جسمانی و معنوی جهت‌دن تېتیک، یوره‌کلی و بردم کیشیلر، ددیل انسانلر دیرلر. آته- بابالریمیز اۉلکه اېرکین‌لیگی و اولوس تینچ‌لیگی یۉلیده ددیل کوره‌شیب، اۉزلریدن اۉچمس ایز قالدیرگن‌لر. بیز هم وطن و تینچ لیک اوچون ددیل بۉلیشیمیز ضرور دیر.

فعالیتلر:

الف- قوییده‌گی مقال‌لرنی اۉقینگ و معناسینی ایتیب بېرینگ:

۱- ددیل دۉست، داو ده قالدیرمس.

۲- ددیل‌لیک دردگه دوا، دنگسه‌لیک باش‌گه بلا.

ب- قوییده‌گی سۉراقلرگه کتاب گه قره مسدن جواب بېرینگ:

۱- ددیل‌لیک قنده‌ی فضیلت؟

۲- وطن و تینچلیک اوچون قنده‌ی بۉلیشمیز ضرور دیر؟

۳- قنده‌ی انسانلرنی ددیل دېیه آله‌میز؟

۴- ددیل کیشی قنده ی کیشی بۉله‌دی؟

۵- بابالریمیز قنده‌ی یۉل بیلن اۉزلریدن تاریخده ایز قالدیردیلر؟

ج- هر ایکّی چوکیده آلدین-کېین اۉلتیرگنلر بیر گروپ بۉلیب، یخشی انسانلر فضیلت‌لرینی تاپالگن‌لریچه یازسین‌لر.

د- هرگروپدن بیر اۉقووچی توریب، ایکّی فضیلتنی اَیتسین. باشقه گروپلر ایتیلگن فضیلتلرنی تکرار قیلمسدن، ینگی ایکّی فضیلتنی قوشیب، وقتگه قره‌ب، دوام اېتتیرسینلر.

اوی تاپشیریغی:

!

گرامر:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

۱– بوگون هوا ایسیق.

۲– باتور، ینگی کییم کییبدی.

۳– یاش ییگیت لر، یم– یشیل دله لرگه سیاحت‌گه چیقدیلر.

۴– دریا دن تینیق سوو آقیب کېله‌دی.

۵– قرا بولوتلر، پارلاق قویاش یوزینی قاپلب آلدی.

یوقاریده‌گی جمله لرده: (ایسیق، ینگی، یاش، یم– یشیل، تینیق، قرا، پارلاق) سۉزلری (هوا، کییم، ییگیت، دله، سوو، بولوت، قویاش) نینگ صفتی یا حالتی یا قنده ی‌لیگینی کۉرسته‌دی.

صفت:

کیشی یا نرسه‌نینگ بېلگیسی، حالتی و قنده‌ی‌لیگینی بیلدیروچی سۉزگه، صفت دېیله‌دی.

صفت، (قنده‌ی؟) سۉراغیگه جواب بۉله‌دی. مثلاً: قنده‌ی آلمه؟ قیزیل آلمه، قنده‌ی سوو؟ تینیق سوو، قنده‌ی باله؟ عقللی باله . . .

آته‌لر سۉزی: یخشی، یخشی‌گه یانداشر، یمان، یۉلدن اده‌شر.

فعالیتلر:

۱– قوییده‌گی متن‌دن صفتلرنی بېلگی‌لنگ و اولرگه اۉخشش صفتلرنی یازینگ!

اېرگش‌نینگ باباسی ددیل کیشی. او یورت سېور انسان دیر. نبیره‌سی اېرگش‌نی اۉزیدیک ددیل و جسارتلی بۉلیشینی ایسته‌یدی. ددیل باله‌لر یخشی، آدابلی، زیرک و خوش معامله بۉله‌دیلر؛ کته‌لرنی حرمت قیلیب، کیچیک‌لرگه یاردم بېره‌دیلر.

۲: بېلگی‌لنگن آتلرگه، صفت تاپیب یازینگ:

کتاب { ____________ / ____________ / ____________ }

باغ { ____________ / ____________ / ____________ }

قیز { ____________ / ____________ / ____________ }

۳– آق، قاره، عقللی، اچیق، اوزون و کېنگ سۉزلری قیسی سۉز تورکومیگه کیره‌دی؟ اوشبو سۉزلر اساسیده اوچ جمله یازینگ!

۴: قوییده‌گی بۉش جای‌لرنی تۉغری صفتلر بیلن تۉلدیرینگ:

شیبان ____________ اۉقووچی. او، هر کون اېرته‌لب ____________ هواده سپورت قیله‌دی. صنف‌ده صنفداش‌لری بیلن ____________ گپیره‌دی. اونی همه ____________ باله دېیدیلر.

۵– قوییده‌گی جمله‌لردن، صفتلرنی اجره‌تیب، کتابچه‌نگیزگه یازینگ!

او، بیر کونی اۉقیتووچی سیدن: یخشی انسان نینگ بېلگی‌لری نیمه‌دن بیلینه‌دی دېب، سۉره‌بدی. اۉقیتووچی سی اونگه: یخشی انسان خوش خلق، آداب‌لی، و عقل‌لی بۉله‌دی؛ همه‌گه یاردم قیله‌دی؛ همه بیلن ایلیق مناسبته بۉله‌دی؛ همه‌گه یخشیلیک ایسته‌یدی و هرقنده‌ی یمان ایشدن اۉزینی آلیب قاچه‌دی، دېب جواب بېریبدی.

۶– هر صفت نینگ تۉغریسیده، قرمه– قرشی صفتینی یازیب، اۉقیب بېرینگ!

اوی تاپشیریغی:

.

ییگیرمه‌نچی درس

هدفلر:

۱- «کوره‌ش» اهمیتی و فایده‌لرینی بیلیش و سپورت گه قیزیقیش.
۲- صفت درجه‌لرینی بیلیش و جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱- کوره‌ش قنده‌ی سپورت اؤیینی؟
۲- بیرار پیت کوره‌ش توتگن‌می‌سیز؟

کوره‌ش

کوره ش اېنگ قدیمگی سپورت تورلریدن سنه له دی. اوزاق اؤتمیشلرده انسانلر یاولرگه قرشی کوره شیش اوچون اؤزلرینی ساغلام و کوچلی قیلیش گه اینتیلگن‌لر و یاولرینی یېنگماق اوچون کېره‌کلی مهارتلرنی اېگلله‌گن‌لر.

بو اَینیقسه، قبیله و گروهلر آره‌سیده‌گی رقابت‌لر، همده تن‌مه- تن بېلله‌شوولرده قؤل کېلگن. انه‌شو ضرورتگه کؤره، آدملر اؤز ارا بېلله‌شیب، جسماً کوچلی بؤلیش گه اینتیلیب کېلگن‌لر. زمان اؤتیشی بیلن بو نرسه حیات‌نینگ جوده کېره‌کلی و مهم فعالیتی‌گه اَیلندی. انسان‌لر، ساغلام اؤسیش اوچون کوره ش توتیش نی باله لیک و یاشلیک دن مشق اېته باشله دیلر. جنگچی‌لر اېسه، کوچلیراق و تېتیکراق بؤلیش اوچون «کوره‌ش» دن فایده‌لندیلر. استه- سېکین «کوره‌ش» عادی انسانلر اوچون هم سېویملی سپورت‌گه ایلندی.

اؤزبېک داستانلریده «الپامیش»، «گؤر اؤغلی» و «عوض خان» کبی مشهور پهلوانلر و قهرمانلر آتلری کېلتیریلگن.

کوره‌ش تورلی اؤلکه‌لر و خلقلرده تورلی یوسینلر بیلن اجرا اېتیله‌دی. کوره‌ش اؤزبېکلرنینگ اېنگ سېویملی ملی سپورتلریدن بیری دیر.

بوگون «کوره‌ش» خلق‌ارا اؤیین‌لر قطاریدن رسماً اؤرین آلگن. اونینگ خلق‌ارا فدراسیونیگه حاضرگچه دنیانینگ بېش قطعه‌سیدن (۵۰) گه یقین اؤلکه رسماً عضو بؤلگن و هر ییل بو اؤلکه لر سانی کؤپه یماقده. اونینگ خلق ارا آتی هم اؤزبېکچه «کوره ش» دیر. بېلله شوو (مسابقه) لرده اېسه، «غراملیک»، «چل»، «کوره ش چپانی» کبی سؤزلر رسماً پهلوانلر و حکم‌لر تمانیدن ایشله‌تیله‌دی.

«کوره‌ش» کۉپینچه تۉن و بیلباغ بیلن اجرا اېتیله‌دی. عزیز اۉلکه‌میز افغانستان ده، «کوره‌ش» اۉیینی کۉپراق نوروز بیره‌می، ملی و رسمی جشنلر، تۉی و قوونچلی کونلرده اجرا اېتیله‌دی.

اساسی توشونچه:

«کوره‌ش» قدیمگی سپورت تورلریدن دیر. کوره‌ش اۉزبېک‌لرنینگ ملی اۉیین‌لریدن سنه‌له دی. کوره‌ش، انسانلرنینگ کوچلی، ساغلام و تېتیک بۉلیب اۉسیش‌لریگه یاردم بېره‌دی. بو سپورت کۉپینچه بیره‌م‌لر، جشنلر، تۉیلر، همده ملی و خلق ارا اُلمپیک‌لر کبی رسمی مسابقه‌لرده اجرا اېتیله‌دی.

فعالیتلر:

الف: درس متنینی بېش دقیقه ده جیم اۉقینگ!

ب: قوییده‌گی سۉراقلرگه قیسقه و چقّان جواب بېرینگ:

۱- کوره‌ش کیم‌لرنینگ اۉیینی سنه‌له‌دی؟

۲- آدم‌لر قدیمدن نېگه کوره‌ش‌گه قیزیققن‌لر؟

۳- کوره‌شده نېچه کوره‌شچی قتنه‌شه‌دی؟

۴- کوره‌ش خلق‌ارا فدراسیونی‌گه نېچه مملکت عضو دیر؟

۵- کوره‌ش اۉیینی قچان اجرا اېتیله‌دی؟

۶- اۉزبېک داستانلری قهرمانلریدن آت توتینگ!

ج: هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، کوره‌ش فایده‌لری حقیده گپیرسین!

د: قوییده‌گی سۉزلر معناسینی سۉزلیکدن تاپیب، کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ:

یاو، ساغلام، کوچلی، یېنگماق، بیلله‌شوو، تېتیک، سېویملی، خلق‌ارا، فدراسیون، غراملیک، چل و حَکم.

هـ: یوقاریده‌گی سۉزلردن بېشته‌سینی تنلب، جمله توزینگ.

و: هرقطاردن ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، توزگن جمله‌لرینی اۉقیسین.

ز: کوره‌ش‌گه خاص سۉزلرنی بیلسنگیز، اۉرنینگیزدن توریب اَیتینگ.

اوی تاپشیریغی:

!

گرامر قاعده‌لری:

درس متنیدن تنلنگن قوییده‌گی سؤزلرنی دقت بیلن اؤقینگ:

اینگ قدیمگی سپورت، جوده کیره کلی، کوچلیراق کوره‌شچی، تیتیکراق پهلوان

کؤرگنینگیزدیک، قدیمگی، کیره کلی، کوچلی، تیتیک سؤزلری صفت دیر، اما اولرگه (اینگ، جوده، راق) قؤشیمچه‌لری قؤشیلیب، اولر نینگ درجه‌سینی آرتتیرگن.

صفت درجه‌لری: نرسه‌لر صفتینی کؤپ و آزلیگی جهتیدن فرق‌لنیشگه یاردم بیره‌دیگن سؤزلر، صفت درجه‌لری دیبله‌دی.

صفت نینگ اوچ درجه‌سی بار:

۱- مطلق صفت: بیر سؤزدن یسه‌له‌دی و درجه‌سی یا آز و کؤپلیگی یؤق؛ مثال: آق، کؤپ، بیلیملی، کتّه، ساووق

۲- تفضیلی (قیاسی درجه‌لی) صفت: بیر یا نیچه اؤز توریده‌گی کیشی یا نرسه یا حالتدن آرتیقراق بؤلگن صفت، تفضیلی صفت دیبله دی و (راق) قؤشیمچه سی بیلن یسه له دی؛ مثال: آق‌راق، کؤپراق، بیلیملی راق، کتّه‌راق، ساووق‌راق

۳- عالی (آرتتیرمه درجه‌لی) صفت: اؤز توریده‌گی کیشی، نرسه یا حالت‌نینگ همه‌سیدن یوقاری صفت دیر. بونده ی صفت، روش نینگ تکراری همده، اینگ، جوده، اؤته و صفتلر نینگ باش قؤشیمچه لری (قب، آپ، یم، کؤم، سب، یب، دوم، کب گه اؤخشه گن لر) بیلن یسه‌له‌دی؛ مثال: کؤپدن- کؤپ، اینگ بیلیملی، جوده ساووق، اؤته گؤزه‌ل، قب- قرا، آپ‌آق، یم- یشیل، کؤم- کؤک، سب- سریغ، یب- یسی، دوم- دومه لاق، کب- کلته.

مثال:

۱- بیز نینگ اوییمیز، سیزنینگ اوییکیزدن اوزاق‌راق.

۲- بازارنی ایله‌نیب، اینگ شیرین قاوون‌نی آخته‌ریب تاپدیم.

۳- ارسلان آدابلی باله دیر.

یوقاریده‌گی بیرینچی جمله قیاسی «راق»، ایکّینچی جمله آرتتیرمه «اینگ» و اوچینچی جمله‌ده «آدابلی» عادی صفت درجه‌لری کؤرسه‌تیلگن.

فعالیتلر:

۱- درس متنیدن ینه باشقه صفت‌لرنی اخته‌ریب تاپینگ و کتابچه‌لرینگیزگه کؤچیرینگ!

۲- هرقطاردن بیرینگیز توریب، تاپگن صفت‌لرنی اؤقینگ، باشقه صنف‌داشلرینگیز اونی تفضیلی و عالی صفت گه اؤزگرتیرسین‌لر.

۳- قوییده‌گی متن‌نی اؤقینگ و صفت‌لرنی درجه‌سیگه کؤره، بېلگی‌لنگ:

«تینیق آسمان‌نی تیم قرا بولوت‌لر قاپله‌دی. کوچلی یاغمیر تینیم‌سیز یاغه باشله‌دی. ینگی کییم‌لریم بوتونله‌ی هؤل بؤلدی. کاشکی تېزراق کېلیب قالسه و مېن وقتلی‌راق اوییم‌گه یېتیب بارالسم! مېن جوده صبرسیزلیک بیلن سرویس‌نی کوتیب تورگن‌من».

۴- قوییده‌گی چَله جمله‌لرنی اؤرینلی ساده، تفضیلی و عالی صفت‌لر بیلن تؤلدیرینگ:

- بیز . . . اؤلکه‌میز افغانستان‌نی سېوه‌میز.
- اونینگ . . . خطی بار.
- تربوز . . . اېکن.
- نوایی . . . شاعر و ادیب دیر.
- . . . پیچاق قؤل‌نی کېسر.
- تیز . . . کېل!

۵- قوییده‌گی سؤزلر آره‌سیدن صفتلرنی تاپیب، کتابچه‌لرینگیزگه کؤچیرینگ:

افغانستان، یخشی، برق، درخت، اوزون، ایچکی، اېسکی، خام، شور، قلم، تېز، طیاره، اؤتمس، قرری، یاش، کلته، آته، چوقور، ایپ

الف- یوقاریده‌گی صفتلر نینگ ایکّی‌ته‌سیگه جمله توزینگ!

ب- قوییده‌گی صفتلرنی تفضیلی و عالی صفتلرگه اؤگیرینگ!

گؤزه‌ل، چوچوک، قرا، آق، هارغین، پارلاق، تاتلی، یاختی، قرانغو، چقّان

اوی تاپشیریغی:

!

ییگیرمه بیرینچی درس

هدفلر:

۱- آغزه‌کی ادبیات تورلری و آتلری بیلن تانیشیش.

۲- سوزوان (سبزمن) خصوصیت‌لرینی بیلیش.

❊ ❊ ❊

سؤراق:

عایله‌نگیزده (سبزمن) سؤزینی اېشیتگن‌می‌سیز؟ بوحقده نیمه‌لرنی بیله‌سیز؟

سبزمن یا سوزوان

آغزه کی ادبیات اولوسیمیزنینگ بای فرهنگی میراثی سنه له دی. بو بایلیک خزینه سیده خیلمه- خیل اینجولر و گوهرلر بؤلگن. هر بیری اؤزیگه خاص چیرای و جاذبه گه ایگه. متل (اېرتک)، مقال، جومباق(جوماق)، سبزمن، اَیتیم، داستان، لپر، قؤشیق و باشقه‌لر آغزه‌کی ادبیاتیمیز تورلری دیر.

آغزه‌کی ادبیات تورلریدن بیری «سبزمن» بؤلیب، او اَیریم اؤزبېک‌لر آره‌سیده «سوزوان» دېب هم اته‌له‌دی. سبزمن‌لر کؤپینچه خاتین- قیزلر تمانیدن اَیتیله‌دی. سبزمن شعرلریده سېوگی، حیات‌نینگ تورلی واقعه‌لری، کیشی‌لرنینگ آرزو- ارمان‌لری، قیغو- قووانچ‌لری اؤز عکسینی تاپه‌دی.

«سبزمن» قؤشیق‌لرینی خاتین- قیزلر تؤیلر، بیره‌م‌لر، سومه‌لک و نوروز مراسم‌لریده اَیته‌دیلر. بو قؤشیق‌لر دف و چنگ (قؤبیز) بیلن یا که سازسیز، مخصوص آهنگده اَیتیله‌دی.

«سبزمن» لر مضمونیده چرخ اېگیریش، کشته، تؤن، تاقی و عرقچین تیکیش، تورلی یېمک‌لر پیشیریش، باغدارچیلیک، چارواچیلیک و کتاب اؤقیش کبی ایش و فعالیتلر هم عکس اېتتیریلگن.

«سبزمن» لر ایکّی بیت یا تؤرت مصرع‌لی شعرلردن عبارت بؤله‌دی؛

اؤرنک‌لر:

سـبزمن سـبز بهـارینگگه سـلام
بـؤیی‌تال، صـاحب جمال، کؤزی‌خمار

بؤیی تـال، کـؤزی خمارینگگه سـلام
بؤیینگگـه کـؤز تېگمه‌سین، آلگین طـومار

آغـه جـانیم اؤن سـکیز ده یاشـینگیز
چتر دولت سـایه سـیده باشـینگیز

ینگی چیـققن آی گـه اؤخشر قـاشـینگیز
آتـه‌نگیز و آنـه‌نگیز، یـؤلـداشـینگیز

اساسی توشونچه:

اولوسیمیزنینگ آغزه‌کی ادبیاتی خیل مه- خیل کۉرینیش گه ایگه. «سبزمن» اونینگ شعری نمونه‌لریدن دیر. او، اساساً عیاللر تمانیدن یره‌تیلیب، مخصوص آهنگده اَیتیله‌دی. «سبزمن» لرده انسان‌لرنینگ تورلی تویغو و فعالیت‌لری اۉز عکسینی تاپه‌دی.

فعالیتلر:

الف: درس متنینی دقت بیلن اۉقینگ و قوییده‌گی سۉراقلرگه قیسقه جواب بیرینگ:

۱- «سبزمن» ینه نیمه دیب اته‌له‌دی؟

۲- آغزه‌کی ادبیات تورلریدن ایکّیته‌سینی آت توتینگ!

۳- «سبزمن» نیچه بیت یا مصرع دن عبارت بۉله‌دی؟

۴- «سبزمن» کۉپراق کیم تمانیدن اَیتیله‌دی؟

۵- «سبزمن» قۉشیق‌لری قنده‌ی طرزده اَیتیله‌دی؟

۶- «سبزمن» لر مضمونیده نیمه‌لر عکس ایتتیریله‌دی؟

ب: تۉرت گروپ‌گه بۉلینیب، ایکّینچی سبزمن مضمونی حقیده گپیرینگ.

ج: هر گروپ‌دن بیرکیشی نوبت بیلن توریب، اۉز گروپی فکرینی اَیتسین.

د: هرقطاردن بیرکیشی نوبت بیلن توریب، متنده‌گی یا که اۉزی بیلگن «سبزمن» نی مخصوص آهنگ بیلن اَیتسین.

اوی تاپشیریغی:

!

فعالیتلر:

الف: هرقطاردن ایکّی اۋقووچی نوبت بیلن توریب، اوی تاپشیریغی بۋییچه یازیب کېلگن «سبزمن» لرینی صنفداشلریگه اۋقیب بېرسین.

ب: قوییده‌گی «سبزمن» لرنی دقت بیلن جیم اۋقینگ:

۱- اوزیـــگینگ‌نی کـــۋزلـــری یېـــتر منگه / دۋســـتیم‌دن دشمن سۋزی اۋتر منگه
ساغ بۋلینگ، امان بۋلینگ، اې دۋستلریم / هـــر یېـــرده آوازه‌نـــگیـــز یېتـــر منگه

۲- کـــوچه دن اۋتیب بـــاره دی اوچ کـــیشی / دومبـــوره چـــېرتیب بـــارر اۋرتنچیـــسی
دومبوره چېـــرتگن قـــۋلی کاهشـــــــده دور / او قـــۋشیق ایتگن تـــیلی نالشـــــده دور

ج: هرقطاردن بیر کیشی توریب یوقاریده‌گی ایکّیته «سبزمن» دن بیرته‌سینی مناسب آهنگ‌ده اۋقیسین.

د: درس متنیدن فایده‌لنیب، قوییده‌گی چَله جمله‌لرنی توگللنگ:

- آغزه . . . میز خیل مه- خیل دیر.
- آغزه‌کی ادبیاتیمیزنینگ تورلریدن بیری . . . دیر.
- . . . اساساً عیاللر تمانیدن اَیتیله‌دی.
- سبزمن قۋشیق‌لری . . . و . . . بیلن اَیتیله‌دی.
- سبزمن شعرلریده حیات‌نینگ . . . . بیان اېتیلگن.
- سبزمن‌لر مضمونیده . . . . . ، . . . . . . ، . . . . . . کبی ایش‌لر عکس اېتتیریله‌دی.

هـ: قوییده‌گی سۋزلرنی سۋزلیک یاردمیده معنا قیلینگ و ایکّیته‌سینی مناسب جمله لرده ایشله‌تینگ:

آغزه‌کی ادبیات، اینجو، چیرای، مقال، جومباق، قَیغو، کاهش

و: هر قطاردن بیر اۋقووچی توزگن جمله‌سینی تخته‌گه یازسین و باشقه‌لر تۋغری یا ناتۋغری‌لیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

!

ییگیرمه ایکّینچی درس

هدفلر:

۱- قیش فصلی و اونینگ فایده‌لرینی توشونیش، همده ساووقدن اؤزنی اسره‌شنی اؤرگنیش.
۲- صفتلر توزیلمه‌سی حقیده معلوماتگه ایگه بؤلیش.

سؤراقلر:

۱- قیش فصلی قنده‌ی بیر فصل؟
۲- قیش‌نینگ باشقه فصل‌لردن فرقی نیمه‌ده؟

قیش فصلی

عزیز و جانه جان اؤلکه‌میزده تؤرت فصل‌نی کؤریش ممکن. بو فصل‌لر بیر- بیریدن اجره‌لیب توره‌دیگن کؤکلم، یاز، کوز و قیشدن عبارت. کؤکلمده یاغمیر یاغه‌دی؛ یازده آلتون رنگلی بوغدای و تورلی میوه‌لر پیشه‌دی؛ کوزده یفراغلر سرغه‌یب، تؤکیله‌باشله‌یدی؛ قیشده ایسه، قار یاغه‌دی و هوا ساووق بؤله‌دی.

قیش فصلیده هر قنچه کؤپ قار یاغسه، یازده ایکین‌چیلیک و باغدارلیک اؤنوملری مؤل بؤله‌دی؛ اؤتلاق‌لر اؤتدن تؤله‌دی؛ چارواچیلیک ایشلری رواجلنه‌دی.

قیشده تاغ‌لرگه قلین قار یاغه‌دی. یازده اونینگ سووی دریالر و اریقلرگه آقیب کیله‌دی. قار کؤپ یاققن ییلی قورت و قؤمورسقه‌لر یؤقاله‌دی. میوه‌لی درختلر و اؤسیملیک‌لر، ایکین زارلرده تاپیله‌دیگن ضررلی حشره‌لر و کسل‌لیک‌لردن قوتیله‌دی.

قیش فصلیده ساووق هوادن اؤزنی سقلش اوچون کیشیلر ملایم و یونگلیک و پخته‌لیک کییم‌لرنی کییه‌دیلر.

قیشده تورلی اؤیینلر اؤینه‌له‌دی، جمله‌دن: قار اوروشی، قار بـابـا یسش، چنغی اوچیش، موز

سییریلیش (یخمالک)، قیش اۉیینلری جمله‌سیدن دیر. قیشده کېچه‌لر کوندوزگه قره‌گنده انچه اوزاق بۉله‌دی، شونینگ اوچون کتاب خوانلیک و شعر و قصه کېچه‌لری اۉتکه‌زیله‌دی.

اساسی توشونچه:

قیش فصلی ییل‌نینگ سۉنگی فصلی بۉلیب، بو فصلده قار یاغه‌دی. تاغلرگه یاقتن قارلر یازده اېریب، انسانلرگه حیات بغیشله یدی. سوو کۉپ بۉلسه، دهقان‌چیلیک، چارواچیلیک و باغدارلیک ایشی برکتلی بۉله‌دی.

انسانلر قیشده تورلی کسل‌لیک‌لر آلدینی آلیش اوچون ایسّیق کییم‌لر کییه‌دیلر.

فعالیتلر:

الف: درس متنی‌نی بېش دقیقه، آواز چیقرمسدن اۉقینگ. قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

١- کۉکلم، یاز، کوز و قیش نینگ مهم بېلگی‌لری نیمه‌لردن عبارت؟

٢- قیش فصلیده قار کۉپ یاغسه، یازده نیمه کۉپه‌یه‌دی؟

٣- قیش نینگ باشقه قنده‌ی فایده‌لری بار؟

۴- قار کۉپ بۉلگنده، نیمه‌لر آزه‌یه‌دی؟

۵- قیشده قنده‌ی کییم‌لرنی کییش کېره‌ک؟

۶- قیشده قنده‌ی اۉیینلر اۉینه‌له‌دی؟

٧- قیش حقیده قنده‌ی مقال و یا شعرلرنی بیله‌سیز؟

ب: اوچ گروپ‌گه بۉلینیب، بیرینچی گروپ قیش نینگ یخشی تامانلری، ایکّینچی گروپ قیش نینگ یامان تامانلری تۉغریسیده سۉزلسین؛ کېین ایکله گروپدن بیر- بیر کیشی توریب، گروپ فکرینی بیلدیرسین، اوچینچی گروپ ینگی فکرلرنی قۉشسین یا تۉغری- ناتۉغریلیگینی بیلدیرسین!

د: قوییده‌گی سۉزلرنی سۉزلیکدن فایده‌لنیب، معنا قیلینگ و اولردن تۉرتته‌سیگه جمله توزینگ:

کۉکلم، یاز، کوز، قیش، آلتون، یفراغ، اېل، ساووق، کییم، مۉل، اۉنوملی، قورت- قوموسقه، چنغی، سییریلمه، اۉنیب اۉسیش

هـ: توزه‌تگن جمله‌لرینگیزدن بیرینی صنفداشلرینگیزگه اۉقیب بېرینگ.

اوی تاپشیریغی:

!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اؤقینگ:

قویاش، کؤپ عقللی باله. او، همیشه یاش- اولوغ کیشیلرنی حرمت قیله دی؛ او یاش‌لیکدن اؤتکیر ذهنلی باله بؤلگن.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده صفتلرنینگ درجه‌سینی ایمس، بلکه توزیشده فرقی بارلیگینی کؤره‌سیز: (عقللی، یاش- اولوغ، اؤتکیر ذهنلی)

صفتلر توزیلیشیگه کؤره اوچ- تور گه بؤلینه‌دی:

۱- ساده صفتلر: بیر اوزه‌کدن عبارت بؤله‌دی، مثلاً: عقللی، توزلی، تاتلی، یخشی، یامان، آق، گؤزه‌ل

۲- قؤشمه صفتلر: ایکّی و اوندن آرتیق توب سؤزدن یسه‌له دی و بیر معنانی انگلته‌دی؛ مثلا: هوارنگ، آچیق کؤنگول، سویوق قان، آغیر اباق، آچ کؤز، صاحب جمال، کیچ پیشر

۳- جفت صفتلر: نرسه نینگ بیر عمومی بیلگیسینی بیلدیره دی و ایکّی ساده اوزه‌کلی صفت نینگ تکراریدن یسه‌له‌دی؛ مثلا: آچ- ناهار، نازک- نهال، ایسکی- توسکی، ایکیر- چیکیر، کتّه- کتّه، یخشی- یمان، کتّه- کیچیک

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی صفتلرنی اؤقینگ و توزیلیشیگه کؤره تورلرینی انیقلنگ:

اویاتلی، یخشی- یمان، بوزوق، سینیق، کوچلی، قرّی چال، یاش باله، کلته بین، بغری تاش، کؤزی تؤق، آچ کؤز، سوپوق قان، بلند بؤیلی، استه- سیکین، چنگ- تؤزان، پله- پرتیش، اله- چوپار.

۲- گروپ‌لرگه بؤلینیب، صفتلر تورلری بیلن اوچته جمله یازینگ!

۳- هرگروپدن بیر کیشی توریب، توزگن جمله سینی اؤقیسین و صنفداشلری فکر بیلدیرسینلر.

۴- قوییده‌گی جمله‌لرنی ساده، قۉشمه و جفت مناسب صفتلر بیلن تۉلدیرینگ:
اوکتم بیک . . . آدم، او کۉپ . . . دیر. او، هر کون . . . کیشیلر بیلن صحبت اېته‌دی.
او، یورگنده . . . . . - . . . . . یوریبدی، اما گپیرگنده . . . . . - . . . . . گپیره‌دی.
۵- قوییده‌گی صفتلرنی توزیلیشیگه کۉره انیقلب یازینگ:
دوم- دومه‌لاق، گۉزه‌ل، چیرایلی، تاش بغیر، داو یوره‌ک، شور پیشانه، آچیق کۉنگول، جیم- جیریت
۶- اوچ گروپگه بۉلینیب؛ بیرینچی گروپدن بیر کیشی بیر ساده صفتنی، ایکّینچی گروپ قۉشمه و اوچینچی گروپ جفت صفتنی ایتسین و شو یوسینده، وقت یېتگنیچه بو فعالیت دوام اېتتیریلسین.

اوی تاپشیریغی:

!

ییگیرمه اوچینچی درس

هدفلر:

۱- شعرنی افاده‌لی اۉقیش و اونینگ مضمونینی توشونیش.

۲- گرامر (تجزیه و ترکیب، قیسقرتیرماق و کېنگه‌یتیرماق) نی چوقورراق اۉرگنیش.

* * *

سۉراق:

۱- شعر اۉقیشنی یاقتیره‌سیزمی؟

۲- نادره بېگیم نینگ آتینی اېشیتگن‌میسیز؟

شعر

کېل، دهرنی امتحان اېتیب کېت
سیر چمن جهان اېتیب کېت
دنیا چمنینی بلبلی سن
گل شاخیده آشیان اېتیب کېت
اي اشک، کۉزیم نی مکتبیدن
حیرت سبقین روان اېتیب کېت
عالم چمنی که بیوفا دور
بیر آه بیله خزان اېتیب کېت
مقصد نه ابدی جهانگه کېلدینگ؟
کیفیتی نی بیان اېتیب کېت

«نادره بېگیم»

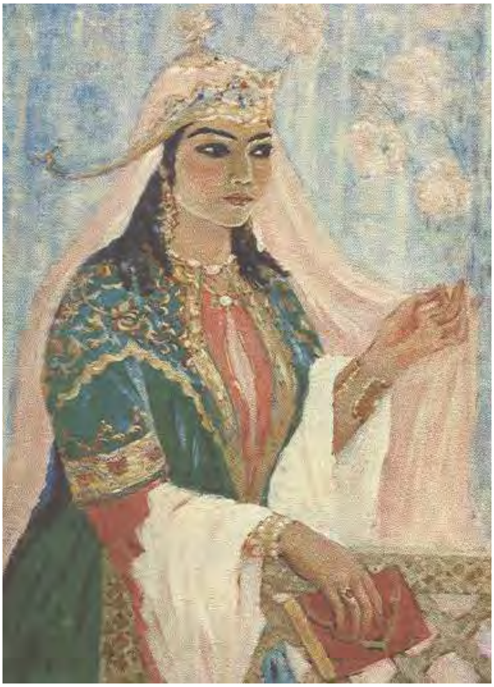

اساسی توشونچه:

یخشی انسان دنیا چمنی نینگ بلبلی دیر و گل شاخیده آشیان قیلیشی کېره‌ک، یعنی انسان دنیاگه یخشی ایش قیلیش بقالی و ابزگولی ایز قالدیریش اوچون کېلگن. بیز بو دنیاگه کېلگنیمیز مقصدینی بیلیب، یخشیلیک قیلیش و عمریمیزدن تۉغری فایده‌لنیشیمیز لازم.

فعالیتلر:

الف: درس متنی‌نی یخشی تینگلنگ، کېین اۉز یانینگیزده (آلدینگیزده) جیم اۉقینگ!

ب: شعرنی ایکّی– ایکّی اۉقووچی اۉرنیدن توریب، تاق مصرعلرنی بیری، جفت مصرعلرنی ایکّینچیسی افاده‌لی اۉقیسین و باشقه‌لر اونگه قولاق سالسین‌لر.

ج: قوییده‌گی سۉزلرنی معنا قیلیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

دهر، سیر، حیرت، روان، کیفیت

د: هرقطاردن بیر اۉقووچی بیر لغتنی اۉقیسین؛ ایکّینچی قطاردن بیر اۉقووچی اونی معنا قیلیب، اوچینچی قطاردن بیر اۉقووچی اونگه یازگن جمله سینی اۉقیسین و عکسینچه سیگه دوام اېتتیریلسین!

هـ: هرکیم اۉزیگه یاققن بیر بیتنی چیرایلی خط بیلن کتابچه‌سیگه یازسین!

و: گروپلرگه بۉلینیب، یشش اوچون قنده‌ی مقصدینگیز بارلیگی حقیده بحث‌لشینگ!

ز: هرگروپدن بیر کیشی کمیده بیر مقصدنی اَیتسین و باشقه گروپلر نماینده‌لری، اونگه قۉشیمچه قیلیب، دوام اېتتیرسینلر!

ح: بویروق فعل گه تېگیشلی سۉزلرنی شعردن تاپیب، کتابچه‌نگیزگه یازینگ! هرقطاردن بیر کیشی تاپگن سۉزینی تخته گه باریب یازسین و سۉزلر توگه گونیچه بو فعالیت دوام اېتتیریلسین!

اوی تاپشیریغی:

!

!

گرامر مشقی:

الف: قوییده‌گی جمله‌لرنی چیرایلی خط بیلن اۉز کتابچه‌لرینگیزگه کۉچیریب یازینگ:

۱- بیلیم، انسان جوهری دیر.

۲- بیلیم، انسان نی کمال ساری ییتکله‌یدی.

۳- بیلیم بیلن وطنیمیز اۉسگه‌ی و آلغه بارگه‌ی.

۴- مکتب، بیلیم اۉچاغی دیر.

ب: قوییده گی ساده جمله لرنی اۉرنککه قره ب، روشلر، صفتلر، آلماشلر و سانلر بیلن کېنگه‌یتیرینگ و ایشلتگن سۉز تورکوملرینگیزنی آت آلیب، کۉرسه‌تینگ:

۱- درس اۉقییمن.

۲- کتاب ساتیب آلدیم.

اۉرنک: مېن بازارگه باریب، مکتب نرسه‌لرینی ساتیب آله‌من.

کېنگه یتیریلگن جمله: مېن هر پنجشنبه کونی مکتبدن قیتگچ، آته‌م بیلن بازارگه باریب، مکتبگه کېره‌کلی نرسه‌لرنی ساتیب آله‌من.

مېن- *آلماش*، هر پنجشنبه کونی- *روش*، مکتب- *اسم*، دن- *کېلیشیک*، قیتگچ- *فعل*، آته م- *اسم*، بیلن- *کېلیشیک*، بازار- *اسم*، گه- *کېلیشیک*، باریب- *فعل*، مکتب- *اسم*، گه- *کېلیشیک*، کېره‌کلی- *صفت*، نرسه‌لر- *اسم*، نی- *کېلیشیک*، ساتیب آله‌من- *فعل*.

ج: هرقطاردن بیر کیشی تخته‌ گه باریب، کېنگه‌ یتیرگن بیر جمله سینی یازسین؛ باشقه قطارلردن بیر- بیر کیشی گرامر بۉلکلرینی اَیتسین!

اوی تاپشیریغی:

برچه گرامر بۉلک‌لریگه، صنفده،

ییگیرمه تۉرتینچی درس

هدفلر:

۱- «کشته‌چیلیک» هنری، فرهنگی و اونینگ اقتصادی اهمیتینی توشونیش، اینیقسه قیزلرنی اونگه قیزیقتیریش.

۲- تیل قاعده‌لرینی چقورراق اۉرگنیش و ایشلته آلیش.

کشته‌چیلیک

اولوسیمیز آره‌سیده تورلی قۉل صنعتلری بار. اولردن بیری «کشته چیلیک» صنعتی دیر. «کشته‌چیلیک» خاتین- قیزلرگه خاص صنعت بۉلیب. چېور خاتین- قیزلر بو هنرنی چیرایلی پرده، یاستیق، دسترخوان، رۉمال، یقه، پاچه، تاقی و عرقچین کبی بویوم و کییم‌لرده ایشلته‌دیلر.

«کشته‌چیلیک» اولوسیمیزنینگ قدیمگی فرهنگ و صنعت‌لریدن سنه‌له‌دی. کشته اساساً اطلس، ایپک، سان، کتان و بۉز کبی تورلی قوماش‌لر اوستیگه تیکیله‌دی. کشته‌چیلیک‌ده ایپک، پخته و سُند ایپ‌لری ایشله‌تیله‌دی. بو ایپ‌لر تورلی بۉیاقلرگه بۉیه‌له‌دی.

«کشته‌چیلیک» صنعتیده تورلی گللر، ییراقلر، قوشلر، حیوانلر و طبیعت منظره‌لری و صورتلری، همده هندسی چیزیق‌لر ایشله‌تیله‌دی. دسترخوان، پرده و دریشی پۉشلرگه شعرلر هم یازیب، تیکیله‌دی.

کشته تیکیلگن بویوم‌لر اۉزی‌نینگ قوماشی، نقشه‌سی، تیکیشی و قدیمی‌لیگی نقطهٔ نظرلردن بهالنه‌دی. آدملر اۉز سلیقه و ذوق‌لریگه کۉره کشته تورلرینی بویوره‌دیلر.

«کشته» لر، دیزاین و تیکیلیش اصول لریگه کۉره، تورلیچه نامله نه دی. اولردن اینگ مشهورلری: کنگره دۉزلیک، قندهاری دۉزلیک، خامک دۉزلیک، صدف دۉزلیک، پُخته دۉزلیک، پتیق دۉزلیک، چیغیل دۉزلیک، چپه دۉزلیک، گراف دۉزلیک، زنجیرک دۉزلیک، بادامچه گل، تراق گلی، تیش گلی، تیش- تیش گلی، تاووق کۉزی، طومارچه‌گل کبی‌لردن عبارت دیر.

«کشته چیلیک» عایله‌لر اوچون کتّه اقتصادی اهمیت‌گه ایگه دیر. قدیمگی کشته تیکوولر انتیک بویوم‌لر صفتیده ایچکی و تشقی بازارلرده کۉپ خریدارلرگه ایگه.

اساسی توشونچه:

«کشته چیلیک» قۉل صنعتی نینگ مهم بیر توری دیر. بو صنعت بیلن کۉپراق خاتین- قیزلر شغلله‌نه‌دی. «کشته‌چیلیک» خیل مه‌-خیل کۉرینیش‌لرده بۉلیب، کتّه اقتصادی و هنری اهمیتگه ایگه.

فعالیتلر:

الف: متن‌نی بیش دقیقه‌ده جیم اۉقیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه قیسقه جواب بیرینگ:

۱- کشته‌چیلیک قیسی صنعت تورلری گه کیره‌دی؟

۲- زرگرلیک، خامک دۉزلیک و پالان دۉزلیک‌دن قه‌ی بیری «کشته‌چیلیک» دیر؟

۳- کشته‌چیلیک‌ده قنده‌ی مواددن فایده‌لنیله‌دی؟

۴- کشته‌چیلیک قنده‌ی اهمیت گه ایگه؟

۵- کشته‌چیلیک تورلریدن قیسی‌لرینی بیله‌سیز؟

ب: هر اۉقووچی درس متنیده بۉلمه‌گن بیرته کشته توری‌نی ایتسین.

ج: قوییده‌گی سۉزلرنی سۉزلیک‌دن فایده‌لنیب معنا قیلینگ.

کشته، چپور، بویوم، چیزیق، قه‌ی، دیزاین، انتیک، قوماش (تکه) ایچکی، تشقی

د: یوقاریده‌گی سۉزلردن کمیده اوچته جمله توزیب، صنفداش‌لرینگیزگه اۉقیب بیرینگ!

هـ: صنفداشلرینگیز، توزگن جمله‌لرینگیزنینگ تۉغری یا که ناتۉغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر!

اوی تاپشیریغی:

گرامر مشقی:

درس متنینی دقت بیلن اؤقینگ و قوییده‌گی بویروقلرنی بجرینگ:

۱- متنده‌گی برچه اؤتیملی فعللرنی یازینگ!

۲- متنده‌گی اؤتیمسیز فعللرنی یازینگ!

۳- متن نینگ حاضرگی زمان فعللرینی یازینگ!

۴- حاضرگی زمان فعللرینی اؤتگن زمانگه اؤگیرینگ!

۵- متنده‌گی برچه ساده فعللرنی یازینگ!

۶- متنده‌گی برچه قؤشمه فعللرنی یازینگ!

۶- بیر نېچه انیق فعللرنی ناانیق فعللرگه اؤگیرینگ!

۷- بیر نېچه یېتکچی + یاردمچی فعللرنی یازیب، قیسیسی یېتکچی و قیسیسی یاردمچی‌لیگینی کؤرسه‌تینگ!

۹- نوبت بیلن هرقطاردن توریب، هر بیرینگیز ایبرگن فعللرینگیزدن اوچته سینی نیمه‌لیگی بیلن اؤقیب بېرینگ. تؤغری یا ناتؤغریلیگی حقیده باشقه‌لر فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

ییگیرمه بېشینچی درس

هدفلر:

۱- نادم قیصاری و اونینگ اۉزبېکچه شعرلری بیلن تانیشیش.

۲- اۉتیملی و اۉتیمسیز، همده انیق و ناانیق فعللرنی چقورراق اۉرگنیش و جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- نادم قیصاری قچان و قه‌یېرده یشب ایجاد اېتگن؟

۲- نادم قیصاری نینگ اۉزبېکچه یا دری شعرلریدن بیرار مصرع یا بېت‌نی بیله‌سیزمی؟

نادم قیصاری

ملا سید احمد بېک اۉغلی الحاج میرزا محمد یحیی نادم قیصاری اۉلکه‌میزنینگ اتاقلی شاعرلریدن دیر. او، هجری شمسی ۱۲۴۸نچی ییلده میمنه شهریده توغیلدی؛ یاش‌لیگیده اۉز زمانیده‌گی بویوک عالم‌لردن سبق آلدی؛ صوفی‌لر و شاعرلر کتابلرینی کۉپراق مطالعه قیلدی؛ نستعلیق خطینی یخشی اۉرگندی؛ دری تیلیده شعر یازدی و شاعر صفتیده تانیلدی.

نادم، همت‌لی، اۉتکیر ذهنلی و آچیق کۉنگوللی کیشی ایدی. صحبتیگه مایل بۉلگن کیشی‌لرنی ایلیق کوتیب آلر و اولرگه صمیمیت کۉرسه‌تر ایدی؛ او، گپ‌دن کۉره عمل‌نی یخشی کۉریب، وقت‌نی نهایتده قیمتلی بیلر ایدی.

او، فاریاب ولایتی قیصار اولوسوال‌لیگی نینگ چهارشنبه قیشلاغیده دهقانچیلیک ایشلری بیلن شغللنر ایدی.

نادم دېوانی تورلی شعرلردن عبارت بۉلیب، بو شعرلرنینگ برچه‌سی دری تیلیده یازیلگن و فقط بیر اۉزبېکچه شعری بار. نادم قیصاری هجری شمسی ۱۳۲۷نچی ییل نینگ ثور آیی‌ده یېتمیش تۉقوز یاشده فاریاب ولاتیده وفات اېتدی. نادم قیصاریدن آلتی مینگ بیت گه یقین شعرلر قالگن. بو شعرلرنینگ بیر بۉلگی هجری شمسی ۱۳۳۰نچی ییلده فاریاب ده «دیوان نادم قیصاری» آتی آستیده نشر بۉلگن.

قوییده اونینگ اۉزبېکچه قصیده‌سیدن بیرنېچه بیتی اۉرنک صفتیده کېلتیریله‌دی:

مناجات:

یا الهی، سېن کرم بیرله نظر ایله مېنگا،
گر چه مېن اۉز جانیمه قیلدیم حسابی یۉق گناه.
هېچکیم عصیان ایله نومید اېمس بو درگهه،
کۉز توتار احسانینگه گر پادشاه دیر گر گدا.
ایله‌مه محتاج درگاه امیر ایله وزیر،
اۉزگه‌دن بېگانه ایلب، اېت اۉزینگگه آشنا.
ذوق یادینگ کۉنگلومه سال، ایله‌مه مشغول غیر،
ایله‌مه غافل اۉزینگدن، لحظه‌یی صبح و مسا.
گرچه یۉقدور اۉز فعالیمدن مېنگه زاد سفر،
لېک چۉقدور نادم محزونه فضلینگ دن رجا.

اساسی توشونچه:

نادم قیصاری اولکه‌میز نینگ اتاقلی شاعرلریدن بیری بۉلیب. دری تیلیده کۉپراق و اۉزبېک تیلیده جوده آز شعر یازگن. فاریاب ولایتی، قیصار اولوسوال‌لیگی نینگ چهارشنبه قیشلاغیده یشب، عالمدن اۉتگن. اونینگ دیوانی چاپ بۉلگن.

فعالیتلر:

الف: درس متنینی بېش دقیقه قونت بیلن جیم اۉقیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه قیسقه جواب بېرینگ:

۱- نادم قیصاری قچان و قه‌ی یېرده توغیلگن؟
۲- یاشلیک پیت‌لریده قیسی کتابلرنی مطالعه قیلر اېدی؟
۳- نادم قیصاری قیسی تیل‌لرده شعر یازگن و شعرلری نینگ کوپی قیسی تیلده دیر؟
۴- نادم، قنده‌ی بیر انسان اېدی؟

ب: قوییده‌گی یېنگی سۉزلر معنالرینی سۉزلیک دن تاپینگ و تۉرتته‌سیگه جمله توزینگ:
احسان، اۉتکیر، آچیق کۉنگول، چۉق، مسا، رجا و زادسفر.

ج: ینگی سۉزلردن توزه‌تگن جمله‌لرینگیزنی صنفداش‌لرینگیزگه اۉقیب بېرینگ و اولر سیز توزگن جمله‌لرنینگ تۉغری و ناتۉغریلیگی باره‌سیده اۉز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

د: تۉرت گروپ گه بۉلینیب، نادم قیصاری‌نینگ حیاتی حقیده صحبت‌لشینگ. کېین هر گروپ‌دن بیر کیشی اۉز بیلگنلرینی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

هـ: هر قطاردن بیرینگیز توریب، نوبت بیلن نادم قیصاری مناجاتینی افاده‌لی اۉقیب بېرینگ!

اوی تاپشیریغی:

!

گرامر مشقی:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ قه‌ی بیریده اۆتیم سیز یا اۆتیملی (لازمی و متعدی) فعل ایشله‌تیلگن؟ اولرنی اجره‌تینگ:

گۆزه‌ل یوگوردی، جیران سوو ایچدی، تویغو یسندی، آیگون دم آلدی، تولون آی درسلرینی اۆقیدی، ببکچین اۆلتیردی، آی ببک کمپیوترنی اۆرگندی، توران توردی، سوییمه نان پیشیردی، بوغدای اۆسدی، ایپک، گللرنی سوغاردی، قاوون پیشدی.

۲- تۆرت گروپگه بۆلینیب انیق و نانیق (معلوم و مجهول) فعللرنی کۆرستووچی ایکّی- اوچ جمله توزینگ!

۳- هرگرووپدن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌لرینی اۆقیسین و باشقه‌لر تۆغری یا ناتۆغری‌لیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۴- قوییده‌گی جمله‌لرنی مناسب اۆتیم‌سیز فعللر بیلن تۆلدیرینگ:

تاووق . . . . ؛ اېشک . . . . ؛ موشوک . . . . ؛ هوکیز . . . . ؛ خوراز . . . . ؛ قۆی . . . . .

۵- قوییده‌گی ترتیب‌سیز جمله‌لرنی تۆغریلنگ:

دی / آلتای / کېل / دن / مکتب.

بار / جیران / دی / گه / کتابخانه.

باتمان / دی / سایه / یات / ده.

کېتدی / بالقیز / دن / اوی / گه / مکتب.

۶- قوییده‌گی انیق فعللرنی نانیق فعللرگه اۆگیرینگ:

آچدی، اۆقیدی، یازدی، کۆردي، قازدی، یاروتدی

۷- هرقطاردن بیر کیشی ایکّی انیق فعلنِی اۆقیسین و قرشی قطاردن بیر کیشی اۆشه ایکّی انیقِ فعل نینگ نانیق شکلینی اَیتیب بېرسین و اوچینچی قطار تۆغری یا ناتۆغری‌لیگینی اَیتسین و شو عمل تکرارلنسین.

۸- اۆقیتووچی اۆتگن درسلردن املاء ایتسین و اۆقووچیلر چیرایلی خط بیلن یازیب تینیش بېلگی‌لرینی اۆز اۆرنیگه قۆیسین‌لر.

۹- اۆقووچیلردن بیری شو املانی اۆقیسین، باشقه قطاردن بیر کیشی و تینیش بېلگیلری بیلن اونی تخته‌گه یازسین. اوچینچی قطاردن بیر کیشی ناتۆغری ییرلرینی تۆغریلسین.

اوی تاپشیریغی:

ییگیرمه آلتینچی درس

هدفلر:

۱- درس متنینی اۉقیب توشونیش و شعرلرنی افاده‌لی اۉقی آلیش.

۲- فعل‌لرنی چوقورراق اۉرگنیش و جمله‌لرده کۉرسته آلیش.

سۉراقلر:

۱- بیلیم قه‌یرده اۉرگه‌نیله‌دی؟

۲- بیلیم انسان گه نیمه بیره‌دی؟

بیلیم

بـول جهان کـــانـــونیـــده شمع فـــروزان دیـــر بیـلیــم

دایـــما چقنب آچیـــلـــگن بـــاغ و بـــوســـتان دیـر بیلیم

عـــلـــم و عـــرفـان مهدی مکتب دیر همیشه دۉســتلر

تن‌گه راحت، هم سینینگ جسمینگ‌گه چون جان دیر بیلیم

گـــر ســـعـــادت ایسته‌ســنــگ، مــکتبــده تعلیم ایله‌گیـل

جـانـگه آرامــش، ینــه دردینـگ گـه درمــان دیـــر بیلیم

کېـــچه و کـــونـــدوز بیـــلیم آرتیگه یورسنگ صدق ابله
اوشـــــبو مقصد ده سېنگه هر یـــاردم اېتکان دیر بیلیم
آیـدیـن اۉلـگه‌ی اوشـــبو اولـکه معـرفت نـــوری بیـلن
یرقیره‌ب یارقین قویاش دېک یـاغدو بېرگان دیر بیلیم
یورتداش

اساسی توشونچه:

بیلیم و دانش دنیاده اېنگ کېره کلی نرسه لردن دیر. هر بیر کیشی بیلیم آرقه لی موفقیت‌لرگه اېریشه‌دی. بیلیم و دانش اۉچاغی، مکتب دیر. بیلیم یاغدوسی بیلن قرانغولیک‌لر یاروغ‌لیککه ایلنه‌دی.

فعالیتلر:

۱- اۉقووچیلردن ایکّیته‌سی اۉرنیدن توریب، شعرنی بلند سېس بیلن اۉقیسین.
۲- قوییده‌گی لغتلر معناسینی تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:
کانون، بیلیم، مهد، آرت، آیدین، قویاش، یاغدو، یاروق
۳- شعرنی اۉقیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه اۉز فکرینگیزچه جواب بېرینگ:
الف- بو شعر نیمه حقیده؟
ب- بیلیم‌نینگ قنده‌ی فایده‌سی بار؟
ج- بیلیمی بۉلمه‌گن کیشی قنده‌ی حیات کېچیره‌دی؟
د- بیلیملی و بیلیم‌سیز کیشیلر اۉرته‌سیده قنده‌ی فرق بار؟

اوی تاپشیریغی:

.

گرامر مشق‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرده «فعل» نی کؤرسه‌تینگ:

۱- بیلیم اؤرگنیش هر بیر اېرکک- عیال گه فرض دیر.

۲- باتور، اوی‌ده هم مکتب درسلرینی اؤقییدی.

۳- چین‌آی، مکتب‌گه باره‌دی.

۴- اېرگش، اوی تاپشیریق‌لرینی بجردی.

۵- اینجو، کمپیوتر کورسینی اؤقیماقچی.

فعالیتلر:

الف- قوییده‌گی فعل‌لر بیلن جمله‌لر توزینگ:

اؤقیدیم، کېتماقچی اېدی، یازه‌دی، درس تیارلماقده، ایتماقچی‌من، چیزگن‌می سن؟، بجرمه‌گن، یادله

ب- هر اؤقووچی نوبت بیلن توزگن بیر جمله‌سینی اؤقیسین، یانیده‌گی اؤقووچی اونینگ جمله‌سینی سؤراق جمله‌گه اؤگیرسین.

ج- اؤقووچیلر ایکّی گروپ‌گه بؤلینیب، بیر گروپ بیلیم اهمیتی و باشقه گروپ بایلیک اهمیتی حقیده سؤزله‌سین. گروپ گه قؤشیلمه‌گن بیر- ایکّی اؤقووچی قضاوتینی اَیتسین.

اوی تاپشیریغی:

:

ییگیرمه بېشّینچی درس

هدفلر:

۱- قۉشنی‌لر حقی باره‌سیده معلومات‌گه اېگه بۉلیش.

۲- گرامر نی چوقورراق اۉرگنیش.

سۉراق:

۱- قۉشنی‌لرینگیزنینگ آتلرینی بیله‌سیزمی؟ اَیتینگ!

قۉشنی‌لر حقی

بیر کونی تاش پـولاد نینگ خاتینی جیران، قۉشنی‌سی نینگ اوییگه باردی، قۉشنی‌سینی جوده پریشان و شاشگن حالده کۉردی. اوندن سببینی سۉره‌دی. قۉشنی‌سی اونگه: «آی قیز دېگن قیزچه‌میز کسل بۉلیب قالدی. اونی داکترگه آلیب بارماقچی من؛ اما پولیم یۉق. آته‌سی مزارشریف‌گه کېتگن‌لر، اېرته‌گه کېله‌دیلر، لېکن اېرته‌گچه قیزگینه‌م‌نینگ احوالی نیمه بۉلر؟» دېب نالیدی.

جیران اونینگ بو سۉزلرینی اېشیتیب، جوده قیغوردی. اونگه تسلی بېردی، اما یوره‌گی ناتینچ بۉلیب، اوییگه قیتیب کېلدی. اېشیتگن- کۉرگن‌لرینی اېری‌گه حکایه قیلیب بېردی.

تاش پولاد، خاتینیدن بو سۉزلرنی اېشیتگچ:

«قۉشنی، قۉشنی گه حقی بار. پیغمبریمیز حضرت محمد(صلی الله علیه وسلم) ایتیشلریگه کۉره، قۉشنی‌لر اوچ خیل بۉله‌دیلر:

۱- قرینداش و مسلمان قۉشنی. اونینگ اوچ حقی بۉله‌دی: مسلمانلیک، قرینداشلیک و قۉشنی‌لیک حقی.

۲- مسلمان قۉشنی نینگ ایکّی حقی بۉله‌دی: مسلمانلیک و قۉشنی‌لیک حقی.

۳- مشرک و یا کتاب اهلی (یهود و نصارا) قۉشنی نینگ بیر حقی بۉله‌دی، او هم بۉلسه، قۉشنی‌لیک حقی».

پیغمبریمیز بشقه بیر حدیث‌لریده: «جبرئیل(علیه السلام) دایم مېنگه قۉشنی‌لر حقیده وصیت قیلر اېدی. مېن قۉشنی‌لر میراث آله‌دیلر، دېب اۉیلر اېدیم» دېگنلر.

«پیغمبریمیز بویروق‌لریگه کۉره، قۉشنی‌لریمیزنی حرمت قیلیب، کېره‌کلی چاغلرده اولرگه یاردم بېریشیمیز و دایم اولر بیلن یخشی مناسبتده بۉلیشیمیز کېره‌ک.
همسایه، همسایه نینگ بازاری بېزاری ایمس، دېگن مقال بار. منه، بو پولنی آلیب باریب، قۉشنیمیزگه بېر» دېب، خاتینیگه پول اوزه‌تدی.
جیران پولنی قۉشنی‌سیگه آلیب باریب بېردی. قۉشنی‌سی پولدن کېره‌ک‌لیگینی آلدی و آی قیزنی داکترگه آلیب باردی. داکتر، آی قیزنی معاینه قیلیب، نسخه بېردی. آی قیزنینگ آنه‌سی نسخه‌نی دواخانه‌گه آلیب، باریب دوا آلدی. سۉنگره داکترنینگ بویروغی گه کۉره، آی قیزگه دوا بېره باشله‌دی.
بیر کوندن سۉنگ، آی قیز ساغه‌ییب، اۉرنیدن توره‌دیگن بۉلدی.
آی قیزنینگ آنه‌سی قۉشنی سیدن جوده سخوش بۉلیب، اونگه منت‌دارچیلیک بیلدیردی.

اساسی توشونچه:

تاش پولادنینگ خاتینی جیران، قۉشنی‌سی‌نینگ اوییگه باره‌دی و قوشنی سینینگ قیین‌چیلیگیدن آگاه بۉله‌دی. جیران قۉشنی‌سینینگ قیین‌چیلیگینی حل ایتیش اوچون ایری تاش‌پولاد دن بیرآز پول آلیب، قۉشنی‌سیگه بېره‌دی. بو بیلن، قوشنی‌سینینگ قیین‌چیلیگی حل بۉله‌دی.
نتیجه شوکه، قۉشنیلر بیر-بیرلریگه همیشه مهربان بۉلیب، یاردمچی بۉلیشلری کېره‌ک.

فعالیتلر:

۱- درس متنی‌ده‌گی حضرت پیغمبریمیز حدیث‌لریدن بیرته‌سینینگ مفهومینی ایتینگ!
۲- قۉشنی‌لر حقیده نیچه مقال بیله‌سیز؟ ایتینگ!
۳- قوییده‌گی ینگی سۉزلر معناسینی سۉزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:
قۉشنی، قریندا‌ش، قیین‌چیلیک، کتاب اهلی (یهود و نصارا)، جبرئیل(علیه السلام)، میراث، معاینه، نسخه، ایشیتگچ، چاغ، ساغ، ساغلیک.
۴- قۉشنی‌لرگه یاردم بېریش و اولر بیلن یخشی مناسبت اۉرنه‌تیش حقیده هرقطاردن بیر- ایکّی اۉقووچی فکر بیلدیرسین و باشقه‌لر هم فکرلریگه قۉشیمچه فکرلر ایتسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

گرامر مشقی:

الف: درس متنینی دقت بیلن اۏقینگ و قوییده‌گی سۏراقلرگه جواب بېرینگ:

۱- بیر کونی تاش‌پولادنینگ خاتینی جیران کیم نینگ اوییگه بارگن اېدی؟

۲- تاش‌پولاد قۏشنی‌سی نینگ قنده‌ی قیین‌چیلیگی بار اېدی؟

۳- جیران، قۏشنی سینینگ قیین‌چیلیگینی آسان قیلیش اوچون نیمه ایش قیلدی؟

۴- پیغمبریمیز اَیتگن‌لریگه کۏره، قۏشنی‌لر نېچه تورگه بۏلینه‌دی و اولر قیسی‌لر دیر؟

۵- قۏشنی‌لریمیز بیلن قنده‌ی مناسبت‌ده بۏلیشیمیز کېره‌ک؟

۶- بابالریمیز قوشنی‌لر حقیده نیمه دېگن‌لر؟

۷- تاش‌پولاد، خاتینی‌دن قۏشنی‌سیگه نیمه بېریب ییباردی؟

۸- تاش‌پولادنینگ قۏشنی‌سی پولنی آلیب، نیمه ایش قیلدی؟

ب: درس متنیدن بویروق فعلنی، کتابچه نگیز گه کۏچیرینگ!

ج: اوچته بویروق فعلنی یازیب، اولرنی بیرلیک و کۏپلیک (مفرد و جمع)، همده بجرمسلیک بویروغی (نهی) گه هم اۏگیرینگ!

د: درس متنیدن مقصد و گمان فعللرینی تاپیب، کتابچه نگیز گه کۏچیرینگ!

هـ: درس متنیده ایشله‌تیلگن فعللردن اوچته مقصد و اوچته گمان فعللرینی یسنگ!

و: هرقطاردن بیر- بیر کیشی تخته‌گه باریب، ج و هـ فعالیتلریدن بیرینی یازسین و باشقه‌لر تۏغری یا ناتۏغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسینلر!

ز: اوچته صفت یازیب، اونی قیاسی و آرتیرمه (تفضیلی و عالی) صفتلر گه اۏگیرینگ!

ح: هرقطاردن بیر کیشی صفت نی ایکّینچی قطاردن اوشه صفت نینگ قیاسی و اوچینچی قطاردن آرتیرمه صفت شکلینی اَیتسین و عکسینچه سیگه دوام اېتتیریلسین!

اوی تاپشیریغی:

!

ییگیرمه سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- ترياک ضررلری توْغریسیده معلوماتگه ایگه بوْلیش و اوندن اوْزنی اسره‌ش یوْللرینی بیلیش.

۲- گرامرنی چوقورراق اوْرگنیش و مشق قیلیش.

سوْراقلر:

۱- نَشه قیله‌دیگن ماده‌لر نیمه‌لردن عبارت؟

۲- نَشه قیله‌دیگن ماده‌لر، ساغلیققه و اقتصادگه قنده‌ی ضرر یېتکیزه‌دی؟

ترياک ضررلری

ایرکین، آته‌سی الله‌بېردی بیلن اَیله‌نیب یورگن ایدی. کوْزی بیر کوْپریک آستیده توْپله‌نیب تورگن نیچه کیشی‌گه توشدی. ساچلری چوْپر، کییم‌لری زقّی، بشره‌لری خنک بو انسانلر، تیتراق قوْل‌لر بیلن نیمه‌نی دیر، نوبت بیلن چیکر ایدیلر.

بو حالت‌نی کوْرگن ایرکین، آته‌سیدن:

«آته جان! اولر کیم و نیمه قیله‌یاپدیلر؟» دیب، سوْره‌دی.

- «باله‌م! اولر بنگی‌لر، ترياک چیکه یاپدیلر» دیب، جواب بېردی.

- «ترياک نیمه؟» دیب، سوْره‌دی ایرکین، آته‌سیدن.

آته سی الله بېردی: «ترياک، كۆكنار دېگن اۆسيم ليكدن قۆلگه كېله دی. كۆكنار، يېرگه اېكيله دی؛ كۆكه ريب اۆسه دی؛ گلله يدی و غۆزه قيله دی. غۆزه سينی نيشتر بيلن تيله ديلر؛ تيلينگن غوزه‌لردن شيره چيقه‌دی؛ چيققن شيره‌لرنی بير ايديشده ييغيب آله‌ديلر. انه شو شيره‌نی ترياک دېيديلر» دېب، توشونتيردی.

اېرکين ينه آته‌سيدن: «بنگی، نيمه دېگنی؟» دېب سۆره‌دی.

– بنگی لغت‌ده، دايم نشه حالتده بۆلگن كيشی، دېگن معنانی انگلته‌دی. نشه چېكيش گه عادت قيلگن كيشينی بنگی دېيديلر.» دېب، جواب بېردی. سۆنگره او، ترياک نينگ ضررلری حقيده معلومات بېره‌باشله‌دی:

– «ترياک چېكه ديگن كيشی نينگ يوره گی بوزيله دی؛ نفس آليشی آزه يه دی؛ ايت و پوستی قوريبدی؛ بدنی‌قيچيبيدی؛ تيلی توتيليب، جسمی و روحی قيين‌چيليكلرگه دوچ كېله‌دی. ترياک‌دن هيروئين، كوكائين و شونگه اۆخشش مخدر ماده‌لر حاصل قيلينه‌دی. بولرنينگ همه سی انسان سلامت‌ليگی و اقتصادی‌گه ضرر يېتكيزه‌دی» دېب تأكيدله‌دی.

اگر بنگی كيشيلر تېزليكده تداوی قيلينمسه لر، يوره ک سكته سی و باشقه يمان كسل‌ليكلرگه دوچ كېليب، اۆليب قاليشلری ممكن.

اساسی توشونچه:

ترياک، كۆكنار اۆسيم‌ليگی غوزه سی‌دن آلينه ديگن شيره دن حاصل بۆله دی. ترياک چېكيش گه عادت قيلگن كيشی نی بنگی دېيديلر. بنگی لر تورلی– تومن كسل‌ليک لرگه اوچره‌ب، تېزده جمعيت‌دن اجره‌ليب قاله‌ديلر. ترياک و باشقه مخدر ماده‌لر، نه فقط ساغليككه، بلكه بايليک و جمعيت گه هم كتّه ضرر يېتكيزه دی. بو كسل‌ليككه يۆليققن لر تېزده دوالنيش‌لری كېره ک.

فعاليتلر:

۱– درس متنيدن فايده‌لنيب، ترياک نی ساغليككه يېتكيزه ديگن ضررلری تۆغريسيده سۆزلنگ!

۲– بنگی كيشيگه قنده ی يارده‌م بېريشيميز كېره ک؟ بو تۆغری ده اۆزفكر لرينگيزنی ايتينگ!

٣– مخدر مادەلرگە يۋليقمسلیک اوچون نیمە قیلیش کېرەک؟ بو حقدە اۋز گرووپلرینگیزدە بحثلشیب، نتیجەسینی هرگرووپدن بیرینگیز اَیتیب بیرینگ!

٤– قوییدەگی ینگی لغتلر معناسینی تاپیب، مناسب جملەلردە ایشلەتینگ:

تداوی، بنگی، بشرە، نیشتر، زقفی، مخدر مادەلر، تیتراق، هیروئین، کوکائین، چۋپر، یۋلیققن

٥– هرگرووپدن بیر کیشی بیر لغت نی، ایکّینچی قطاردن معناسینی و اوچینچی قطاردن اۋشە لغتگە توزیلگن جملەنی اۋقیسین و وقتگە کۋرە عکسینچەسیگە دوام اېتتیریلیسین.

اوی تاپشیریغی:

گرامر مشقی:

الف: قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقینگ و اولرنی گرامر بۉلکلریگه اۉرنک دېک اجره‌تیب، نامینی یازینگ:

۱- اېرکین کتاب‌نی اۉقیدی.

۲- قوشلر درختلرگه اویه قوره باشله‌دیلر.

۳- قۉزی‌لر اۉسیملیک‌لرنی یېیدیلر.

۴- اېرکین، آته‌سی الله‌بېردی بیلن اَیله‌نیش‌گه چیقماقچی.

۵- بنگی‌لر، دایم نشه حالتده یاته دیلر.

اۉرنک:

لاچین، کۉپ محنت قیلیب، یېریدن یخشی حاصل آلدی.

لاچین - آت، کۉپ- روش، محنت- آت، قیلیب- اۉتگن زمان وصفی فعل، یېر- آت، دن- چیقیش کېلیشیگی، یخشی- صفت و روش، حاصل - آت، آلدی- مطلق اۉتگن زمان اۉتیملی انیق فعل.

ب: هرقطاردن بیرینگیز نوبت بیلن یازگن جمله‌لرینگیزدن بیرینی اۉقیب، گرامر بۉلکلریگه اجره تگن لرینگیزنی تخته گه یازینگ. باشقه گروپدن بیرکیشی ناتۉغری یېرلرینی تۉغریله‌سین.

ج: قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉرنک دېک قیسقرتیرینگ:

۱- اېرکین، استه- سېکین کېته باشله‌دی.

۲- اېرکین‌گه آته‌سی، بنگی‌لر تۉغری‌سیده معلومات بېردی.

۳- تریاک‌دن تورلی مخدر ماده‌لرنی توزه‌ته‌دیلر.

۴- اېرکین تریاک ضررلری تۉغری‌سیده یازیلگن مجله‌نی اۉقیدی.

اۉرنک: اېرکین کۉپریک تگیده بیر نېچه بنگیلرنی کۉردی.

قیسقرتمه‌لر:

اېرکین کۉپریک تگیده بنگیلرنی کۉردی.

اېرکین بیر نېچه بنگیلرنی کۉردی.

اېرکین بنگیلرنی کۉردی.

اېرکین کۉردی.

د: قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقینگ و سؤراق‌لرگه جواب بیرینگ:

۱– ایرکین، آته‌سیدن نیمه تؤغری‌سیده سؤره‌دی؟

۲– ایرکین، کؤپریک تگیده کیم‌لرنی کؤردی؟

۳– ایرکین، آته‌سیدن کیم‌لر حقیده سؤره‌دی؟

۴– الله‌بیردی، ترپاک حقیده نیمه دیب جواب بیردی؟

۵– الله‌بیردی، بنگی‌لر حقیده نیمه‌لر دیدی؟

۶– الله بیردی، ترپاک ضررلری حقیده قنده‌ی معلومات بیردی؟

۷– بنگی‌لرنی تیزده تداوی قیلمسه‌لر، نیمه بؤلیش‌لری ممکن؟

اوی تاپشیریغی:

بیشینچی صنف سؤزلیگی:

- **آرت:** کیین، ارقه
- **آلغه:** آلدین، ایلگری
- **آیدین:** انیق، روشن، کؤرینیب تورگن
- **آغزه‌کی ادبیات:** عامیانه ادبیات، فلکلورادبیات
- **آچلیک:** آچ حالت
- **اینجو:** مروارید، دُر
- **احسان:** خیرلی، ثوابلی ایش، یخشیلیک
- **اسره‌ماق:** ۱. پرورش قیلماق
۲. احتیاط قیلماق، سقله‌ماق
- **اولغه‌ییش:** اؤسیب کتّه بؤلماق، بلاغتگه ییتماق، وایه گه یِتماق
- **اقلیم:** آب و هوا، بیر جای نینگ اؤزیگه خاص آب و هوا شرایطی
- **امپراتور:** شاهنشاه، بوروِنگی روم پادشاهلر نینگ لقبی
- **انتیک:** تاریخي اهمیتگه ایگه بؤلگن، بوروِنگی، عتیق
- **انیق:** دقیق، تؤغری، ایشانرلی، شبهه دن خالی
- **اؤتمیش:** ایلگریگی دور، کیشی حیاتی نینگ یشب اوتگن قسمی
- **اؤجاق:** قازان قیلیش جای، چای قینش مکان
- **اوروغ:** ۱. تخم، دانه ۲. قبیله
- **اورینماق:** بیرار ایشنی بجریش، بیرار نرسه گه ابریشیش وشو کبیلر اوچون حرکت قیلماق، اینتیلماق، تیریشماق
- **اونوم:** ثمر، حاصل بؤله دیگان، حاصل
- **ایناق:** اؤز ارا دؤستانه مناسبتلی، قلین دوست
- **اولوس:** خلق، مردم
- **اولوغلیگی:** بویوکلیگی، کؤرکلیگی، صولتلیگی
- **اولوغ:** اولکن، جوده کتّه، بویوک
- **اوتمیش:** اؤتگن، ایلگریگی دور، کیچمیش، ماس، کیشی حیاتی نینگ یشب اؤتیلگن قسمی
- **ایلچی:** سفیر، بیرمملکت نینگ ایکّینچی بیر مملکته‌گی اینگ یوقاری مرتبه‌لی سیاسی نماینده سی
- **اؤغیل:** ابر جنسیده‌گی باله، فرزند
- **اویات:** شرم، اؤته خجالت بؤلیش حسی
- **اؤغیت:** پارو، کود
- **ایملش:** اشاره بیلن چقیریش
- **اهل کتاب:** خداوند(ج) ییبارگن تورتته کتاب (قرآن، انجیل، تورات و زبور) پیرولری.
- **ابرکین:** آزاد
- **ایل:** ۱. اهالی، قبیله، طایفه ۲. کشور، دیار
- **اؤنماق:** اؤسماق، بلند بؤلماق
- **ایریم:** بعضی
- **انتظام:** بؤیونیلیش لازم بؤلگن قطعه، نظم، قانون، قاعده
- **ایلیق:** بیر آز ایسیق، یخشی مناسب، یاقیملی
- **ایچکی و تشقی:** داخلی و خارجی
- **آلتون:** طلا، زر
- **اریغ:** جوی، سوو آقیب کیته دیگن یؤل، نهر
- **ایسده‌لیک:** خاطره
- **ایدیش:** تورلی نرسه‌لر سالیب قؤییله‌دیگن اوی-روزگار بویومی، ظرف
- **القیش:** دعا، یخشی‌لیکلر، ممنونلیک، تحسین معناسیده‌گی قرسکلر
- **اویاق:** اوتمان
- **اینتیلیش:** کوشش، تلاش
- **ایپار:** هید، عطر
- **بیردنیگه:** عاجل، ناگهان
- **امواج:** موجلر، تؤلقونلر

- **آنگ:** کیشی نینگ فکرلش قابلیتی، عقل، ادراک، شعور
- **اؤزگه:** باشقه کیشی، ناتانیش آدم، بیگانه
- **اؤنیب- اؤسماق:** اولغه ی ماق، رشد قیلماق
- **اوزره:** اؤستیگه (بالایي)
- **اوونچ:** تسلی
- **سیویملی:** محبوب، یخشی کؤره‌دیگن
- **ایناقلیک:** ایناق سؤزی نینگ بیلگی آتی
- **براعظم:** قاره
- **باش- باشداقلیک:** خود سرلیک
- **بؤشه‌تیش:** ۱. نرم قیلیش ۲. خالی قیلیش ۳. ایشدن بیکار قیلیش، برطرف قیلیش
- **بورون:** آلدین، ایلگری
- **بؤلیم:** ۱. قسم، بخش ۲. مؤسسه، کارخانه و شو کبی‌لر نینگ معلوم ایش بیلن شغلله‌دیگن هر بیر قسمی، شعبه، دیپارتمنت
- **بها:** ارزش، نرخ
- **بهره‌لنماق:** فایده لنماق
- **بقا:** قالگن نرسه، پاینده
- **باقماق:** نظر تشله‌ماق، نظر سالماق، قره‌ماق، پرورش قیلماق
- **بی آلایش:** صاف دل، صمیمی
- **بیلیک:** بیلیم، علم
- **بیلیمدان:** عالم، دانشمند
- **بیملال:** قیینچیلیک‌سیز، تشویش‌سیز
- **بیلیم:** علم، دانش
- **بؤیاق:** رنگ
- **بویوم:** تیریکچیلیک، روزگارده کیره ک بؤله‌دیگن هر بیر نرسه
- **بیلله‌شوو:** مسابقه، ایکی یا نیچه آدم ارهسده بیر خاص ورزش یا موضوع حقیده اؤتکزیله‌دیگن مسابقه
- **پیت:** ۱. معلوم بیر وقت، ان، لحظه ۲. معین بیر دور، زمان
- **پیشلاق:** سوتنی اچیتیب تیارلنه‌دیگن لبنیات توری، پنیر، ققه‌ناق
- **پیوند:** یاپیشتیرماق
- **تاقینچاق:** اوزوک، سیرغه و بیلک اوزیک کبی زینت بویوملری، گنه
- **تانگ آتگن:** کون بؤلگن، تون توگب کون بؤلگن
- **تیکیس:** ۱. برابر ۲. هموار
- **ترقی:** یوکسلیش، آلغه باریش، رواجلنیش
- **تراغ:** شانه
- **تصویب:** چین و توغری دیب حسابلش، بیرار ایش نینگ تؤغری و چین ایکنلیگی گه رای بیریش
- **تقدیر:** انسان نینگ پیشانه سیده یازیب قؤییلگن اوّلدن بیلگیلنگن کؤرگیلیک، قسمت، سرنوشت
- **تقوا:** پرهیزگارلیک.
- **تواضع:** فروتنلیک، اوزی نینگ خم قیلیب باشقه لر نی حرمت قیلیش، بیراونی احترام قیلیش اوچون اؤرنیدن توریش
- **توتون:** بیرار نرسه یانگنده هوا گه اجره‌لیب چیقه دیگن ماده‌لر مجموعی، دود
- **تیتیک:** کوچگه تؤله، بردم، کوچلی، چققان
- **تبسم:** کولیمسیره‌ش، جیلمه یش
- **ترقه‌تیش:** نشر قیلیش یه یره‌تیش
- **تیگره‌ک:** دایره، اطراف، محیط
- **تفریحگاه:** سَیل ییری
- **تورلی:** خیلمه- خیل
- **تشقی:** چیت ایللیک، خارجلیک
- **تامیر:** آدم و حیوانلر تنه‌سیده قان آقه‌دیگن نَی گه آخشه‌گن عضو،

ریشه
- **تیریکچیلیک:** یشش، حیات کېچیریش
- **تولقون:** موج، قتّیق چیقه‌لیب تورگن سوو
- **ترماق:** شاخه، شبکه
- **تینچلیک:** تینچ حالت، صلح
- **توْغری:** خطاسیز، صحیح، درست
- **توغروق:** توغیش، فرزنده کوْریش، بېشیک توْیی، مراسم
- **تینمه‌ی آقماق:** دواملی آقیش
- **جلال:** بویوکلیک، اولوغوارلیک، شکوه عزت
- **جراحت:** زخم ، یره‌لنگن جای
- **جوشقین:** جوش اورگن، موج اورگن، قتّیق تولقینلنگن.
- **جویه:** میده اریغ
- **جرگه:** گروه، دسته، صف و حلقه، آدملر نینگ کته ییغینی، کتّه مجلس
- **جمغرمه:** ۱. ییغیلگن پول، ۲. خیریه ایشلر قیلیش اوچون توزیلگن اویوشمه و ییغیلگن پولی.
- **جبرئیل** (علیه السلام)**:** پیغمبریمیزگه الهی وحی یېتکزگن فرشته
- **جوماق:** تاپیشماق، تاپتی متل
- **چارلب (چارلماق):** چقیرماق، دعوت قیلماق، مهمان قیلماق
- **چیت:** طرف
- **چاغی:** تخمیناً، قریب، شکیللی، چمه سی
- **چادر:** خیمه، کپه
- **چوْل:** دشت، بیابان، صحرا
- **چیقیندی:** کېرکلی قسمی اېشله تیلگندن نرسه لر چیقت، قالدیق، اعانه
- **چنغی:** قاره یېلیش اوچون آیاقلرگه محکم لنه دیگن بیر جفت اوزون سیلیق تخته
- **چیرای:** حسن جمال گوْزه‌للیک، کوْرک
- **چیت:** پخته تاله سیدن توْقیلگن گللی رخت
- **چیزیق:** یازه دیگن یا یوقه دیگن نرسه لر قالدیرگن اینگیچکه ایز، خط
- **چل:** ۱. طریقه، یوْریق ۲. نیرنگ، حیله
- **چېبر:** اوْز ایشی گه ماهر خاتین، چبور
- **چېور:** کییم، کیچک تیکیش، اوْزایشی نینگ استاسی.
- **حب:** محبت، یخشی کوْریش
- **حَکم:** داور، دعوا ایشیده ایکی تمان اره سیده قضاوت قیلووچی
- **حیرت:** حیرانلیک
- **حسرت:** باغینچ، قتیق آرزووقیلینگن.
- **حکمتلی:** حکمتی بار، سرلی، دانالیک بیلن ایتلگن.
- **حکیم:** دانا، دانشمند، حکمت ایگه سی
- **خلق ارا:** خلقلر یا ملتلر اوْرته سیده گی مناسبتلرگه عاید، بین المللی
- **خوْجه‌یین:** ۱. مالو ملکی بوْلگن ۲. نفوذلی و باشلیغ
- **در:** اینجو یا مروارید نینگ بیریک توری
- **دهر:** دنیا.
- **دیموکراتیک:** مردم گه تیگیشلی بیر سیاسی نظام
- **دلکشا:** دلربا، کوْنگیل آچه دیگن، یاقیملی
- **دېنگیز:** اوقیانوس نینگ قوروقلیککه توشگن یا قوروقلیککه یاریب کیرگن، سوویِ شور بوْله‌دیگنِ بیر بوْلگی، بحر
- **ذواللسانین:** ایکی تیل لیک، ایکی تیلده سوْزلاوچی
- **رعیت:** خلق عامه سی، رهبر وسر پرستی بوْلگن قوم، جماعت
- **اخلت:** کثافت، چیقیندیلر
- **رستگارلیک:** نجات تاپیش، پرهیزگارلیک
- **رضوان:** بهشت، جنت
- **روح:** ۱. جان، روان ۲. کیشی نینگ ایچکی حالتینی، روانی کېچینمه‌لرینی، حس تویغولرینی عکس اېتیرووچی کیفیتی
- **رونق:** ترقی، یخشی، رواج، گللب یشنش
- **ساغلام:** ساغ و سلامتلیک
- **سای:** ۱. ایکی ادیر یا ایکی تاغ اره لیغیده گی پستلیک جای، دره سوو یوْلی، ۳. وادی
- **سلطان:** شاه، پادشاه
- **سوپوریندی:** سوپورگنده ییغیلگن، کثافات
- **سرای:** خان، امیر و پادشاه‌لرنینگ دایمی اقامت گاهی بوْلگن حشمتلی کته بنا، قصر، توْرت یانی احاطه بوْلگن بیر
- **سوغاریش:** درخت یا اېکینلرگه سوو بېریش، سوو قویماق
- **سمن:** اچ مله، سمان رنگ (آت توسی حقیده)
- **سوران:** کوچلی شاوقین ، غاوور، غوور
- **ساووق:** پست حرارت ، ایسق اېمس
- **سیر:** تماشا، سیاحت
- **سویه:** شخص نینگ ترقیات درجه سی
- **سیاحت:** جهان گردلیک، دم آلیش یا هاردیق چیقریش مقصدیگه سفر
- **سیلش:** اوْستیدن قوْل نینگ کفینی یورگیزماق، سیپه‌لش ۲. انتخاب قیلیش، سره لب آلماق، تنله ماق
- **سوچوک:** شیرین، چوچوک
- **شاشیلینج:** تیزده بجریلیشی لازم بوْلگن، عاجل
- **شورا:** کېنگاش، مشورت
- **شایق:** آرزومند، مای
- **شاوقین:** کوچلی سېس و تاووشلر
- **شاکر:** شکر قیلگن، سپاسگزار
- **صمیمی:** بخت گه توله بیربیریگه یقین.
- **صیقل:** نرسه سیرتیگه، سطحیگه بیریلگن جلاء، ایشلاو
- **ظرافت:** زیرکلیک، خوش طبعلیک گوْزه‌للیک، ظریفلیک
- **طبیعت:** بوتون بارلیق، عالمده گی برچه نرسه لر، موجودات
- **عنعنه:** عصرلر آشه اولاددن اولادگه اوْتیب کېله یاتگن عرف، عادتلر، رواجلر، اخلاق لوازملری، قره شلر
- **عیال:** خاتین، زن
- **فردوس:** جنت نینگ اېنگ بویوک جایی
- **عملگه آشیریش:** بیر ایشنی بجریش
- **عظمت:** بویوکلیک، اولوغوارلیک، کتّه لیک
- **غراملیک:** خطالیک قیلیش.
- **غله‌موس:** حریص، کوزی آچ، فتنه گر
- **غریب:** اوروغی یوْق، کمبغل، بیچاره، مسافر
- **فدراسیون:** بیر نیچه مملکت نینگ اتحادی، بیرلشگن ایالتلر
- **فطرت:** انسان نینگ طبعتی، صفتی سرشت، طبیعت
- **فقر:** نادارلیک، کمبغللیک، درویشلیک، قشاقلیک
- **قانون چیقرووچی:** قانون توزه‌ته‌دیگن ارگان
- **قتله:** بوکله ماق، ییغماق
- **قرینداش:** جدی بیر بوْلگن کیشیلرنینگ بیری باشقه‌سیگه نسبتا قوم، ایناغه، نسبی باغلیق لر
- **قره‌شلی:** تېگیشلی، قره یدیگن
- **قیش:** ییل نینگ کوزدن کېین کېله دیگن ساووق فصلی
- **قیغو:** کلفت، الم، غم غصه، درد
- **قوینیده:** آغوشی
- قه‌ی: سوْراق بیلگیسی
- **قویاش:** آفتاب، کون
- **قییش:** ۱. ایشلاو بیریلمه گن خام چرم ۲ اوزون چرم تسمه، باغیچ
- **قیناو:** جسمانی یا روحی عذاب، آزار
- **قره‌تان:** ساوق، اېنگ ساوق
- **قورال:** اسلحه، سلاح
- **قوتقریش:** نجات بېریش
- **قتلم:** لایه، بخش، قشر
- **قوماش:** تکه

- **قتله:** بار، نوبت، دفعه، مرتبه
- **قره‌ماق:** کؤریش اوچون کؤزینی بیرارتامانگه، نرسه گه یؤنلتیرماق کؤز
- **قوتلوغ:** بخت وبرکت کېلتیرووچی بختلی، مبارک، مقدس.
- **قوشنی:** یانمه یان تورگن جایلشگن، بیر-بیریگه یقین، چیېگره داش.
- **قیین چیلیک:** قیین حالت، آغیرشرایط
- **کاهش:** آزه یش
- **کوتماق (کوتیب):** استقبال قیلماق، انتظار چېکماق
- **کشته:** تکه‌ده تیکیلگن هر رقم گل رسم و شکللر
- **کؤچمنچی:** کؤچی
- **کوچلی:** ۱. جسمانی قوتی کؤپ، باقوت ۲. اقتصادی، مادی و باشقه جهتدن قدرتلی
- **کؤچت:** اوروغ یاقلمچه دن اؤسیب چققن و باشقه جایگه آلیب اؤتکزیله دیگن درخت، نهال
- **کؤکت:** ییله دیگن تورلی اؤسیملیک‌لر
- **کوز:** یاز و قیش اؤرته سیده گی فصل، خزان
- **کؤکلم:** ییل نینگ قیش بیلن یاز اره لیغیده‌گی فصل، بهار
- **کیفیت:** نرسه نینگ صفتی، حالتی و قنده یلیگی
- **کییم:** کییله دیگن تورلی متاع لردن، لباس.
- **کېسک:** لای نینگ قوریب قاتیب قالگن بؤلگی
- **کمال:** ۱. کامل بؤلگن ۲. عیبسیز ۳. نهایت درجه
- **کېله‌سی:** حاضردن کېینگی، بوندن کېین کېله‌دیگن
- **کیپریک:** کؤزقباقلری نینگ چیتیده قطارجایلشگن اوزون توکلر.
- **گؤزه‌ل‌لیک:** گؤزه‌ل سؤزی نینگ بېلگی آتی، چیرایلی، حسن.
- **کېنگاش (کېنگش):** بیرارمسأله نی حل قیلیش اوچون مصلحت، مشوره
- **کورگان:** کییاوخان یا امیر کورگان کییاوی کورگان (لقب)
- **کانون:** مرکز
- **کنترول:** نظارت
- **کؤرستگیچ برماغی:** باش برماق دن ایکّینچی سی
- **کوکائین:** مخدره موادنینگ بیر توری
- **کېله‌جک:** کېله‌سی
- **کېلوشوو:** بیرار نرسه باره‌سیده اؤز ارا صحبتله شیب، مصلحت لشیب بیر فیصله‌گه کېلش، قرار، شرطنامه
- **گوهر:** ۱. اصل، نژاد ۲. الماس، یاقوت فیروزه کبی ارزشلی تاش
- **للمی:** سووغاریلمه‌یدیگن، یاغیندن سوو ایچه‌دیگن، دیمه
- **مباحثه:** اؤز ارا بحث‌لشیش، بحث، مناظره
- **متفکر:** یوکسک تفکر ایگه سی
- **مدرسه:** دینی تعلیم و تربیه بېرووچی اؤقوو مؤسسه‌سی، درس اوقیله دیگن جای
- **مذاکره:** بیرار مسأله بؤییچه بیراو بیلن فکر المه‌شیش، بحثلشیش، بحث یوریتیش
- **مهر:** انسان نینگ باشقه آدملرگه بؤلگن صمیمی محبتی
- **مول:** کؤپ
- **موشوک:** چشقانلرنی آوله‌یدیگن اوی حیوانی، پشک
- **مهد:** بېشیک
- **ملک الکلام:** بیلیم و ادبیات، اینیقسه شعرگه وارد و استاد کیشی
- **مسیحا:** حضرت عیسی(علیه السلام) پیغمبر
- **معانی:** معنالر
- **مبتذل فلم:** ناپسند فلم، بازاری و بی ارزش فلم
- **مسند:** مقام، اؤلتیرگن جای، اؤرین
- **منگو:** جاویدان، ابدی
- **دم:** نفس
- **مشوره:** مصلحت، کېنگاش
- **ملاحت:** گؤزه‌للرگه خاص یا قیملی لیک
- **مقابل:** یوزمه- یوز، قرشی، روبه رو
- **مصلحت:** مشوره، بیرار ایش و اونی قنده‌ی عملگه آشیریش باره سیده‌گی اؤز ارا فکر و ملاحظه
- **مسا:** آقشام
- **مناظره:** بیرار مسأله بؤییچه تارتیشوو، بحث
- **موزیم:** تورلی ساحه‌لرگه علمی طبیعی اهمیتگه ایگه بؤلگن نرسه لرنی تؤپلش، سقلش، اؤرگه‌نیش و نمایش اېتیش بیلن شغلننه دیگن موسسه
- **مشرک:** خدانینگ شریکی بار دېب اؤیله‌یدیگن آدم، کؤپ خدالرگه عقیده سی بار کیشی
- **میراث:** ۱. مرحوم نینگ وارثلریگه قالگن مال- ملکی ۲. اجدادلردن اولاد لرگه قالگن علمی، ادبی، مدنی بایلیک
- **نظم:** قافیه‌لی و وزنلی یازوو، شعر
- **نابسامانلیک:** آشفته حال‌لیک، پریشان‌لیک
- **نظارت:** بیرار کیشی یا نرسه نینگ احوالي، کوزه تیش، تیکشیریش، کنترول آلیب باریش
- **نفوذ:** آبرولی، اعتبارلی، سلماق، اؤرین
- **نسخه:** ۱. کتاب یوزیدن یازیلگن مطلب، یازوو، بیرار نرسه نینگ اصلدن آلینگن کؤچیرمه، کاپی
۲. داکتر کسلگه توصیه قیلگن دوالر نامی یازیلگن کاغذ
- **نیزه:** قدیمگی زمان گه اوریش قورالی
- **نیشتر:** تامرنی کېسیش اوچون ایشله تیله دیگن اوچی اؤتکیر اسباب
- **واکسین:** معلوم بیر کسللیککه قرشی وقایه ماده سی
- **وایه:** کمال
- **هاردق:** ۱. هارغین حالت، چرچاق ۲ دم آلیش، آرام آلیش، استراحت قیلیش
- **همت:** قصد، اراده، کوچلي عزم
- **هیروئین:** مخدره‌لر نینگ بیر توری
- **یاز:** ییل نینگ بهار بیلن کوز اره‌سیده‌گی اېنگ ایسیق فصل.
- **یاقتیرماق:** راحت احساس قیلیش، یخشی احساس قیلیش.
- **یاغدو:** نور، یاروغلیک
- **یاقیملی:** ۱. کیشيني اؤزیگه تارته دیگن ستاره سي اېسیق، ۲. کیشیگه یاقه دیگن، ذوق بېره دیگن
- **یوکسلیش:** ۱. بلند کؤترلیب بارماق ۲. اؤسماق، رواجلنماق، کمال گه اېریشماق، بلندبؤلماق، رشد و توسعه
- **یاو:** اوروش حالتیده‌گی قرشی تمان، دشمن
- **یالنغاچ:** کییم کییمه گن، اوست باشسیز، کییمسیز
- **یولیقماق:** ۱. دوچ کېلماق، اوچره ماق ۲. دچار بؤلماق
- **یومشاق:** نرم، ملایم
- **یوپقه:** نازک، تنک
- **یېنگماق:** غالب چیقماق، غلبه قازانماق، اوستون چیقماق
- **ییراغ:** برگ
- **بېللشوو:** مسابقه و مبارزه
- **هیلپیره‌ماق:** شمالده اوچیپ، سیلکینیب تورماق
- **یؤلدن ازدیروچی:** تؤغری یؤلدن چیقاره دیگن، گمراه قیله دیگن
- **بویوم:** اسباب- انجاملر
- **یوز:** رقمی افاده لنگن سان ، مقدار.
- **یؤلداش:** یولده، سفرده بیربؤلگن کیشی، همراه
- **یونغینچه:** اوتلرنینگ بیر توری، یونغیشقه،رشقه
- **یاله:** شاخه، جاله، درخت شاخچه‌سی
- **یوکسه‌لیش:** اوسش، کمال گه یتیش.